

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ГОСПОДСТВО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає

Українська Видавнича Спілка

A REFEREED

No. 9 (534), September, 1992, Vol. XLV

LIBERATION PATH

Ukrainian Political
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd.

ISSN: 0042-9422

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів
Заступник Відп. Ред. і Літер. Ред. — м-р Ольга Керзюк

Члени Редакційної Колегії:

д-р А. Бедрий, проф. д-р Г. Васюкович, проф. д-р С. Галамай,
ред. П. Дужий, ред. С. Караванський, м-р О. Коваль, проф.
д-р В. Косик, проф. д-р О. Кушпет, інж. В. Олеськів,
д-р Б. Стебельський, проф. д-р П. Цимбалістий

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF.

Тел.: 071 607 6266/7

Факс: 071 607 6737

Матеріали, підписані прізвищем чи псевдонімом, не завжди відповідають поглядам Редакційної Колегії. Редакція застерігає собі право скорочувати статті і виправляти мову.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1992 РІК

Країна	Річна передплата	Піврічна передплата	Окреме число
Австралія	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
Австрія	765 шіл.	400 шіл.	80 шіл.
Аргентина	(Амер. дол.) 40 дол.	20 дол.	4 дол.
Бельгія	2200 б.фр.	1200 б.фр.	250 б.фр.
Вел. Британія	ф.30.00	ф.16.00	ф.3.25
Канада	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
США	65 дол.	35 дол.	6.50 дол.
Німеччина	120 н.м.	65 н.м.	12.50 н.м.
Франція	350 фр.	180 фр.	35 фр.
Швеція	350 кор.	180 кор.	35 кор.

В інших країнах — рівновартість американських доларів.
Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адресу Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам вигідніше — на адреси наших Заступників як на стор. 3-ій обкладинки.
Чеки виставляти на: Ukrainian Publishers Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 9 (534)

ВЕРЕСЕНЬ, 1992

Річник XLV

Зміст ІХ-ої книжки

До питань державного будівництва

Володимир Косик: ШЛЯХ ДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ	1027
Слава Стецько: ПОВУДОВА ВЛАДИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ	1030
Олександр Нарбут: ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ: ЛІНІЯ ЖИТТЯ	1035
Іван Білас: ОРГАНИ НКВД	1041
Петро Василенко: ТРИ ЗОРІ УКРАЇНИ	1050

У 100-ліття з дня народження

о. митр. Іван Хома: СИМВОЛ ЖИВУЧОСТИ. . . (Закінчення)	1053
--	------

Щира бесіда

Святослав Караванський: ГРА З ВОГНЕМ — 1058; ЗА ГОРАМИ — ХУНТА — 1059; ПІД ЧУЖІ ПРАПОРІ — 1061.	
--	--

Конференція ОУН в Києві

полк. доц. Олександр Штика: УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ	1063
Анатолій Снігур: ЗОВНІШНЬО-ПОЛІТИЧНІ ЧИННИКИ	1065
Іван Петришин: НОРМОЮ ДІЇ КОЖНОЇ ЛЮДИНИ	1068
Стефанія Букшівана: АБН — ХРЕБЕТНИЙ СТОВП	1070
Привітти Конференції: ВІД ОУВФ США — 1072; ВІД ВЕЛИКОЇ РАДИ СПВУ — 1073	

Поезія

Микола Козак: ПАМ'ЯТІ ПЛЕМІННИЦІ ЮЗІ	1074
Микола Самійленко: В'ЯЗАНКА ВІРШІВ	1075

Наука, досліді

Микола Мельник: БЕРЕСТЕЙСЬКИЙ ДОГОВІР ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ (Закінчення)	1079
Дмитро Степовик: ПРЕОБРАЖЕННЯ ІКОНИ	1086
Михайлина Коцюбинська: ГОРДИЙ ЛИК ПОЕТА	1098
Святослав Караванський: РИСИ УКРАЇНСЬКОГО ЛІНГВОЦИДУ	1105
Яків Сорочер: УКРАЇНСЬКІ ТЕМИ В ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ЧАЙКОВСЬКОГО	1111
Дмитро Нитченко: ВІДКРИТИЙ ЛИСТ ДО «ЛІТЕРАТУРНОЇ УКРАЇНИ»	1115

Наука, досліді

Богдан Стебельський: 500-ЛІТТЯ МАЛЯРСТВА В УКРАЇНІ	1117
Петро Василенко: ОБРАЗ СПРАВЖНЬОГО ЖИТТЯ	1121
Володимир Жила: СПОДІВАННЯ, ПОВНІСТЮ ВИПРАВДАНІ	1123
— «УКРАЇНСЬКА ВИЗВОЛЬНА КОНЦЕПЦІЯ» — РЕКЛЯМА	1126
полк. Сергій Мокренець: ЕМБЛЕМА ГОЛОВНОГО ШТАБУ ЗСУ	1127

Присвяти Ювілярам

В. Стебельський: ЕДВАРДОВІ КОЗАКОВІ — 90	1129
Ю. Мовчан: СТЕПАНОВІ РАДІОНУ — 80 РОКІВ	1130

Спогади

Зірка Гренджа-Донська: МОЯ ПРАЦЯ	1133
--	------

Присвяти Покійним

Сл. п. д-р Мирослав Биг	1139
Сл. п. Андрій Соколик	1141
Сл. п. ред. І. Вілинський	1142

З листів до Редакції

Петро Василенко (Харківська обл.)	1145
Микола Козак, Ольга Різниченко (Харків)	1147
— ЗВЕРНЕННЯ	1148
— СПРОСТУВАННЯ М. КОВАЛЬСЬКОГО	1149
— ПОЖЕРТВИ НА ПРЕСОВИЙ ФОНД «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»	1150

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА», ЛОНДОН

*Львів. 28 серпня 1992 року. Святкування 50-ліття УПА.
Мітинг на майдані біля оперного театру.*

До питань державного будівництва

Володимир КОСИК

ШЛЯХ ДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Утративши свою державу в половині XIV століття, український народ упродовж віків змагав до незалежності. В основі цього змагання лежала глибока свідомість свого минулого, своєї національно-етичної окремішності і своїх національних прав.

Недаром українська церковна ієрархія з митрополитом Й. Борецьким на чолі в «Протесті» з 28 квітня 1621 року пригадувала, що українські козаки належали до «народу руського», до того самого народу, який боровся проти Грецької імперії «на Чорному морю і на землі» та під командою «руського монарха» Олега і Володимира Великого воював у Греції, Македонії й Іллірії.

А Пилип Орлик писав у 1711 році в своїм «Виводі прав України», що «Україна є вільним князівством», бо від повстання Богдана Хмельницького «козацька нація і Україна були вільними». Щойно Москва примусила «зректися козацького суверенітету». А далі в цьому документі читаємо: «Але які великі не були б московські насильства, вони не дають ніякого законного права москалям щодо України. Навпаки, козаки мають за собою право людське й природне, один із головних принципів котрого є: Народ завжди має право протестувати проти гніту і привертнути уживання своїх стародавніх прав, коли матиме на це слушний час».

Також автор «Історії Русів» з початку XIX століття вкладає в уста Б. Хмельницького слова: «Усі народи, що живуть на світі, завше боронили й боронитимуть вічно життя своє, свободу і власність».

Під кінець минулого століття, після довгого періоду борсань і шукань, представники українського національного руху вже голосять шлях боротьби за незалежність України, в тому і збройної, як це видно з промови «Самостійна Україна» Миколи Міхновського. Однак обставини були такі, що ця боротьба могла розвинутися щойно після революції 1917 р. Створена негайно в Києві Українська Центральна Рада, задовольнившись спочатку автономією, врешті взяла всю владу в свої руки (16 листопада 1917 р.) і проголосила створення Української Народньої Республіки. Українську Республіку визнала місяць пізніше советська Росія, відтак Франція (4 січня 1918 р.) та Велика Британія.

Переговори того року російського уряду в Берестю Литовському і агресія советської Росії проти України (20 грудня 1917 р.) ускладнили ситуацію українського уряду, який з метою виразно підкреслити бажання українського народу бути незалежним та одночасно виявити інтервенцію советської Росії як агресію чужої держави

проти Української Республіки, формально проголосив незалежність України 22 січня 1918 року. Українські землі, які перебували під Австрією, проголосивши незалежність 1 листопада 1918 року, злучилися 22 січня 1919 року в одну Українську незалежну Республіку.

В обороні незалежності України, зокрема під проводом Симона Петлюри, розгорнулася довга і жорстока війна, яка закінчилася в половині листопада 1920 року, а партизанська боротьба тривала ще яких чотири роки. Сотні тисяч українців загинули в боротьбі проти советсько-російської агресії і окупації Москви. Україну силою прилучено до Советського Союзу, що його створила Москва з допомогою Російської комуністичної партії (большевиків) наприкінці грудня 1922 року.

Советська влада почала жорстоко переслідувати українців за ідеї незалежності України, посилюючи боротьбу проти українського націоналізму, зокрема в тридцятих роках. Сотні тисяч українців опинилися в тюрмах і концтаборах, інші були розстріляні. Починаючи з 1927 року Москва хворобливо боїться, що Україна відірветься від Союзу власними силами або в наслідок інтервенції сусідніх держав. У рамках боротьби проти аспірацій до незалежності Москва зумисне спричинила реквізиціями і спеціальною економічною політикою жахливий голод 1932-1933 років, в наслідок якого загинуло страшною смертю від 5 до 6 мільйонів (за іншими джерелами — коло 7 мільйонів) українських селян, яких Москва уважала основою українського націоналізму.

Напередодні Другої світової війни Закарпаття отримало автономію й офіційно прийняло назву Карпатська Україна. Український автономний уряд зазначив у жовтні 1938 року в меморандумі для німецького уряду, що Карпатська Україна — це лише частина території України і залишатиметься під протекцією чехів до часу, коли буде об'єднана з властивою Україною. Але, коли Гітлер вирішив зайняти Чехію, дозволив Словаччині проголосити незалежність, а Карпатську Україну віддав Мадярщині, Карпатська Україна проголосила проти волі Німеччини самостійність 15 березня 1939 р.

Друга світова війна була використана українцями для дальшої боротьби за незалежність. З ініціативи ОУН під проводом Степана Бандери Національні Збори у Львові проголосили 30 червня 1941 року відновлення незалежності Української Держави. Проголошення заскочило німців. Почалися репресії. Численні керівники українського національного руху були заарештовані і депортовані до Німеччини (Бандера, Стецько, Ільницький, Ленкавський і т. д.). У половині вересня відбулися перші масові арешти. ОУН вирішила організувати загальне повстання. В наслідок цього німецькі поліційні органи в Києві видали 25 листопада 1941 року наказ арештувати на території України і ліквідувати всіх активістів ОУН-Бандери. Крім постійного переслідування ОУН-Бандери до кінця окупації, німці згодом поширили репресії теж і проти ОУН-Мельника (арештований в лютому 1944 р.), і проти всіх свідомих українців.

З виразною метою здобути незалежність України у боротьбі проти обох окупантів — гітлерівської Німеччини і сталінської Росії —

національні сили розгорнули збройну боротьбу. В половині жовтня 1942 року малі збройні відділи ОУН-Бандери на Волині почали об'єднуватися у великі з'єднання. Так постала Українська Повстанська Армія (УПА). Боротьба велася проти німецької окупації до вересня 1944 року і продовжувалася проти совєтської окупаційної влади до 1952-1956 років.

Безпосередньо після збройної боротьби, крім підпільної діяльності ОУН, українці перейшли на мирний шлях змагання за права і незалежність українського народу. Постає ряд нелегальних політичних груп, а серед молоді української інтелігенції переломову роль у літературі відіграють «шестидесятники», а згодом, від 1970 року, самвидавні твори. Від кінця 1978 року боротьба продовжується в основному з допомогою Української Гельсінської Спілки.

Лібералізація імперського режиму та звільнення політичних в'язнів спричинилися до того, що люди і народи почали втрачати страх. Почався процес політичної боротьби в рамках законів. У 1989 році оформлено Народний Рух України. Відтак прийшов процес творення українських політичних партій. У березні 1990 року національні сили взяли участь у виборах і здобули біля 25% місць у Верховній Раді України. У трьох західних областях у наслідок виборів влада перейшла в руки національної опозиції. Незаперечним фактом є, що в цій обстановці головну роль відіграла традиція попередньої боротьби ОУН-УПА за права українського народу і за незалежність, боротьба, в якій були заангажовані десятки тисяч осіб. Про потребу незалежності України заговорили відкрито у пресі.

Під впливом депутатів національного демократичного блоку Верховна Рада України 16 липня 1990 року прийняла Деклярацію про державний суверенітет України. Рух за національну незалежність щораз більше поширюється. Рік пізніше, користаючи з незаперечних проявів послаблення центральної імперської влади у наслідок невдалого путчу в Москві, Верховна Рада України ухвалила 24 серпня 1991 року Акт проголошення незалежності України.

Як бачимо, шлях до незалежності був доволі довгий і тяжкий. Він позначений великими стражданнями українського народу, переслідуваннями, затяжною боротьбою і мільйонами жертв. Ні в якому разі незалежність не була подарована українському народові Москвою, ані не була результатом спроби перевороту в Москві. Проголошення незалежності, першу річницю якої тепер відзначаємо, являється фактом волевиявлення українського народу, тоді як путч у Москві належить до кон'юнктурних обставин, з яких українські керівники, як також і керівники інших поневолених народів, зуміли скористати. Не можна говорити про незалежність України в теперішньому часі без того, щоб не згадувати змагання до незалежності в минулому та історичні акти 22 січня і 1 листопада 1918 року, 15 березня 1939 року і 30 червня 1941 року.

Слава СТЕЦЬКО

ПОБУДОВА ВЛАДИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

(Із розмови Голови Проводу ОУН при круглому столі
Львівського університету ім. І. Франка 16.6.1992)

Україна як держава формально існує і вже визнана понад 130 державами світу, але це ще не є та Україна, за яку народ боровся століттями. Народ боровся за свою державу як найвищу політичну форму організації нації, що єдино може заповнити рідну суверенну владу на українській національній території, створити необхідні умови для вільної та всебічної розбудови національних сил і гарантувати живучому і майбутнім поколінням розвиток та безпеку в кожночасному укладі міжнародних сил. Ми за державу української нації, що охоплює всю українську етнографічну територію. Ми за якнайшвидший вихід України з т. зв. Співдружності Незалежних Держав, бо це скоро може перетворитися в неоколоніальну залежність України від Москви. Народ у референдумі висловився могутнім «за» за Самостійність, а не за жадну пов'язаність із Москвою. Ми за правову Українську Державу, в якій виконування влади буде нормоване законами і підлягатиме контролі народу. Ми за державу, в якій джерелом влади є народ, а соціальна справедливість забезпечена всім жителям української землі.

Отже, перед нами стоїть потреба створення народовладного порядку в Україні, бо, за малими винятками, народ ще не перебрав влади, при якій ще й далі діють залишки донедавного окупаційного режиму. Перед нами стоїть потреба замінити на всіх рівнях і територіяльних відділеннях той лад, що був накинений російсько-більшовицькою окупацією, а на його місці завести суто український лад, який впливає з української духовости і відповідає нашим традиціям та нашим національним інтересам. Новим структурам та органам влади треба надати чисто український зміст.

Ми за такий державно-політичний, суспільний, релігійний, культурний і економічний лад Української Держави, що виростає з творчих традицій нашої державности княжої, козацької і новітньої діб. В його основу мусить лягти традиційне українське християнство, формовані впродовж століть правосвідомість і мораль нації, почуття справедливости, що глибоко закорінене в надрах душі народу та в його традиційних політичних, релігійних, культурних і соціальних інститутах.

Людина повинна бути в центрі уваги державної влади, а її права і свободи та всебічний розвиток її творчих сил мають бути гаран-

товані законами. Гармонійне поєднання індивідуальних і суспільних зусиль в умовах вільного державного життя скріплюватиме ріст і силу української нації в усіх виявах її внутрішнього розвитку і в міжнародному творчому змагу. Гарантуючи рівні права та громадянство національним меншинам в Україні, ми тим самим бажаємо ввести їх у державотворчі процеси. Залишаючи в державно-адміністративному апараті тих службовців і бувших членів компартії, які не мають за собою антинаціональних чи антилюдських провин, необхідно буде поставити під суд злочинців, народовбивців та зрадників.

Російське окупаційне законодавство в Україні, яке суперечить правосуддю та правовим традиціям української нації, повинно бути повністю скасоване.

Безправ'я — це іманентне явище російської імперії і російського колоніального режиму в Україні, тому привернення правовості — центральна проблема. Ми змагаємо за права нації, за права одиниці, за права родини і ми є впевнені, що наша нація скоро дасть свій вклад в універсальне розуміння правовості.

Тепер в Україні потрібне духове, ідейне й етичне оновлення одиниці. Наше розуміння обов'язків і прав одиниці виходить із вищих категорій добра не лише одиниці, але також нації та родини. Наша націоналістична правовість виходить із джерел, накреслених у «Руській Правді», в «Литовсько-Руському Статуті» та в зібранім кодексі «Права, по котрим судиться». Наші правові норми не знали кари смерті. Відсутнє було в них невольництво, а родина-спільнота переважала над егоїзмом одиниці. Російська правна система розбила родину і національну спільноту в ім'я отарної громади, на словах — безнаціонального пролетаріату, а на ділі — в ім'я російських інтересів. Ця російська правна система розбила селянство як соціально-економічну верству, остою і забороло біологічного і морального здоров'я нації. Кріпацтво в Україні теж запровадила російська колоніальна влада. Провідні ідеї нашого правосуддя і правовості заперечують пролетарську російську колоніальну правну систему.

Наша, українська, влада визначається, відокремленням трьох галузей державної влади: законодавчої, виконавчої і судової. Всі ті пункти, які віддзеркалюють клясове правосуддя, російський окупаційний інтерес, і все те, що суперечить свободі людини, обмежує її вольності (свободу слова, сумління, зібрань, об'єднань), суперечить приватній власності, добру родини тощо — все це потрібно виєлімінувати з правового кодексу. Зараз у переходовому етапі діють властиво лише переходові закони.

В українському правному кодексі і правосудді зобов'язує рівність усіх перед законом.

Особливою опікою повинні бути забезпечені родини вояків, за-
сланців, політичних в'язнів, інвалідів війни.

Охорону й оборону держави проти внутрішніх ворогів повинен перебрати суд і порядкова поліція. Повинні бути вироблені окремі правні норми на випадок виїняткового стану.

Питання влади — це основне питання в державному устрої. Зараз у переходовому етапі народ сподівається від «своїєї» влади всяких «чудес». Згідно з націоналістичною концепцією побудови влади і соціально-політичного ладу, цей лад мусить забезпечувати всебічні вольності в рамках добра нації і родини, сприяючи самовиявленню всіх творчих потенцій кожного індивідуума. Система будови влади і державний устрій мають забезпечити соціальну справедливість, співучасть у владі всіх прошарків народу. Ця система передбачає право на страйки, але краще було б упровадити такий державно-політичний та соціально-економічний лад, в якому страйки були б зайвими. В парламенті повинно бути забезпечене заступництво для всіх прошарків суспільства: селянства, робітництва, різного роду професійних груп.

Законодавча влада повинна мати дві палати: перша — політично-партійна (це обрані народом посли від політичних партій), а друга — соціо-політична (це репрезентанти від продуктивних верств народу — в тому числі не лише матеріальної продукції, а й духової творчості). До другої палати повинні увійти також представники Церков, науки і мистецтва.

Голову Держави — Президента вибирається всенароднім прямим голосуванням.

Отже, стверджуємо, що державний лад виростає із духовости нації, а джерелом влади є народ-суверен. Основний Закон (Конституція) схвалюється Установчими Зборами. Цей закон нормує державне, політичне, суспільне, соціальне та економічне життя, творячи основи правопорядку, уточнюючи обов'язки і гарантуючи права одиниці і спільноти.

Ми за триподіл влади на законодавчу, виконавчу і юридичну (судову). Президент, вибраний прямим голосуванням, це найвищий репрезентант влади в державі. Уряд повинен бути організований тією політичною силою, яка здобула у виборах вимагану Основним Законом і виборчим правом більшість, а меншість творить опозицію.

Органи місцевої влади повинні бути обирані згідно з принципом самоврядування, яке створить необхідні передумови для вияву державотворчої ініціативи громадян. Державна адміністрація повинна бути побудована на основі професійної кваліфікованости, а не за політично-партійною приналежністю. Суд і Прокуратура стоять на сторожі правопорядку в Українській Державі. Всі суди — незалежні. Вони підлягають тільки конституційним законам держави. Головний Прокурор, покликаний Головою держави, затверджений палатами Парляменту, стоїть на сторожі дотримання законів.

В Українській Державі повинні бути забезпечені умови для вільного розвитку всіх віровизнань і всіх релігійних організацій. Українська Держава повинна сприяти патріяршому завершенню наших обох Церков.

Суверенність Української Держави, інтегральність території та свободу її населення захищають Українські Збройні Сили, тому треба якнайшвидше подбати про розбудову української армії та забезпечення її наймодернішими технічними засобами. Військова повинність зобов'язує всіх здорових мужчин, жінок — на добровільній базі. Найвищий керівний чинник наших Збройних Сил — це Державна Оборонна Рада, очолена Головою держави.

Для забезпечення інтегральності території і державного суверенітету Україна входить у політичні та військові союзи з державами, інтереси і безпека яких будуть сходитися з інтересами і безпекою України.

Поліція і прикордонна сторожа діють на основі Конституції та інших відповідних законів. Права поліції повинні бути обмежені різними законами, при тому можна б взоруватися на західні норми.

Українська нація століттями була наражена на знищення її культури, а тому тепер існує потреба розбудови справжньої української культури і відбудови національних історичних і релігійних пам'яток. Потрібно обов'язково забезпечити свободу творчості і розвитку в ділянках науковій, мистецькій, літературній, скріплення культурних взаємин із іноземними країнами. Українська Держава має забезпечити і допомагати матеріально культурним діячам у підготовці нових кадрів, як теж забезпечити національним меншинам в Україні право і спроможності для плекання їхньої національної культури. Народня освіта має бути для всіх громадян і їхніх дітей. Українська школа має бути національною не тільки за мовою викладання, а й за змістом.

Народне господарство України повинно бути основою сили, росту і могутності української нації в Українській Самостійній Соборній Державі і запорукою її повної політичної незалежності.

Через охорону народного здоров'я забезпечимо всебічне зміцнення фізичних та духових сил українського народу в цілому і кожного громадянина зокрема. Тут мусить бути гармонійне поєднання державної, громадської і приватної ініціатив.

Особливо відповідальну роль в житті нації має жінка. Жінка — це передусім мати, вихователька молодого покоління і основа родини. Тому в Українській Державі позиція жінки в суспільстві та її праця мусять бути забезпечені окремим законом.

В Україні поступово мусить завершитися перехід на приватну власність на засоби виробництва, забезпечитись права спадковості й відкинення всього колективістичного.

Націоналістична концепція власности передбачає: мінімум одержавленої власности, а максимум уприватненої і кооперативної власностей. Потрібно обмежити найвищу границю зисків, щоб цим зменшити головну причину страйків, але право на страйк мусить бути забезпеченим як легальне право робітника проти можливих кривд.

В основу української зовнішньої політики кладемо принцип орієнтації на власні сили.

Справжніми союзниками України можуть бути лише ті державні і політичні сили інших народів, які визнають конечність існування української незалежної держави.

Українська Держава територіяльно, населенням та економічним потенціалом — це європейська потуга, яка повинна стати партнером у міжнародних зносинах держав Європи і світу, з рівноправною участю в політичних, економічно-торговельних і культурних інституціях для нормування і забезпечення мирного співробітництва.

ЧИТАЙТЕ — ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

ТИЖНЕВИК

«ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ»

«ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» — орган української самостійницької думки та речник українського визвольного руху. Він подає правдиві інформації про події на українських землях, а також приносить обширні відомості про міжнародні події, наслідуючи й коментуючи їх в дусі інтересів української справи. «ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» речево дискутує й роз'яснює всі суспільно-політичні й культурні питання української еміграції й постійно містить хроніку українського життя з усіх закутків світу. «ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ» — це універсальний часопис української еміграції в усіх країнах поселення, що повинен знайтися в руках кожного свідомого українця, якому доля нашої Батьківщини не байдужа.

Передплату у Великій Британії приймає:

Українська Видавнича Спілка
200, Liverpool Road, London, N1 1LF.

Адреса Видавництва:

Verlag Schlach Peremohy
München 8000, Zeppelinstr. 67, Germany.

Олександр НАРБУТ

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ: ЛІНІЯ ЖИТТЯ

Громадські організації та партії з точки зору науки практично нічим не відрізняються від різноманітних творчих колективів, які добре відомі в різних галузях. Їм притаманні ті самі позитивні та негативні якості, вони розвиваються за тими самими об'єктивними законами. Тому не враховувати наявного досвіду вивчення «ліній життя» творчих колективів було б нерозумно. Саме для ознайомлення із таким досвідом вашій увазі пропонується ця невеличка робота.

Перш за все слід сказати, що головні характеристики кожної організації (моральні та ділові якості лідера та рядових членів, результати роботи, способи оцінювання цих результатів та ін.) дозволяють визначити три етапи розвитку цих організацій. Перший етап — повільне, майже непомітне для стороннього ока набирання сили, другий — форсоване зростання, активний розвиток, і третій — застигання на певному рівні.

Отже, з'явилася нова організація. Як правило, вона ґрунтується на новій (взагалі або на цьому історичному відрізку) суспільній Ідеї. Ідея з'явилася зусиллями однієї людини, рідше — вона наслідок праці кількох людей. Навколо них поступово гуртується зовсім невеличкий напочатку колектив. Фактори розвитку організації покищо майже виключно особисті. Тут і щире бажання приносити користь людям, своєму народу, в декого — честолюбство, сподівання на майбутню кар'єру тощо. Але розбіжності у далекій кінцевій меті покищо не заважають людям працювати разом, тому що головне для них — аби Ідея почала розвиватися, бо всі вони чекають користі саме від реалізації цієї Ідеї. А вона на першому етапі розвивається досить важко. Головне протиріччя тут: нова Ідея об'єктивно потрібна суспільству, але суспільство про це не знає, організації не допомагає. Це у найліпшому випадку, коли про організацію або не знають, або не вважають її за небезпечну для існуючого суспільного устрою. Якщо ж випадок не найліпший — замість байдужості доводиться наштотуватися на опір уже існуючих громадських або державних організацій, які намагаються врятувати стару систему, що вже вичерпала ресурси свого розвитку. (Не будемо торкатися тут взаємодії творчої особистості із організацією, яку вона створила, — цьому присвячено окрему роботу).

Лідер організації на першому етапі — виключно творча особистість, автор Ідеї. Головна його риса — переконаність у важливості своєї справи, переконаність, яка захоплює інших. Організація покищо невелика, молода, не має формальної структури, надзвичайно демократична. Дисципліна тут свідома, вона ґрунтується на добровільному підпорядкуванні всіх власних інтересів інтересам Справи, Ідеї. Робота проводиться на громадських засадах, винагорода за неї

— моральне задоволення від причетності до Справи та задоволення від самого процесу роботи. Немає конкуренції, проте є певне змагання, обмін інформацією вільний. Велике значення надається моральним якостям. Атмосфера в організації сердечна, майже святкова, багато хто знаходиться між собою у дружніх стосунках.

Колектив на першому етапі дуже зацікавлений у залученні нових людей до справи. Це визначає також професійну мову: вона проста, немає складних, незрозумілих формулювань, зайвої термінології. До організації може прийти кожен, роботи вистачає на всіх. Термін перебування «в учнях» зовсім невеликий. Постійні труднощі, із якими стикається організація, призводять до того, що тут не затримуються люди нечесні, користолюбні. Цікаво, що дехто «змінюється», приймає систему wartości організації. Організація постійно самоочищується, консолідується.

Наприкінці першого етапу розвитку, коли інформація про нову ідею вже розповсюдилася досить широко і стає зрозумілим, що у недалекому майбутньому можливе визнання цієї ідеї суспільством, до організації починають приходити далекоглядні кар'єристи, які розраховують на отримання незабаром від цього певних «дивідендів». Прихід таких людей об'єктивно може бути корисним для справи, для розвитку Ідеї найближчим часом, але він є також загрозою «псування» справи у майбутньому.

Другий етап розвитку починається тоді, коли суспільство нарешті починає розуміти необхідність, корисність нової Ідеї. З'являється новий потужний фактор розвитку — зростаюча потреба суспільства у новій справі, яка призводить до «ланцюгової реакції» Справи. Фактори гальмування на цьому етапі визначаються здебільшого складнощами швидкої мобілізації ресурсів та підготовки людей. Розвиток гальмується також через те, що численні творчі проблеми, які виникають перед організацією, вирішуються нераціональними методами. Але ця складність здебільшого долається за рахунок підключення до Справи все зростаючої кількості людських ресурсів, тобто шляхом екстенсивного розвитку. Головне протиріччя етапу: більшість заходів, які вживаються для розвитку організації, сприяють прискоренню розвитку Справи, але закладають ґрунт для «псування» організації у майбутньому. Важливим моментом є зміна лідера організації: творчу особистість змінює бюрократ (хоча інколи це та сама людина), структура організації набуває нормальних рис, вона постійно ускладнюється, з'являється адміністративно-управляючий апарат. Знижується рівень демократії в організації. Встановлюються грошові виплати та інші види матеріальних пільг, певні знаки пошани (покищо, правда, цілком заслужені). Все це змінює моральну атмосферу організації: на передній план виходять ділові якості, моральні відступають. Зникає дух першопроходців. Виникає необхідність підтримування дисципліни силоміць. Ускладнюється мова: термінологія, зміст. Це вже менше доступне непідготовленій людині. Організація може зростати чисельно, але шлях до вищих ланок починає перекриватися. Справа стає престижною і є можливість добирати людей.

Про те, що почався третій етап, спочатку небагато хто здогадується, тому що (на перший погляд) все йде якнайліпше: виконується робота, отримуються та витрачаються гроші, є розголос у пресі та серед громадськості. Але поступово реальна віддача починає відставати від того, що на поверхні. Фактор розвитку залишився тим самим — потреби суспільства, але з'явився новий фактор гальмування — вичерпання ресурсів розвитку. Єдино точним кроком на цьому етапі є перехід до розвитку. Ідеї на принципово новому рівні (інколи це поєднується із розформовуванням організації і початком нової Справи), але цей крок знаходиться у протиріччі з інтересами організації, яка не бажає витримувати всі неприємності перехідного періоду. Відбувається інверсія цілей: головним завданням організації стає не розвиток Справи, що просто неможливо у попередньому напрямку, а самозбереження, саморозвиток. Головне протиріччя третього етапу: інтереси організації та суспільства знову розходяться, але на відміну від першого етапу тепер цілі суспільства більш прогресивні, йому потрібні нові ідеї навіть шляхом повної реорганізації, а організація стає реакційною, регресивною, вона прагне загальмувати небезпечний для себе розвиток. У тих випадках, коли організація виходить переможцем, розвиток Справи загальмовується або навіть повністю припиняється, замінюється імітацією, псевдорозвитком. Замість Справи форсовано нарощується чисельність, здебільшого за рахунок невливових людей, що створюють другорядні структури. У псевдорозвиток вкладаються значні кошти, замість реальної Справи зростає кількість «ділового» паперу, усіяких звітів, з'являється гігантomanія: прагнення до всеохоплення, всевладності, єдиноправильності тощо.

«Неоголошена війна» організації проти суспільства загострюється на протязі усього третього етапу. Організація намагається нав'язати суспільству не те, що йому дійсно потрібно, а те, що зручніше організації. Зростає прагнення до монополізації свого становища, що дозволяє зміцнити власний диктат. Організація, створена для боротьби із тим чи іншим суспільним злом, на третьому етапі із ним зростається, оскільки їй невигідна повна перемога, після якої неодмінно повинна настати ліквідація організації. Якщо ж організацію створено для допомоги суспільству у конкретному питанні, то тепер організація починає боротьбу із тими, кого повинна захищати.

Інверсія цілей призводить до інверсії влади у колективі. Лідерство захоплює командно-адміністративний апарат, підрозділи організації, які займаються не ідеологією (власне Ідеєю), а розподілом пільг та покарань. Замість добору кадрів по особистих або навіть ділових якостях йде «відсів» за «анкетними» даними, особистій відданості тощо. Якщо на другому етапі адміністратор виходить із творчого середовища, то на третьому його місце посідає професійний бюрократ, головна мета якого — утримати структуру. Авторитет нового керівництва пов'язаний не із діловими якостями, особистим внеском у Справу, а із становищем у ієрархії, ступенем близькості до високого начальства.

Критерії оцінки роботи новий апарат часто формує самостійно,

рахуючись тільки із думкою «нагорі». Це призводить до появи внутрішньої кругової поруки.

Починається ревізія законів та правил, які діяли на попередніх етапах, заміна їх різними підзаконними актами, інструкціями, які часто перекидують суть законів. Інструкції виникають неконтовльовано і невпинно на всі випадки життя, вони намагаються регламентувати життя всебічно, аж до особистих, інтимних питань. Як правило, тексти інструкцій доводяться до низових ланок організації лише у викладі, що робить апарат практично всевладним, оскільки такі інструкції можуть тлумачитися як завгодно.

На третьому етапі виникає розрив між органами планування, виконання та контролю, причому останні виходять на передній план. Контроль провадиться не за кінцевим результатом, а за проміжними, подекуди штучно запровадженими показниками (так легше контролювати). Повноваження щодо прийняття конкретних рішень делегуються нагору на кілька сходинок ієрархії, яка стає багаторівневою. Процедура прийняття рішень при цьому ускладнюється. Створюється ілюзія всевладності апарату.

Дисципліна Справи змінюється дисципліною поведінки: можна сидіти на роботі і місяцями нічого не робити, але не можна запізнитися на п'ять хвилин. Виробляються все нові механізми контролю та примусу й одночасно — шляхи їхнього обходу. Демократія в організації зникає повністю, діяльність верхівки стає утаємниченою. При цьому зовнішні атрибути демократії залишаються, але тепер це лише прикриття для зміщення бюрократичної ієрархії. В організації починають діяти закони Паркінсона.

Змінюються критерії оплати праці: тепер платять не за результат (його просто немає), а за відпрацьований час, за витрачені кошти, вмикається витратний механізм. Звідси впливає урівнялівка для простих (не номенклатурних) працівників. Для номенклатури ж оплата визначається не роботою, а місцем у ієрархії, від якого суттєво залежить розмір додаткових матеріальних пільг.

В організації набуває розповсюдження взаємообдурювання: накази згори, які неможливо виконати, провокують неправдиві звіти. Замість переконання у важливості Ідеї та Справи з'являється цинізм. Бюрократичні міркування стають вищими за здоровий глузд, за людяність. Через обмежену можливість користування інформацією остання стає «валютою», створюється зручний ґрунт для «перероблення» історії, створення зон, закритих для критики.

Із роботи зовсім зникає творчість, що знижує відчуття задоволення від роботи і примушує шукати «гоббі», самостверджуватися, компенсувати творчу неповноцінність за рахунок приниження підлеглих, членів родини та інших залежних людей. Невдоволеність роботою в організації викликає розчарування, бажання відійти від неприємної дійсності, що викликає зростання алкоголізму, наркоманії та інших негативних явищ.

Триває неухильне зниження ділових якостей, рівня компетентності керівництва (перевага надається тим, хто компетентний в бюрократичних справах), перетворення членів колективу на «гвинтиків»,

які нічого не вирішують, не мають між собою зв'язків, вузько спеціалізовані.

Особисті інтереси членів організації розходяться із громадськими, що призводить до погіршення морального клімату, розквіту демагогії, цинізму. Із організації виключають тих, хто прагне чесно працювати. Відсутність загальної Справи і прагнення відвоювати для себе «тепле місце» постійно породжують внутрішнє напруження. З'являється кастовість, «блат», мафіозні структури.

Знову змінюється професійна мова. Тепер її головна функція — утруднити прихід до керівництва на всіх рівнях «чужих» людей, а також маскуванню відсутності результатів роботи. Вітається «наукоподібність», складна термінологія тощо.

Система повністю «загнулася», перейшла до застійного стану. Шкода, якої вона тепер завдає суспільству, набагато перевищує минулу користь від її існування. Для подальшого розвитку Ідеї та Справи необхідно повністю ліквідувати або реорганізувати систему, але зробити це важко — в організації потужні захисні сили і безліч «союзників» серед аналогічних структур на різноманітних ієрархічних рівнях.

Цей матеріал було підготовано групою авторів у 1989 році, і вже тоді аналіз різних інформаційних джерел показувала, що більшість існуючих громадських організацій знаходиться на третьому етапі розвитку або форсовано йде до нього. Причому багато організацій потрапило на третій етап передчасно, не вичерпавши ресурсів розвитку Ідеї та Справи. Здебільшого вони потрапили у таку ситуацію внаслідок штучного зупинення розвитку іззовні. Адже кожна організація у ранзі підсистеми входить до системи більш високого рівня і надсистема має можливість керувати станом своїх підсистем шляхом законодавчого та іншого впливу на їхню структуру, стиль роботи тощо. Отже, «застійна» надсистема активно продукує «застій» у всіх так чи інакше підлеглих їй структурах, незважаючи на те, що об'єктивні ресурси Справи дозволяють їм ще тривалий час розвиватися у межах другого етапу. При цьому у надсистемі є ряд ефективних засобів штучного припинення розвитку підсистемних організацій (механізмів гальмування).

Слід також пам'ятати, що у сил гальмування є активний спільник всередині самої організації — її адміністративний апарат, що зформувався на другому етапі розвитку і зацікавлений у постійному зростанні власної важливості (яка стає реалією саме на третьому етапі). При цьому намагання зупинити розвиток організації мають вигляд вживання заходів щодо поліпшення її розвитку.

Механізми зупинки розвитку можна умовно поділити на психологічні, економічні та організаційні (але насправді вони неподільні і являють єдиний комплекс).

1. Психологічна установка. У суспільстві віддавна культивується впевненість, що саме загальноновизнаність, наявність складної ієрархічної структури, стабільність, «зрілість» Справи та організації, яка знаходиться на третьому етапі, і є нормальною умовою існування

організації. Колектив третього етапу знаходиться в ореолі престижності, прагнення до такого стану стимулюється.

2. *Економічні заходи.* Виключається зацікавленість організації та її членів у кінцевих результатах своєї праці — задоволенні тієї чи іншої конкретної потреби суспільства. Запроваджується «зрівнялівка» для всіх, діяльність спрямовується на досягнення численних «плянових показників», що не пов'язані прямо із кінцевим результатом.

3. *Організаційні заходи.* Економічні методи управління, характерні для другого етапу, змінюються адміністративними та командними, організації нав'язується структура, характерна для третього етапу: непропорційно збільшена чисельність апарату управління та допоміжних служб, стандартний та незмінний штатний розклад, єдиний режим планування, обліку та стимулювання роботи для творчих та нетворчих працівників. Творча робота ускладнюється численними побічними обов'язками, провадиться неухильне переведення творчих працівників на нетворчу роботу. Запроваджується штучне обмеження розвитку Справи: лімітування ресурсів, численні стандарти тощо. За це організація отримує певні пільги у системі.

На щастя, існують також механізми антигальмування, та подавати їх у цій роботі було б недоречним. Справа не тільки у збільшенні обсягу матеріалу, але й у тому, що далеко не всі організації (особливо третього етапу) здатні нормально сприймати поради щодо власної трансформації. Отже, вони можуть зробити необхідні висновки самостійно, а коли відчують у тому необхідність — то допомога фахівців напевно буде їм гарантована.

Запоріжжя, 1992 р.

Іван БІЛАС

кандидат юридичних наук,
докторант Академії МВС

ОРГАНИ НКВД-НКГБ-МГБ І ТРАГЕДІЯ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

(Історично-правові і суспільно-політичні аспекти втручання державного механізму в духове життя народу на Україні та його трагічні наслідки і вплив на міжконфесійні відносини сьогодення)

Події, що вкотре інспіруються силами колишнього тоталітарного советського суспільства по екскаляції міжконфесійних ворожнеч на Україні, зокрема в Галичині, змусили автора зробити спробу розкрити трагічну сторінку нашого недалекого минулого по розтерзанню України шляхом знищення душі її народу. Адже саме ці сили розраховують на відсутність об'єктивної історико-правової і суспільно-політичної оцінки репресивної сталінської політики по знищенню Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ), мотивуючи браком джерельної бази.

При цьому автор зі строго наукової точки зору, опираючись виключно на архівні джерела, які були віднайдені і досліджені за багатолітній період пошукової роботи, ставить за мету внести свій посильний вклад у припинення ворожнечі між віруючими різних конфесій з метою об'єднання зусиль у святій справі побудови вільної незалежної Соборної Української Держави, в якій чільне місце повинна зайняти Церква, над якою до цього часу тягарем висить сталінське закляття.

До недавнього часу, як зазначалось в одному з номерів щотижневика «Аргументы и факты», вважалось, що ці документи, які зберігались у спеціальних фондах центральних архівів, знищені¹. Адже не дивно, що смерть Олександра Меня пов'язана з документами подібного змісту: незадовго до загибелі він отримав матеріали, які компрометують вище церковне, партійно-державне і чекістське керівництво. Ці документи, — як повідомив «АиФ» колишній співробітник православного відділу КГБ, — знаходились у портфелі Меня і зчезли безслідно після трагічного нападу на нього двох невідомих, які виконували наказ спецслужб².

Колишнє компартійне керівництво імперії не зацікавлене у тому, щоб суспільству стали відомі факти трагічної історії винищення Церкви, перетворення її у знаряддя спецслужб. Це стосується УГКЦ, яка не скорилася перед тоталітарним режимом і продовжувала

1) Див.: Аргументы и факты. — 1989. — №40.

2) Див.: Аргументы и факты. — 1991. — №39.

стояти на захисті національних інтересів свого народу, являючись його духовним оберегом. У цей же час багато священнослужителів Російської Православної Церкви (РПЦ) всіляко старались догодити партійно-советському начальству. Адже тільки в кошмарному сні могло появиться послання, з яким звернувся до настоятелів Котовського благочиння Одесько-Херсонської єпархії благочинний цієї округи, протоіерей Олександр Мельник. Відданий правлячій у свій час партії, протоіерей повелів переконувати віруючих, що голосувати на виборах до Верховної Ради України необхідно виключно за секретаря Одеського обкому компартії України Р. Боделана.

Тепер, коли рішенням уряду колишня служба КГБ як прислужник і мечоносець КПСС, що скомпрометувала себе організацією серпневого заклоту, перетворюється у Службу Національної Безпеки України (надіюсь, що зміст і стиль її роботи будуть відповідати інтересам національної державности, а оновлений склад працівників свою діяльність спрямує на захист особи і незалежної держави, а не ідеології) — ми можемо повести відверту розмову про те, як зароджувалось коріння, що поєднувало інтереси тоталітарного режиму з РПЦ, використовуючи її як інструмент у руках органів безпеки, винищуючи ті конфесії і тих віруючих, що не запродали своєї душі, проявляли спротив сталінщині і відстоювали національні інтереси.

При цьому автор посилається тільки на документальні матеріали, щоб читачі самі мали можливість співставити минуле з сьогоденням і визначитись у тому, кому в наш час на руку міжконфесійні суперечки, ворожнеча, підвалини яких, як міна сповільненої дії, заклалися ще у 50-х роках з далекосяжними трагічними наслідками.

Деякі роки тому автор цих рядків був присутній на одній з нарад, де обговорювались проблеми вирішення подібних суперечок. Один із впливових працівників колишнього КГБ, «спеціаліст» з відділу по справах релігій, заявив, що в умовах, коли назріває ворожнеча між віруючими різних конфесій, зовсім непотрібне втручання державного механізму влади, а навпаки, необхідно всіма засобами сприяти, щоб вони «перегризли один одного», адже «від цього ми залишимось у вигазі, коли не буде єдності між віруючими».

Так. Історія повторюється. Така аргументація «спеціаліста», як я визначив недавно, вчитуючись у документи й інструкції їх попередників, що шокують цинізмом і віроломством, повністю базувалась на перевірених часом підступних методах і прийомах їх багаторічної «плідної» діяльності.

На другому позачерговому з'їзді офіцерів України всесвітньо відомий історик і політолог, професор Ратгеського університету (США) Тарас Гунчак у своєму виступі зазначив, що народ, який не знає своєї історії, приречений пережити її ще раз. Отже, ми повинні зараз зробити все для того, щоб уже вкотре не переживати і не відчувати на собі трагічних сторінок історії українського народу, який століттями вважався об'єктом, а не суб'єктом історії.

Так про що ж розповіли архівні документи? Де ж доля правди, а де вигадки й інсинуації? Як розібратись у цьому неупередженому

читачеві? Спробуємо зробити це разом, пройшовши звивистими, темними коридорами сталінсько-беріївського відомства, на кухні якого готувалось отруйне вариво, яке так затьмарювало свідомість нашого народу, розпорошувало націю, вириваючи з її рясного суцвіття кращі перлини.

Сьогодні, коли у нас проходить нелегкий, але благосприятливий процес оздоровлення суспільства і побудова незалежної Української Держави, все частіше повторюється питання: як це могло статись? Що породило цю довгу «полярну ніч» історії, пов'язану з іменами Й. Сталіна і його співучасників? Що спонукало їх з надзвичайною жорстокістю вести війну проти народів своєї країни? Яким чином людина, яка діяла у себе вдома як завойовник на чужій території, змогла опинитись у ролі земного божества? Один із секретів успіху сталінщини полягає в тому, що, створивши релігійний вакуум, вона поєднала у спільному руслі атавістичні і духові прагнення людей. Вона зуміла злити у свідомості народу верховний ідеал з мітологізованою фігурою вождя і тим самим наділила його атрибутами божественності і необмеженої влади. В наші дні анатомія цього процесу стає все яснішою, все чіткіше замітні його фатальні наслідки.

Однією з головних причин майже трьохсотлітнього гоніння на християн у Римській імперії була саме їхня відмова признати в кесареві земного бога. На початку IV століття світова Римська імперія змінила тактику боротьби з християнством. Вона визнала його і навіть зробила державною релігією, але при цьому незаметно підпорядковувала собі. Починається багато в чому трагічний для Церкви період, який прийнято називати «константинівським», коли політична влада здійснювала свої цілі і мету, посиляючись на Христа і його Церкву.

Необхідно зазначити, що у світлі Євангелії самі ідеї «державної релігії» і «християнської держави» являються вельми сумнівними і суперечливими. Адже всіляка держава, навіть з найдосконалішим устроєм, все ж є органом насилля, яке досить важко сумістити з духом християнської свободи.

В язичництві громадський порядок сприймається як частка порядку космічного. Держава і релігія були просто різними аспектами світового устрою. Християнство ж, навпаки, відокремлювало свою власну духову, «Божу сферу», від сфери «кесаревої». В такій поляризації уже тоді мали місце передумови відділення Церкви від держави, хоча цієї формули тоді ще не вживали. Коли ж імператори прикували Церкву до своєї коліснички, почало творитись насилля над духом, яке призводило до релігійно-політичного диктату, до «християнських» переслідувань інакодумців.

Всяка імперія прагне до зручної для влади моноідеологічної структури суспільства. Наприкінці древнього світу і в середні віки засобом для зміцнення «однодумства» була державна релігія. Царі, королі, князі і правителі нерідко вдавались до насильницької християнізації, до репресивного ствердження конфесійної (конфесійної) єдності. Так, якщо імператор був аріанином, він займався гонінням християн-православних, якщо ж він був право-

славним, то переслідував арія́н. Фальшивий, хоча історично може й немину́чий, союз Церкви і кесаря наносив Церкві великого морального збитку. Підпорядковуючись стилю світської політики, церковне керівництво поступово засвоювало її тактику і методи, перетворювало Церкву, особливо на середньовічному Заході, на подобу держави.

Русь, яка стала примусовим ядром майбутньої царської Російської імперії, разом з православ'ям сприйняла від Візантії і її церковно-політичні концепції. Зокрема, ідею «симфонії», тобто гармонічної взаємодії між християнською державною владою і Церквою, її ієрархією. Ця концепція, безумовно, відіграла важливу роль у становленні державності. В епоху ординського ярма вона стала тією силою, яка зберегла національну культуру, надихала «собирателей Руси». Але перший же великий князь, який офіційно вінчався на царство, Іван Грозний, відкинув авторитет Церкви, яка в особі митрополита Філіпа виступила проти його кривавої тиранії.

Добре відома патріотична роль Церкви у «часи смуту». Але як тільки монархія відродилась після катастрофи, вона знову почала пляномірний наступ на Церкву, хоча й зберегла видимість «християнського» уряду. Другий цар з дому Романових скидає патріярха Никона, а його син Петро I, скасувавши патріяршество, створює синодальну систему, яка підпорядковувала Церкву самодержавству ще більше, аніж Візантія. Катерина II формально проголошує себе «правителькою Церкви». Учениця енциклопедистів, вона при цьому слідує пораді Дідро «тримати попів у злиднях і нещасті». Недивно, що рядові священики, як відзначав О. С. Пушкін, часто переходили на сторону Пугачова.

Всі історики Російської Православної Церкви розцінюють «синодальний період» як важкий і застійний. Самодержавство, прикриваючись своїми сакральними привілеями, постійно і грубо втручалось у церковні справи, навіть у віроповчальні і богословські дискусії. Це привносило в церковне життя казенно-бюрократичний дух і зумовлювало втрату авторитету пастирів в очах народу. Достатньо зазначити, що власті вимагали порушувати в політичних цілях тайну сповіді. А чого коштувала хоча б інструкція видавати довідку про причастя як гарантію благонадійності? Вірнішого способу дискредитації Церкви важко віднайти.

Після жовтневого перевороту 1917 року починається новий період конфронтації Церкви і влади, хоча й був прийнятий декларативний закон про відокремлення Церкви від держави, тобто той принцип, який був уже прийнятий в США, Франції та в інших країнах.

Тепер, через декілька десятків років, стає все очевидніше, що в конфлікті не можна винити лише яку-небудь одну сторону. Всяка революція немину́че вивільнює стихію насильства, управляти якою виключно важко. Серед інститутів, пов'язаних зі старим режимом, опинилась Церква, що визначило негативне до неї ставлення. В цей же час нагально виданий декрет про відокремлення Церкви від держави викликав протест релігійних кіл, які бачили в ньому акт дискримінації. Все це сприяло розв'язанню справжньої

війни проти релігії, війни, яка була обумовлена не законом, а загальними тенденціями і атмосферою часу. Особливою гостроти вона набула у зв'язку з питанням про «вилучення церковних цінностей».

Церква в усі часи розглядала зібрані нею матеріяльні цінності як загальнонародне надбання і з готовністю віддавала їх у моменти національних злигоднів. Але на практиці большевицького буття ця традиція була підмінена наказним, насильницьким «вилученням», що потягнуло за собою протести віруючих, криваві зіткнення, процеси і смертні вирoki. Були закриті релігійні школи, храми і монастирі, зведене нанівець церковне друкування, перестала видаватись Біблія, йшли під склади або висаджувались у повітря пам'ятники архітектури. Палили книги, ікони. Все ширшого розмаху набирала антирелігійна пропаганда, яка переходила у відкрите глумлення і святотатство. Екстремісти від атеїзму влаштовували «комсомольські рождества», «паски», під час яких молодь влаштовувала блазенські процесії, переодягаючись в облачення служителів релігійних культів.

Не випадково герої поеми Олександра Блока, дванадцять апостолів «нового євангелія», кричать: «Пальнем-ка пулей в святую Русь». Антицерковна війна непомітно перетворювалась в антинаціональну, оскільки традиції народів країни були тим джерелом, по якому з давніх давен протікали традиції християнства, ісламу та інших релігій. «Штурм небес» спровокував той вид культурного самогубства, гіркі плоди якого ми пожинаємо і сьогодні.

У революціях майже завжди присутній ризик, пов'язаний з моментом правового вакууму. Розвалюючи і знищуючи законність старого типу, люди не зразу здатні зжитися з новим правовим порядком, сприйняти його серйозно. Руйнівна стихія продовжує бущувати, коли уже настав час творення. Цим, як свідчать приклади історії, легко користаються корифеї владолубства. Так здіймалися Кромвель у Великій Британії, Робесп'єр і Наполеон у Франції. Не обійшла ця небезпека і Росію.

Неухильно і цілеспрямовано, дотримуючись рецептів «макіявелізму», Сталін будував абсолютну диктатуру. З холодним розрахунком він змітав зі свого шляху всіх і вся, що могло мати хоча б тінь небезпеки для його самодержавства. Не можливо було більше відділити від його особи і волі ні науку, ні мистецтво, ні літературу, ані тим більше релігію. Але зберегти її навіть у «примрученому» вигляді було ризиковано. Бог повинен бути один — той, що в Кремлі, і віра в нього покликана стати панівною державною ідеологією. Вождь — єдиний оракул і носій істини. Його не обмежує навіть формально сповідуваний ним марксизм, тому що сам Вождь повністю уособлює його доктрину.

Завершуються останні бої. Сталінська Конституція виключає пункт про допустимість релігійної пропаганди. Символом перемоги «культу» стає висадження в повітря храму Христа Спасителя. Комуністична партія, духово розчавлена в 1937–1938 рр., перетворюється в рудиментарний придаток державного апарату. Головною опорою влади остаточно стає НКВД, розвивається кастовість, чиновоклонство, вся країна одягається в чиновницькі мундири. Перед Другою світовою війною від релігійних структур країни залишаються одні *залишки*.

З того моменту, коли вождь вирішив, що релігійний вакуум дає йому достатній простір, починається коротка історія нової релігії, що принесла незліченні страждання і була схожа на рецидив язичницької людинобезбожності. «Батько народів» піднімається на свій останній щабель самотнього Олімпу, звідкіля завчасно були вигнані всі інші божества, ідеали і принципи. Про такий абсолютизм не міг гадати й сам імператор Августин. . .

Друга світова війна різко змінює становище Російської Православної Церкви в державі. Чим же викликані такі переміни у ставленні Сталіна до Церкви у цей час? На наш погляд, цей поворот криється в таких основних причинах:

— з початком війни німецькі окупаційні власті після захоплення нових територій не чинили перешкод відкриттю на них православних храмів, чим викликали певні симпатії місцевого населення. Цей факт примусив Сталіна також піти на відкриття храмів з пропагандистсько-політичною метою;

— беручи до уваги релігійний злет російського народу під час війни і розуміючи, що він сприятиме перемозі над ворогом, Сталін вирішив «каналізувати» в потрібному напрямку релігійні почуття віруючих при допомозі «кишенькової» Московської Патріярхії;

— у процесі переходу від політики інтернаціональної до політики національно-шовіністичної, згідно замислу Сталіна, Церкві була відведена роль каталізатора і цементуючого компонента;

— Сталін, очевидно, відчував незадоволення від «пісних» дитирамбів його особистості партикулярними партапаратчиками і советсько-державними чиновниками. Для повноцінного прославлення «некоронованому імператорові» бракувало «кадильного фіміяму» тієї самої Православної Церкви, яка на протязі шістнадцяти віків давала Божественну Санкцію, сакральне помазання православним імператорам — спочатку візантійським, а опісля російським; бракувало Церкви, яка б і його, Сталіна, прославленню дала б авторитетну санкцію хоча б символічно і у формі духово-моральної підтримки.

Якщо напередодні Другої світової війни Російська Православна Церква знаходилася на грані повної ліквідації, то початок війни і невдовзі скоро і раптова переміна «височайшого» гніву на милість стали для митрополита Сергія і жменьки його оточення «манною небесною».

Як це сталося і що передувало досягненню Сталіним вищезначених цілей і мети — перетворення Московської Патріярхії у «державно-кишенькову», а Церкви — у служницю великодержавних інтересів?

На перший погляд, усе почалося з буденної розмови, яка мала далекойдучі непередбачені наслідки. 4 вересня 1943 року, коли гуркотіла війна і наслідки її були ще невідомі, але була вже визначена перемога Червоної Армії, Сталін надвечір, перебуваючи на своїй дачі, викликав до себе маловідомого для громадськості полковника державної безпеки Г. Карпова. (Працівники держбезпеки цього часу мали спеціальні звання, які, на кшталт служби «СС» гітлерівської Німеччини, стояли на три ранги вище від військових

звань — прим. автора). Розмова проходила в присутності Л. Берії і Маленкова, який, як секретар ЦК ВКП(б), відповідав за ідеологію; її зміст повністю стосувався Російської Православної Церкви (РПЦ). Сталіна цікавили такі питання: що з себе являє митрополит Сергій (Страгородський), його вік, фізичний стан, авторитет у Церкві, ставлення до влади; коротка характеристика митрополитів Алексія (Симанського) і Миколая (Ярушевича); коли і ким був у Патріархії митрополит Тихон; які зв'язки підтримує РПЦ із закордоном; хто являється патріархами Вселенським, Єрусалимським і іншими; що відомо Г. Карпову про керівництво православних Церков Болгарії, Югославії, Румунії; в якому матеріальному становищі знаходяться митрополити Сергій, Алексій і Миколай; кількість приходів РПЦ і загальна кількість єпископату.

Г. Карпов, як начальник відділу НКГБ ССРСР, що займався питаннями релігії, дав вичерпні відповіді. Сталін, задовільнившись отриманою інформацією, поцікавився, чи Карпов росіянин, з якого часу він перебуває у лавах ВКП(б), його освітою і звідкіля у нього така обізнаність у церковних питаннях. До цього Карпова зобов'язувала посада у відомстві Меркулова, який керував тоді державною безпекою країни. Скориставшись нагодою, що буває далеко не в кожного полковника держбезпеки, Карпов «блиснув» перед вождем ерудитією з релігійного питання, чим викликав у нього повагу.

Після цієї довідково-біографічної увертюри щодо справ РПЦ Сталін у звичній йому манері верховного правителя сказав, що необхідно створити спеціальний орган, який здійснював би зв'язок із керівництвом Церкви, а держава через нього змогла б контролювати діяльність і політику РПЦ, направляючи її у потрібному для уряду напрямку. При цьому він запитав у Г. Карпова його думку з цього делікатного питання. Керівник релігійного відділу НКГБ країни, вибачившись перед вождем за те, що він спеціально не готувався до вирішення такого питання, яке є надзвичайно поважним для подальшої долі РПЦ, зробив пропозицію організувати при Верховній Раді ССРСР відділ по справах культів, мотивуючи тим, що на той час при Всесоюзному Центральному Виконавчому комітеті фактично існувала постійно діюча комісія по справах релігійних культів.

«Батько народів», зваживши доводи Г. Карпова, не погодився з таким міркуванням, сказавши, що мова йде про створення спеціального органу при уряді ССРСР у вигляді комітету або ради³. Після невеликої павзи-роздуму він сказав: «Необхідно організувати при уряді, тобто при Раднаркомі, Раду, яку назвемо Радою по справах Російської Православної Церкви. На неї покладемо здійснення зв'язків між урядом Союзу ССР і патріархом, при цьому Рада самостійних рішень не приймає, а тільки доповідає про все урядові і отримує від нього вказівки щодо вирішення всіх питань, що стосуються Церкви»⁴.

3) Центральний Державний Архів Жовтневої революції, вищих органів державної влади і державного управління (надалі — ЦДАЖР СРСР). — Колекція документів. — Арк. 1.

4) ЦДАЖР. — Колекція документів. — Арк. 2.

Справа була вирішена. Сталін звернувся до присутніх Берії, Маленкова і Карпова з питанням, чи необхідно йому прийняти митрополитів Сергія, Алексія і Миколая. Всі троє відповіли, що вважають це позитивним кроком у остаточному закріпленні рішення про створення Ради по справах РПЦ при РНК СССР.

Після цього тут же на дачі Сталіна Г. Карпов отримав вказівку від Сталіна — зателефонувати митрополитові Сергію від імени уряду і передати інформацію такого змісту: «З Вами говорить представник Раднаркому Союзу ССР. Уряд має намір Вас прийняти, а також митрополитів Алексія і Миколая. Вислухати Ваші потреби і вирішити ті питання, що у Вас назріли. Уряд може Вас прийняти сьогодні ж, через годину-півтори, або, якщо цей час Вам не підходить, то уряд може організувати прийом завтра (у неділю) або якогось дня наступного тижня»⁵.

Г. Карпов, зателефонувавши в присутності Сталіна, Берії і Маленкова до митрополита Сергія, відрекомендувався представником РНК СССР і передав йому інформацію, розроблену за попереднім сценарієм. Переговоривши з ієрархами, митрополит Сергій доповів Сталінові про їхню згоду і бажання зустрітись з урядом сьогодні, тобто 4 вересня 1943 року. Адже такого «урядового запрошення» вони не могли собі уявити навіть уві сні, сприйнявши його з трепетом і подякою за таку увагу з боку самого вождя. Дуже дорого і трагічно для РПЦ та інших конфесій з мільйонними масами віруючих обійшлася ця зустріч ієрархів РПЦ з «ввічливими» представниками уряду советської імперії.

Початок кайнової справи був покладений. «Вершители» людських доль направились до місця зустрічі у Кремль, де повинна була набути свого «освячення» сатанинська справа. Адже, як було заведено, всі «великі» починання «від імени советського народу» творились саме тут, у «святая святых», у Кремлі.

Через дві години після «урядового запрошення» по телефону, десь біля пів на дванадцяту годину ввечері, митрополити Сергій, Алексій і Миколай на автомобілях беріївського відомства, завчасно направленими за ними, прибули до Кремля, де були прийняті Сталіним у кабінеті Голови Раднаркому СССР. На цьому прийомі були присутніми В. Молотов (дійсне прізвище Скрябін — прим. автора) і уже відомий читачеві «спеціаліст закулісних справ по одержавленню Церкви» полковник державної безпеки Г. Карпов. Розмова Сталіна з ієрархами РПЦ продовжувалась одну годину і 55 хвилин⁶.

Розпочавши прийом, Сталін сказав, що уряд знає про те, яку патріотичну роботу проводить Церква з перших днів війни, і з вдячністю відноситься до її керівництва. Після цього він запропонував митрополитам висловити свою думку і міркування з приводу тих проблем, що є в Патріярхаті і в них особисто, невирішених питань.

Митрополит Сергій, як патріярший місцеблоститель РПЦ, сказав,

5) ЦДАЖР СРСР. — Колекція документів. — Арк. 2.

6) Там же. — Арк. 3.

що найголовнішим і найневідкладнішим питанням є питання про центральне керівництво Церквою, так як він на протязі вісімнадцяти років є патріаршим місцєблюстителем, якому відомі страждання Церкви, адже в Советському Союзі немає Синоду з 1935 року. Виходячи з цього, він вважає за необхідне, щоб уряд дозволив зібрати архиєрейський Собор, який вибере патріярха, а також створить на чолі Церкви Священний Синод, як дорадчий орган, у складі 5-6 архиєреїв.

Ленінградський митрополит Алексій і екзарх України, Київський і Галицький митрополит Миколай також висловилися за створенням Синоду, обґрунтувавши цю пропозицію (про створення Синоду) як найбільше бажану і прийнятну форму. Обрання ж патріярха на архиєрейському Соборі вони вважають цілком канонічним, так як фактично Церкву очолює незмінно на протязі 18 років патріярший місцєблюститель митрополит Сергій⁷.

До якого ж лицемірства повинні були дійти ієрархи РПЦ, прислужуючись перед тираном, заявляючи про канонічність майбутнього архиєрейського Собору, доля якого вирішувалась у кремлівських кабінетах, де фактично було вирішено, що патріярхом РПЦ буде митрополит Сергій! Чим викликане таке блюзнірство? Якого патріярха повинні були обирати майбутні учасники архиєрейського Собору — ставленика советського уряду чи істинного ієрарха Церкви? Необхідно, не кривлячи душею і дивлячись правді в вічі, признати, що учасники Собору таким вибором не були наділені, його канонічність була зведена до формалізму і сам він був нічим іншим, як політичним спектаклем, як це не гірко усвідомлювати. Спектаклем, розробленим за сценарієм державної безпеки під керівництвом «вождя народів».

А тим часом прийом-спектакль у Кремлі продовжувався. Сталін, схваливши пропозиції митрополита Сергія і міркування ієрархів Алексія і Миколая, запитав у них: як буде називатись патріярх? Коли може бути зібраний архиєрейський Собор? Чи потрібна яка-небудь допомога з боку уряду для успішного проведення Собору (чи є приміщення, чи потрібен транспорт, гроші і т. ін.)?⁸

Митрополит Сергій проінформував голову уряду про те, що ці питання попередньо ними обговорювались між собою. Керівництво РПЦ вважає за необхідне і правильне, якщо б уряд дозволив прийняти для патріярха титул «Патріярха Московського і всія Руси» (розрядка моя — автор), хоча й патріярх Тихон, що був у 1917 році обраний Тимчасовим урядом, теж називався патріярхом Московським і всія Руси.

Сталін, звичайно, погодився, сказавши, що такий титул патріярха РПЦ буде правильним.

(Продовження буде)

7) Там же. — Арк. 3.

8) Там же. — Арк. 3.

Петро ВАСИЛЕНКО

ТРИ ЗОРІ УКРАЇНИ

У нас, у Слобідській Україні, говорять, що Бог любить трійцю.

Нам, українцям, належить розмудити три криниці — державність, націю, економіку. Нам роковано посадити три віковічні тополі — державу, націю, економіку. У майбуття нам покладено йти трьома шляхами — через державотворення, національне відродження, створення розкутої економіки. Прямувати нам належить до трьох зір України — державність, національне відродження, вільна економіка.

Бог любить Україну, якщо ставить перед нами три рівновеликі завдання: побудувати самостійну соборну Україну, пройти шлях національного відродження і стати нацією «в народів вольних колі», відродивши національну свідомість, гідність і гордість, ствердити вільну економіку.

Чи всі ми, українці, усвідомлюємо, які це ваговиті, доленосні, фундаментальні завдання, скільки для цього потрібно чесних умів, роботящих рук, відданих сердець і коштів?

Чи під силу це населенню України, українському народові, українській землі?

Може, по черзі рішати три задачі?

На жаль, історія не дає нам на рішення довгого часу. Або ми ці завдання виконаємо в ближчі 3-5 літ, або будемо знову старцювати століттями. Третього не дано!

Всі ми, українці світу, повинні перейнятися розумінням, що творення України йтиме в дуже складних обставинах внутрішнього і зовнішнього життя, що шкодити, перепинати нам шлях до зір будуть сусіди близькі і далекі. Наші завдання стоять лише перед нами і вирішувати їх належить тільки нам. Ніхто нам без своєї вигоди не прийде на поміч. На нас чекає історичне випробування на міцність, витривалість і здатність.

Без національного відродження, розкутої економіки нам не створити міцної держави. Але й без держави нам не сягнути національного відродження і вільної економіки. Отже, коло? Так, коло, але не замкнене. . .

Коло теж Божий знак!

Мало мати незалежність, так само, як мало мати вільну економіку. Якщо економіка буде не в руках українців, то не діждатися українцям ні національного відродження, ні національної держави. Головне в державотворенні — взяти економіку в свої руки! Заводчикові родом із Тули будуть не потрібні українські школи, українські поети, художники, музики.

Либонь, від бізнесменів діаспори вимагається патріотичний рух в економіку України, допомога українцям коштом, ділом і словом.

Безперечно, діаспора має видатних політиків, дипломатів, науковців, державців — і було б добре, аби вони не побоюлися повернутися в отчі краї і включитися в державотворення, як громадяни великої України. Нам потрібні національно свідомі кадри, а їх не так багато в Україні, особливо на Сході і Півдні. Своїм розумом і діловитістю ми повинні усувати з посад шовіністів, колишніх номенклатурних партократів, йти в представницькі органи. Адже відомо (і про це говорив навіть Президент Л. Кравчук), що серед керівного корпусу України до семидесяти відсотків росіян. А це прихована гальмова система.

Національне відродження станеться тоді, коли до двох третин депутатів, бізнесменів, керівників, державців, педагогів, інженерів буде з українців. Оце основа національного відродження, творення нації, а не інтелігенція, як дехто вважає.

Певне, в Україні розуміють, що абітурієнтів у вузи Сходу і Півдня слід широко слати з Заходу, мати їх з внутрішньої і зовнішньої діаспор.

Держава — це не лише армія, банки, уряд, а, перш за все, свідомий і патріотичний народ. У зв'язку з цим, може, варто подумати провідникам націоналістичних кіл діаспори про певне перепрофілювання своїх газет і журналів на населення в Україні. Якщо свідомі українці, українці Галичини, Поділля чи Волині, готові до сприйняття С. Петлюри, С. Бандери як провідників нації, то на Сході населення слід готувати до цього. Може, діаспора якесь своє видання свідомо спрямувала б лише на терени Східної і Південної України, чи зорганізувала б нове спецвидання? Розумію, що це впирається в економіку. Отже, без розбудови національної економіки не зрушиш національного відродження.

Але є бажання державотворення, відродження, створення вільного ринку саме на національній основі. І це обнадіює. Як нам в Україні, так і в діаспорі, слід переходити від розмов, пропаганди до дії. До дії!

Бог любить Україну, повернувся навек до неї лицем, так і ми, всі українці суцї, повинні любити Україну.

Потрібна злагода, відпущення гріхів, якщо вони не смертні. Комуністів в Україні, які завинили перед нею і народом, не так і багато, щоб жувати цю тему; так само в Україні слід призвичаїти людей до того, що бандерівці не були ворогами східняків. І тут в Україні повинна сказати своє вагоме слово діаспора. Україні потрібна як самосвідомість нації, так і консолідація нації.

Потрібна широка, глибока, коректна мова про віротерпимість. За рік-два треба звести нанівець міжконфесійні сутички.

Нам, в Україні, дуже шкодить «вождизм» — хвороба, яка більше пасувала б підліткам чи парубкам, а не зрілим мужам. Та ж сама гонитва за славою, популярністю, посадою, кріслом, що й в партократів була! Деякі відомі діячі з демократії більше думають про себе в демократії, а не про демократію в собі. Я міг би дорікнути Ю. Щербакові, голові партії «зелених», якби він мені не заперечив,

сказавши: «А чим я гірший від Л. Лук'яненка, В. Чорновола, Ю. Бадзьо, В. Яворівського, П. Мовчана? . . .» І мені крити нічим.

Через цю хворобу «вождизму» почалась ерозія НРУ (правда, тут не обійшлося без колишньої КПУ, яка заслала своїх диверсантів у Рух). Рух розпочавсь і розширивсь, як колись ОУН в Україні. Його сила в масовості і розкнутості, тому я, при всій повазі до В'ячеслава Максимовича, не схвалюю його дій в Русі. Тож політологи діяспори могли б тактовно підказати нашим лідерам у республіці, що найперший лідер у нас — народ. Нам потрібен лідер нації як детонатор національної волі і свідомости. Його треба не шукати, а виховувати, виховувати в собі і тим діячам, які всенародно знані. З хуторянською душею не можна виходити на світовий кін!

Є три криниці, з яких треба пити народним депутатам, керівникам партій і НРУ: народна філософія, народна педагогіка, народна етика. Лише вволю напившись із цих криниць, можна претендувати на лідера нації. Як не прикро, та складається враження, що в Україні державотворення, національне відродження і звільнення економіки з колоніальних пут відбуваються стихійно, без чіткої програми, без філософського, правового і світоглядного осмислення. Нема виваженої, продуманої концепції ні держави, ні нації, ні економіки. А це таїть у собі небезпеку.

Народ повинен відчувати, куди ведуть його провідники. Сліпий хід може завести або в глухий кут, або в прірву. Про це треба пам'ятати.

Народ хоче змін, народ прагне дії, ради благополучного завтра.
Час добрий!

У 100-ліття з дня народження

о. митрат Іван ХОМА

СИМВОЛ ЖИВУЧОСТИ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ І УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

(Закінчення)

Всевишній зберіг його нам і прислав до нас з каторги до столиці Вселенської Церкви у час важкий і багатий подіями — час II Ватиканського Собору. Був це особливий знак Божого милосердя для нашої Церкви в час її тяжкого переслідування в Україні. Справді: «щаслива та година, коли Ісус Христос кличе від сліз до сердечної радості» — як писав папа Іван XXIII.

«Боже Провидіння зволило дати нам Вас, Блаженніший Архисерею, на Батька й Первоієрарха Української Католицької Церкви, — писали в 1972 році ієреї, уродженці Канади, — в часах трудних і в невідрадних обставинах нашої Церкви і народу, коли велика частина нашого народу страждає на рідних землях, а розсіяна вітка по широкому світі прагне скріплення віри й духу єдності. Ви, Блаженніший Владико, принесли нашій Церкві і Народові освідмлення ідентичності, скріплення віри, духу любови, з'єднання в обряді й надію завершення структури Української Церкви — Патріархатом».

Приємно було тоді 80-річному Блаженнішому Йосифові, по 10-ти роках виснажуючої праці і труднощів, читати таке письмо, в якому вони висловлювали свої глибокі переконання і побажання.

А нас навчав:

«Мій народе, стань уже раз собою! Позбудься своєї вікової недуги сварів і чварів, вислугування чужим. . .

Отрясися зі своїх вікових недстач, стань на свої ноги в Україні і на поселеннях. . . піднеси свою голову, випростуй свої рамена. . .

Покажи свою силу і вдячність, бо, шануючи своє минуле, ти ростеш у своїй могутності і славі!

Нехай просвічує нам нашу дальшу путь в єдності і єдиномислії дух Отців наших — рівноапостольського Володимира нашого хрестителя, дух Йосафата і Рутського, дух митрополита Андрея. . .

Нехай буде ім'я Господнє благословенне за все!

Нехай труди нас усіх для слави Божої враз із терпіннями братів наших будуть світлом для світу і для поколінь наших.

Будьте печаттю мого апостольства. . . (1 Кор). . . Будьте моїми послідовниками! Бережіть спадщину, яку я одержав від моїх світлих попередників. Бережіть її. Не віддайте її в руки лукавих людей.

Не сплямте її чужиною! Перенесіть її ненарушеною у вільну нашу Церкву, у вільну нашу Україну.

Ці слова хай будуть для вас висловом моїх поучень, піднесення на душі і моєї любови до вас, моє духовне стадо, мій дорогий український народ, якого я є сином і якому я старався весь свій вік служити».

Прекрасна і зворушлива була картина у вересні 1963 року в Римі, перед другою сесією Вселенського Собору. Величала процесія: 2500 єпископів з цілого світу в світлих ризах і митрах ступала площею св. Петра до базиліки на інавгурацію другої сесії Ватиканського Собору.

В тій соборовій архиерейській процесії вирізнялась група 17 українських владик своїми східними архиерейськими ризами і митрами, що окружала свого архипастиря-ісповідника-мученика і супроводжувала його до Петрової базиліки на Вселенський Собор. Йдучи побіч свого ісповідника-мученика, на тілі якого ще не загоїлись рани з тюрем і лагерів, зокрема ушкоджена нога, на яку він дещо налягав, владика мали щастя відчути, що разом із Блаженнішим Йосифом вони творять ієрархію одної нашої Церкви в Україні і на поселеннях, в діаспорі. Українські архиєреї відчували, що між ними є той, хто приносить заохоту, хто приносить Боже Благословення, хто приносить їм запоруку остаточної перемоги нашої Церкви, а водночас приносить на Собор голос страждального народу в Україні і в лагерах-гулагах, голос героїської Церкви і голос українського народу, де б єпископи гляділи на нього, як на чергову жертву з мільйонних жертв українського народу, які нищив колись царський, а тепер комуністичний режим. Гляділи також на нього як на нову жертву ненависти і змови Кремля і московського патріарха проти УКЦ. Того пропам'ятного місяця вересня 1963 р. в поході 2500 єпископів, при участі десятків тисяч паломників, оточений рідними єпископами ступав задуманий архипастир-каторжник і ніс на своїх руках, донедавна скутих кайданами, благословення рідної Церкви. Коли під час походу-процесії його жезл вдаряв у камінь хідника, то його голова час-до-часу підводилась і погляд його глибоко синіх, гарних, добрячих, батьківських очей, здавалося, летів понад голови всіх у далечінь, в Україну, а його думка линула до тих тюрем і гулагів, де він ще недавно довгі роки карався, і він бачив, немов на фільмовій ленті, всіх страждальників: владик, священників, монахів, монахинь та всіх найкращих синів українського народу, що разом з ним несли важкий хрест переслідування. Безстрашний пастир ішов до собору і ніс на своїх раменах важкий хрест мучеництва нашої Церкви і народу, а в своїм серці стогін і благання зраненої української душі, щоб на гробі первоверховного апостола-мученика Петра зложити цю жертву і разом з цілим єпископатом Вселенської Церкви молити милостивого Бога за краще майбутнє свого стада та волю рідного народу.

Маючи перед собою 2500 єпископів з цілого світу, Блаженніший Йосиф у пропам'ятній першій промові (11.X.1963) виявив немов програму своєї дальшої дії у закріпленні нашої Церкви і почав говорити від імени цілої української Церкви в Україні і в діаспорі,

пригадуючи, що Україна брала участь на попередніх Соборах і що він сам міг прийти на Собор завдяки молитвам цілого українського народу, завдяки старанням української ієрархії і Апостольського Престолу. «Мене уповноважують, — казав Блаженніший, — мої світлі попередники, що брали участь на перших Вселенських Соборах. . .» Свою промову почав словами св. Івана Золотоустого, коли він повернувся із заслання: «Благословенний Бог у Пресвятій Тройці з Пречистою Дівою Марією і всіми Святими за чудесну можливість брати участь у цьому Священному Соборі», а закінчив тим, щоб Києво-Галицьку митрополію піднести до гідності ПАТРІАРХАТУ! Після того дослідники історії і промовці ставили собі питання: коли в умі Блаженнішого викристалізувалася ідея оформлення нашої Церкви Патріярхатом? Дехто писав, що, мабуть, під час ув'язнення.

Тим часом це сталося раніше. З цієї ідеєю Блаженніший Йосиф виступив уже в 1936 р., коли за благословенням Сл. Б. митрополита Андрея zorganizував у Львові Унійний З'їзд, в якому взяло участь понад 200 священників, настоятелі монаших чинів, під проводом митрополита і трьох наших владик. Унійний З'їзд прийняв та ухвалив таку IV-ту резолюцію: «Всі ідеї митрополита Рутського, отже й ідея Київського Патріярхату, є нині корисні для розвитку українського християнства і запорукою його розвитку».

Цю коротку історичну резолюцію Блаженніший Йосиф розвинув три місяці опісля (31.3.37) у своїй доповіді «Митрополит Йосиф Велямин Рутський і його доба» (Див. Твори, том III-IV). Він згадав, що серед важких умовин вступав Рутський на київсько-галицький митрополичий престіл. Найперше грозила Москва, що розрослася в сильну державу, а сусід із заходу хотів латинизити Україну. Щоб вирвати наріз з важкого положення, треба було надлюдських сил. Митр. Рутський почав від реорганізації чернецтва. Після того пішли старання над двигненням освіти. Закладав школи, семінарії і для тих шкіл вивідав у Римі привілеї ті самі, які мали єзуїтські школи, що вважалися тоді найкращими.

«За основу науки взяв митрополит Рутський східніх Отців Церкви і українські твори, увів рідну мову до шкіл, щоби розбудувати національну свідомість, щоби бачили всі, що ми є справжні українці».

За працею над шкільництвом пішла праця в митрополії. Скликав собори, усував надужиття, їздив сам по безмежних просторах своєї митрополії: до Вільна, до Києва, на Волинь, на Поділля, до Львова, всюди піддержував дух й оживлював віру.

«Ця гарячкова праця викликала подив у кожного, бо ледве чи хто з такою посвятою віддавав себе для Церкви й народу. 'Умру як віл у ярмі', — говорив він ще не довго перед своєю смертю. . . Рутський стояв одинцем. Однак глибоко пересвідчений, що його становище самотньо правильне і слухне. . .». Він вивідав у папи Урбана VIII в 1624 р. заборону українцям переходити на латинський обряд. Це був подвиг на ті часи, якого нині ніхто не в силі оцінити. Він урятував українську націю перед цілковитим винародовленням. «Вкінці, — казав Блаженніший Йосиф в 1937 році у Львові, —

митрополит Рутський запропонував нашим православним братам далекосяглий плян — створити Київський патріархат у єдності з Римом і пропонував цю гідність митрополитові Петрові Могилі, заявляючи готовість йому підчинитись. Український патріархат, — казав тоді Блаженніший, — мав об'єднати цілий нарід, зберегти обряд і національну культуру, а опертий на Апостольський Престіл, як могутній чинник в Європі, мав стати кріпкою остоею перед обрусінням і спольщенням. Тим знайдено б довір'я найширших мас і промощено б шлях українському державництву. На жаль, плян не знайшов зрозуміння у козаків і не вдався».

Зокрема прошу звернути увагу на останні речення, в яких представлений далекосяжний плян митрополита Рутського і Блаженнішого Йосифа: «Київський патріархат з Петром Могилою у єдності з Римом мав об'єднати цілий нарід, зберегти обряд і національну культуру, а опертий на Римський Апостольський Престіл, як могутній чинник в Європі, мав стати кріпкою остоею перед обрусінням і спольщенням. Тим знайдено б довір'я найширших мас і промощено б шлях українському державництву».

Це казав більш як 50 років тому Блаженніший у Львові, чверть століття перед Собором, маючи благословення великого митрополита, ієрархів та згоду духовенства світського і монашого.

Це, що Блаженніший твердив 8 років перед ув'язненням, це ще більше наголошував після 18-літньої каторги, кажучи: «Патріархат єдиний може нас урятувати. Я завтра можу замкнути очі, але мені важливо, щоб мій нарід жив!». Не йшлося йому про свою особу, але про добро нас усіх.

І митрополит Рутський, і Блаженніший Йосиф дали незаперечне свідоцтво, що Українська Католицька Церква є душею українського народу, і хоч сама обезсилена і зчервоніла мученичою кров'ю, вона завжди високо держала прапор України. «Великим промахом було відкинення пропозиції митрополита Рутського і Могилі в справі патріархату. Якщо був би признаний тоді український патріархат, як нині виглядала б Церква на Сході — 40 мільйонів католиків і московський патріархат був би обмежений у своїй силі» — це слова Блаженнішого.

Довершивши деяких важливих діл для нашої Церкви в Римі, зокрема оснування УКУ, монастиря Студитів, собору св. Софії, Блаженніший Йосиф у червні 1968 року вибрався в найдовшу візитаційну подорож до українських поселень по всіх континентах.

На початку цієї візитації за океаном в імені українських ієрархів, духовенства і вірних вітав Блаженнішого митрополит Максим, кажучи: «Наша радість тим більша, що тим першорангом є Ваша найдостойніша особа, наш геройський ісповідник віри Христової Церкви і незламний борець за суверенні права свого українського народу.

З Вашими відвідинами, Блаженніший, Ви нам у Вашій особі принесли болючий стогін страдаючої України і тріумфальний клич нашої української католицької Церкви та нашого українського народу.

У Вашому голосі ми чуємо матірний привіт для нас від нашої багатостраждальної, але незламної Батьківщини — України, а на Ваших руках геройського страдника в її обороні ми бачимо її матірне для нас благословення». Коли візитація закінчилась у жовтні 1968 р. в Австралії і Новій Зеландії і прийшов час на повернення до Риму, то люди, що перед тим тривожились, чи Блаженніший зможе відбутися таку довгу і тяжку візитацію, писали: «Тепер, коли Ваша візитація нашої Церкви в усьому новому світі закінчилась, ми передусім дякуємо Богу, що дав Вам стільки сили дати раду тим величезним трудом відвідин наших епархій і парафій. Якщо йдеться про Америку, то ще до того в такі вогні спеки. В тому насправду рука Божа, яку мусить відчутися і найбільш байдужа людина».

«Ваша поїздка по країнах вільного світу дуже посунула вперед здійснення цієї історичної програми. (Тріумфальний похід на американському континенті і спонтанні та могутні маніфестації в користь справи патріархату). Ви вернулися до Ватикану з підтримкою всієї української католицької Церкви поза межами рідної землі і всього зорганізованого українського громадянства, і то не тільки католицького віровизнання».

«...Усюди, де Ви з'являлись, тисячі української громадськості, без різниці партійної приналежності й віровизнання, виявляли потужну хвилю своєї релігійної і національної солідарності. Був це тріумф Христової Правди, тріумф живучості нашої Церкви і Нації. Ці тріумфальні вияви є доказом, що увесь український народ йде з Вами і за Вами. І весь цей народ плакав тут і в Україні, коли довідався про його смерть...»

І закінчую словами-молитвою, якими молились паломники з Англії. Пом'янувши його з такими думками віри про смерть, можемо кликати до нього, наслідуючи слова його древнього попередника на київському престолі ІЛАРІОНА, в яких він чудово збагнув містерію смерті в новій Христовій добі благодаті: «Скажи нам, в чому сила Твоєї віри, якою долав Ти своїх гнобителів, слідчих і спокусників? Скажи нам, слугам і чадам Твоїм, учителю наш, звідкіля в Тебе тая сила була, що протиставилася могутнім цього світу і Ти виходив переможним з допитів, залякувань, погроз, тортур і приманливих та підступних обіцянок ворога? Скажи нам, як нам молитися і призивати Святого Духа, якого Ти був сильним почитателем, як Ти це робив, щоб і ми могли встоятися мужньо на наших постах, на яких нас поставив Господь тепер і в майбутньому, щоб продовжувати змаг за волю нашої Церкви і Народу...».

Щира бесіда

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

ГРА З ВОГНЕМ

ПИТАННЯ: Чи не мусить Україна втрутитися у конфлікт Придністрянщини з Молдовою, передусім, для захисту українського населення?

ВІДПОВІДЬ: Конфлікт у Придністрянщині це іскра, з якої *росіяни-неділимці* плянують роздмухати пожежу, яка охопить усю Молдову, і, річ ясна, Україну. Бо не Молдова, не Чечня і не Татарстан муляє очі великодержавникам, а Україна. Саме з метою втягнути Україну у цей конфлікт і підтримують московські боси придністрянських терористів.

Згідно з інформацією з Кишинєва, до лав так званих *казаків* КГБ Росії вербує кримінальних злочинців з імперських тюрем. Цих злочинців — убивць, грабіжників — достроково звільняють від кари і переправляють до Тирасполя (столиці Придністрянщини). Ось що розповідають ці *казаки*, потрапивши в полон: їх інструктував начальник обласного КГБ, видавши закордонного зразку одяг (очевидно, з тої допомоги, яку добродійники Заходу шлють до СНД). У Москві їх зустріли кагебісти, дали пів-пляшки горілки, по 500 карбованців і «знайшли дівчат». «Якщо не доїдете до Тирасполя, додамо по три роки терміну» — сказав на прощання кагебіст.

Отже, КГБ Росії бере безпосередню участь у вербуванні *добровільців* для придністрянських терористів. Думати, що КГБ діє на власну руку, не діставши вказівок згори, абсурд. Значить, урядові чинники Росії ведуть замасковану війну проти суверенної Молдови. І це все робиться під галасливу кампанію у пресі про потоптання прав росіян у Наддністрянщині.

Насправді у Наддністрянщині картина зовсім інша: колишні компартійці, де переважають росіяни, які становлять 22% населення, створили у цій частині Молдови маленьку копію сталінського раю. Населення Придністрянщини тероризовано. Опозиціонерів убивають, їх хати палять. Люди масово тікають з цього раю.

Усі ж крики про переслідування росіян — це демагогічна дезінформація. Російських демократів — опонентів Смірнова — переслідуює саме Смірнов.

Становище українців там різне. Певна частина їх опинилася у таборі терористів, певна — у таборі молдован, а ще якась — дотримується неутралітету.

Усяка інформація, яка виходить з Придністрянщини, маловірогідна. Мало того, така інформація може бути провокаційна. З часів боротьби УПА відомо, що КГБ інсценувало напади упівців на

мирне населення з метою викликати ненависть до УПА. Зараз у Придністрянщині влада перебуває в руках тих самих сил, які колись діяли проти УПА. Довіряти цим силам, значить довіряти КГБ. Опис військової сутички у Дубосарах, з якої почалась війна у Придністрянщині, дуже й дуже нагадує наперед спланивану провокацію. Немає сумніву, що той, хто шле до Тирасполя *добровільців*, зацікавлений роздмухати конфлікт до рівня карабаського.

Річ ясна, що Україна, на кордонах якої діється ця провокація, не може бути абсолютно нейтральною. Але будь-яке адміністративне або й військове втручання не покращить, а погіршить становище.

На мою думку, Україна мусить вимагати від Росії негайного відкликання своїх громадян з Наддністрянщини, а також виведення звідті 14, згідно з указом Єльцина, російської армії, котра озброює і споряджає наддністрянських терористів.

Одночасно Україна мусить звернутися до українців Наддністрянщини із закликом не брати участі у конфлікті. Особливо, це стосується до тих, які опинилися у таборі терористів, тобто на боці ворогів України. Цих людей треба про це поінформувати.

Щождо закликів до уряду України втрутитися до конфлікту, то під сучасну пору це дуже небезпечні і нерозважливі заклики. Майстри провокацій можуть схилити до таких закликів навіть чесних українських патріотів. Тому, аналізуючи становище у Придністрянщині, треба виявляти розсудливість і не робити скорохвальких висновків.

ЗА ГОРАМИ... ХУНТА

ПИТАННЯ: Чи має світ правильне уявлення про події в Грузії?

ВІДПОВІДЬ: Дійсно, реакція світу на порушення людських прав у різних країнах різна. Президент Буш попереджав молоду Україну про небезпеку відродження тоталітаризму. І він вже без жодного вагання дипломатично визнає країну — Грузію, де такий тоталітаризм відродився у повній мірі.

Гляньмо на події неупередженим оком. Владу в Грузії захопила озброєна хунта, скинувши з поста законно обраного президента З. Гамсагурдію, а світ не кваліфікував ці дії, як порушення норм демократії, як кричуще порушення людських прав. Хунта ж вдавалася до безпрецедентних з погляду людських прав дій, як розстріл беззбройної мирної демонстрації. Далі хунта запросила з Москви ніким не вибраного колишнього першого секретаря ЦК КП Грузії Шеварднадзе. І цей колишній енкаведист без тіні сорому очолив ніким не обрану державну раду Грузії.

Опоненти З. Гамсагурдії називали його режим фашизмом. Як же назвати сучасний лад у Грузії, коли там фактично панує терор, якого не було у цій країні і за советських часів? У Тбілісі

досьогодні не скасовано стан облоги. Поліція робить рейди по школах і середніх навчальних закладах, обшукуючи учнів.

Чим викликано такі заходи?

А тим, що народ не визнає самозванної хунти і не хоче бути знову під рукою Шеварднадзе.

У Західній Грузії і досі неспокійно. На початку травня в містах Сенаки і Целенджиха прибічники З. Гамсагурдії скликали мітинги. Припинено навчання у школах, спинилися підприємства. Урядові війська розігнали демонстрантів. За порушення комендантської години в Зугдіді заарештовано 14 чоловік. Усі дістали по 30 діб арешту. 4 квітня у місті Гобі затримано обраного народом депутата розігнаної Верховної Ради Грузії й гідвезено до тюрми в Тбілісі.

Неспокійно і в Тбілісі. Вночі на вулицях лунають постріли. Не припиняються мітинги гамсагурдійців.

В Абхазії прибічники Гамсагурдії вивісили плякати: *Шеварднадзе геть з Грузії!, Хунта не пройде!* На школах з'явилися ще й такі: *Смерть Шеварднадзе, Геть криваву хунту!*

Отже, нинішній режим у Грузії далеко більше подібний до фашистського, ніж той, що існував за Гамсагурдії, коли діяв законно обраний президент і законно обраний парламент.

Невже ж світові політики і світові засоби гласности не розуміли, що годі чекати демократичного врядування від людей, які зазіхнули на владу законно обраного президента не демократичними шляхами, а збройним переворотом? Хунта, яка прийшла до влади недемократичним шляхом, ніколи не заступить демократичних інституцій і не створить демократичного ладу. Історія має досить прикладів, які свідчать, що хто починає з насильства, насильством і діятиме аж до свого скону.

Визнавши незаконну хунту, Буш фактично підтримав те, від чого він застерігав українців у Києві. Справді, важко зрозуміти, що рухає американським президентом і його політикою.

Опоненти винували З. Гамсагурдію у розпалі етнічного конфлікту у Південній Осетії. Отже, перебравши владу, хунта мала б цей конфлікт спинити. Аж ні. Грузинські озброєні загони і далі нападають і палять осетинські села. Грузинські збройні сили і військова техніка і далі купчаться біля кордону Південної Осетії і довкруги міста Цхінвалі (столиця області).

Таким чином, усунення Гамсагурдії не покращало ситуацію в Грузії, а погіршало. Країна ця дуже далека від демократії.

Зате представники цієї далекої від демократії країни сідають за стіл міжнародних організацій, як представники демократичної країни. А вона такою не є.

Я не знаю справжніх причин, чому і Буш, і інші політичні діячі, і світові засоби масової інформації закривають очі на наявні факти, але факт є фактом, що вони миряться з відродженням тоталітаризму у Грузії.

Щось подібне мало місце і перед війною з Іраком, коли амери-

канська розвідка доповіла президентові, що Саддам Гусейн не збирається ні на кого нападати.

Мабуть, таку викривлену інформацію світ дістає і з Грузії.

Цікаво, що і уряд Росії не помічає порушень людських прав у Грузії, зате винув в них Україну. Очевидно, тоталітарний уряд у Грузії вигідний спадкоємцям імперії. Чи ж може бути це вигідно нам?

ПІД ЧУЖІ ПРАПОРИ?

ПИТАННЯ: Чим можна виправдати підтримку придністрянських сепаратистів з боку окремих українських організацій?

ВІДПОВІДЬ: Інакше, як прикрий парадокс цього не назвеш. І виправдати його нічим не можна.

Придністрянські сепаратисти це червоно-шовіністична мафія, яка створила на цьому терені терористичний режим сталінського типу. Ця мафія не визнає жодних демократичних засад, у тому числі жодних людських прав. На терені т. зв. Придністрянської Молдавської Республіки /ПМР/ заборонено діяльність не лише політичних партій, але й усіх громадських товариств і організацій.

У своїй демагогічній пропаганді уряд президента ПМР Смірнова називає свою *республіку* «оплотом інтернаціоналізму». Який там панує *інтернаціоналізм*, можна судити з того, що в цій *республіці* з великим відсотком українського населення нема жодної української школи, і лише кілька молдавських, усе решта — російські, як було заведено ще за Брежнєва. У цій *республіці* офіційно святкують день 1 травня. Представники цієї *республіки* брали участь у першотравневому збіговиську у Москві, організованому комуністами під гаслами відродження СРСР. Там же йшла збірка пожертв на допомогу Придністрянщині.

Просто неможливо собі уявити, як українські самостійники могли б мати якісь контакти з таким *середовищем*.

Як свідчить УРП, режим Смірнова ставиться ворожо не лише до Молдавії та молдавських національних організацій, але також і до України і до українських організацій. Т. зв. національна гвардія ПМР дістала свого часу розпорядження від Смірнова заарештовувати, як ворожих агентів, усіх, хто носив український тризуб.

Моральну, матеріальну і військову підтримку Смірнов дістає з Росії, яка, не визнаючи ПМР офіційно, на ділі всіляко підтримує це прокомуністичне кубло. До згаданої *національної гвардії* Смірнова з Росії перепроводжувано кримінальників, яких достроково звільняють з тюрем. Думати, що це діється без відома урядових чинників Росії, може лише дитина. Жоден табірний начальник не звільнить кримінальника з табору на власну руку. На це потрібна вказівка згори.

Щодо зброї, то Смірнов діставав і дістає її від 14 російської армії, розташованої в Молдові.

Московським великодержавникам страшенно ходить, аби мати на Україні український Нагірний Карабах. Досі цього не вдавалося зробити. Уряд Смірнова, який нібито не має жодного відношення до України, мислиться українофобами, як шовіністичний пляцдарм на півдні України. Тому, і лунають з різних джерел голоси і поради про потребу приєднання Придністрянщини до України. Спеціально інспіровані ці голоси мають на меті втягнути Україну у територіальні чвари, яких вона досі уникала. Приєднати Придністрянщину до України шовіністам треба з кількох причин: зав'язати конфлікт між Україною і Молдовою, а подруге перенести центр червоно-бурого шовінізму з Молдови в Україну, щоб очолити там рух так званих *новоросів*.

Про пляни шовіністів свідчить маршрут, який проробив віцепрезидент Росії Руцькой: відвідавши Крим, цей ура-патріот і оборонець гекачепістів, завітав до гекачепіста ж Смірнова, уряд якого Росія офіційно не визнає. Ці дві гарячі точки шовіністи мають на оці злучити в одну антиукраїнську течію.

Як на мене, в інтересах України якнайшвидша ліквідація вогнища придністрянського (правильніше — великоросійського) сепаратизму і відновлення на цій території юрисдикції Молдови. А від Молдови уряд України має вимагати забезпечення там прав національних меншин. Щодо приєднання Придністрянщини до України, то таку мету треба досягати правовими шляхами: наприклад, референдумом, але аж ніяк не збройними виступами у парі з шовіністами-гекачепістами.

Матеріали Конференції ОУН в Києві

полк. доцент Олександр ШТИКА

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ І СПІВДІЯ ПОЛІТИЧНИХ СИЛ В УКРАЇНІ

Ми всі є свідками того, що реальний процес розбудови Української державности проходить у складних політичних, економічних, соціальних та міжнародних умовах. Для зупинки та поступового виходу з кризового стану, як необхідної передумови побудови сильної держави, потрібно визначити шляхи того, як найкраще це можна зробити*.

Як на мою думку, то найкращим чином можна було б вирішити цю проблему шляхом створення в країні такої влади, яка б реально визначалась високою спроможністю вести державне будівництво, була б здатною успішно вирішувати економічні проблеми та гарантувати народові належний порядок і спокій. Виходячи з цього, природно поставити питання: що ж тоді повинно лежати в основі побудови такої влади та на які наукові і морально-етичні цінності вона повинна спиратися?

Для мене не викликає сумніву, що ідейна-політична основа та духовна суть такої влади мають визначатися саме через українську національну ідею. Що ж являє собою цей феномен?

Думаю, що, в широкому розумінні цього слова, це та всеосяжна теорія і практика національного життя, яка протягом усієї історії українського народу визначала зміст його політичної свідомості та природний менталітет. І оскільки в нашій науці ця проблема не отримала належного розвитку та вивчення, то сьогодні постає невідкладно питання її всебічної розбудови і використання висновків у теорії та практиці державного будівництва

З наукової точки зору це значить, що українська ідея як система філософських, політологічних, історичних і морально-етичних поглядів та цінностей повинна бути розбудована в цілісну соціально-економічну та культурологічну програму побудови української державности.

Безумовно також і те, що, виходячи з вищезазначеного, потрібно буде самій владі створити відповідні умови для того, щоб ця ідея мала змогу природним чином впливати не тільки на ідеологію і політику партій та громадсько-політичних організацій і рухів, а й на побудову свідомості всіх громадян держави, на всю систему моральних та культурних цінностей.

* Всі матеріали в розділі «Конференція ОУН в Києві» ми отримали від УЦС у Лондоні — Редакція «В.Ш.».

А це значить, що вона повинна стати не просто політичною концепцією чи політичною ідеологією у звичайному розумінні цих понять, але, і це дуже важливо, — тією масовою філософією громадян, яка б формувала їх державно-політичну свідомість та національний менталітет. У кінцевому своєму прояві ця ідея повинна буде привести їх до необхідності творити своє життя, виходячи з таких загальнополітичних, економічних та національних цінностей, як:

- національна незалежність і її захист;
- народний добробут і всебічний економічний розвиток;
- свобода і конституційний порядок.

Зрозуміло, що всі ці орієнтири об'єктивно ведуть українське суспільство до його консолідації. Виходячи з цього, можна сказати, що українська національна ідея — це і є та ідеальна мета, яка повинна сприяти об'єднанню всіх громадян України в єдиний, хоч і багатогранний, суспільно-політичний рух, направлений на всебічну розбудову держави. Тому, з загальнополітичної точки зору, це не що інше, як шлях до створення єдиного загальногромадянського, національно-патріотичного фронту.

І одним з перших кроків у цьому напрямі може стати проведення широкомаштабної науково-практичної конференції з такою, скажімо, темою, як «Незалежність Української Держави та проблеми її сучасної розбудови». Мета цього науково-політичного форуму могла б полягати у виявленні і всебічному обґрунтуванні сучасної національно-державної ідеї та в згуртуванні навколо неї національно здорових, державотворчих науково-дослідницьких і політичних сил.

Щодо засновників конференції, то ними могли б стати всі ті науково-політичні сили, які зацікавлені в створенні сильної націоналістичної держави.

Тепер щодо місця та ролі чисто націоналістичного елемента в цьому загальногромадському утворенні, розбудованому на принципах конфедеративності. Воно, безумовно, визначатиметься тим, наскільки він дійсно стане авангардною суспільно-політичною силою з точки зору загальногромадської та загальнонаціональної своєї значимості. А також тим, наскільки українські національно-патріотичні кола зможуть зрозуміти, що час протистояння офіційній владі закінчується і новий етап історії буде пов'язаний з тим, чи зможуть вони бути державотворчою силою — силою, спроможною запустити національну ідею в практику і змусити її працювати на весь механізм державного життя; силою, здатною згуртувати навколо себе всіх громадян України і повести їх за собою до державного будівництва.

Анатолій СНІГУР

ЗОВНІШНЬО-ПОЛІТИЧНІ ЧИННИКИ І РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Забезпечення незалежності, територіальної цілості молодій Українській Державі і захист мирного життя та інтересів її народу можливі в результаті здійснення цілого комплексу політичних, економічних, військових та інших заходів. Серед них надзвичайно актуальним є взаємозв'язок і взаємодія оборонної стратегії з активною зовнішньою політикою.

Однак, слід, на наш погляд, враховувати ряд зовнішньо-політичних чинників, які прямо чи опосередковано впливають на зміст і перспективи оборонної доктрини.

Одним із найважливіших питань національної військової стратегії є визначення вогнищ загрози для Української Держави. Етика добросусідства не дозволяє назвати конкретних адрес. Але в загальному пляні цілком очевидно, що значна частина їх знаходиться в геополітичному просторі колишнього Союзу.

Відомо, що в країнах СНД нараховується до 70 вогнищ національних, релігійних та інших конфліктів, багато з яких мають підрильний потенціал Карабаху. До 30 таких районів розташовано по периметру колишньої імперії. Саме вони і є першим джерелом небезпеки. Другий ешелон проходить через деякі сусідні країни, які самі по собі можуть стати епіцентром вибуху. Можливі також випадкові конфлікти, втягування в чужі суперечки, в результаті тиску, провокації і т.п.

Очевидно, що і зовнішньо-політичний курс окремих держав, їх економічна і військова політика будуть у багатьох випадках суперечити одна одній, створюючи широкий спектр взаємовідносин від союзництва до гострого протистояння. А ефективного механізму ліквідації конфліктних ситуацій і системи взаємодії республік як на міжнародній арені, так і всередині Співдружності не вироблено. Отже, ймовірність локальних конфліктів, які за певних умов можуть набути міжнародного розмаху та затяжного характеру, досить висока. І якщо завданням зовнішньої політики є точно і вчасно враховувати масштаби і фактори можливих конфліктів, політичними методами впливати на їх локалізацію і стабілізацію становища, створювати вигідні умови мирного функціонування держави, то військова доктрина повинна передбачати створення збройних сил, достатніх для забезпечення територіальної цілості і ліквідації конфліктних ситуацій в прикордонних районах.

Звичайно, в умовах політичної нестабільності у сусідів, складності прогнозування розвитку ситуацій, існування територіальних претенсій до України, збереження арсеналів ядерної зброї, не ви-

ключена гіпотетична можливість виникнення широкомасштабного збройного конфлікту.

Враховуючи проголошений без'ядерний статус, Україна до створення системи європейської безпеки не повинна відкидати можливої участі в системі союзів на випадок широкомасштабних військових дій, а вірніше для недопущення таких. У цьому плані доцільно проаналізувати можливості трьох основних варіантів політики:

1. увійти в Північноатлантичний союз (НАТО);
2. забезпечити гарантовану підтримку і захист з боку НАТО без входу в його структури.
3. взяти участь у створенні військового союзу (чи системи союзів) з деякими країнами Східної Європи.

На жаль, слід визнати, що перший варіант малоімовірний. Представники НАТО неодноразово делікатно, але твердо заявляли, що до 2000 року жадна із країн Східної Європи і Прибалтики на інтеграцію в НАТО розраховувати не може. Перспективи держав СНД ще менші, хоча саме НАТО бачиться як основу майбутньої європейської системи безпеки.

Другий варіант, незважаючи на відсутність запевнень у такій можливості з боку офіційних представників НАТО, перспективніший. На таку думку наводить аналіз одного із семи гіпотетичних сценаріїв військових конфліктів, розроблених Пентагоном в кінці 1991 року. Так званий «литовський варіант» передбачає участь США і НАТО у військових діях проти російської армії у випадку агресії проти Литви при нейтралітеті України! Можна зробити висновок, що, незважаючи на відсутність офіційних запевнень для Литви, США не відкидають можливості гарантій на випадок агресії, а крім того, вони не бачать у незалежній Україні навіть гіпотетичного супротивника.

Досить реально є можливість створення військового союзу чи союзів з Польщею, Угорщиною, Чехо-Словаччиною, а в перспективі, можливо, з Білорусією. Цьому сприяють хороші зв'язки і військове співробітництво, подібність основних положень оборонних доктрин, які розробляються, спільні проблеми, зв'язані зі скороченням збройних сил, роззброєнням тощо. Досить цікавою виглядає ініціатива польського міністра оборони Яна Париса щодо створення військового союзу східноєвропейських країн на місці колишньої ОВД для прискорення їх інтеграції в НАТО.

Таке співробітництво не тільки вирішувало б питання спільної оборони, унеможливлювало б непорозуміння між сусідніми державами, але й сприяло б розвитку надзвичайно перспективного субрегіонального співробітництва, приєднанню України до шестисторонньої ініціативи і т. д.

Звичайно, не слід відкидати також можливості військового співробітництва в рамках СНД на певних умовах, які впливають з оборонної доктрини України. Хоча слід застерегти, що в результаті позиції російського керівництва і командування військ СНД, надії на справедливе і взаємовигідне розв'язання військових про-

блем стають примарними. Проте у вирішенні питань військового співробітництва в рамках СНД, чи навіть виходу з неї, недопустимий емоційний ідеологічний підхід. Потрібна виваженість, тверда, послідовна політика, яка дозволила б успішно завершити процес формування Українських Збройних Сил, надійно забезпечити їх матеріально-технічну базу й озброєння. Важливо вирішити на рівні політичного керівництва проблему обміну військовослужбовцями і повернення їх в Україну, а також долю Чорноморської фльоти. Нині Президент України, представники депутатського корпусу (такі як Степан Хмара) і Міністерство оборони роблять активні кроки в цій царині.

Стає все очевиднішим, що проблема фльоти перестала бути проблемою військовою. Викликає велике занепокоєння намір російського керівництва зберегти даний статус фльоти, як інструмент політичного тиску на Україну і на Крим, як потенційне джерело етнічних та військових конфліктів.

Необхідність термінового переведення Чорноморської фльоти в склад Збройних Сил України зв'язана також із тим, що в Головному штабі ВМФ недавно створено центр забезпечення реалізації договору 1990 р. по скороченню озброєнь ВМФ, а також у вирішальну фазу ввійшли переговори по скороченню СНО, що теж стосується флоту. Знаючи позицію Москви, можна не сумніватися, за рахунок якої фльоти будуть відбуватися ці скорочення.

Надзвичайно важливо, на наш погляд, використати сприятливі можливості, які породжені двома унікальними обставинами, а саме: розробка оборонної концепції співпадає в часі зі створенням Українських Збройних Сил, що дозволяє одразу привести їх структуру у відповідність із сучасними вимогами. Крім того, подібні процеси формування нових концепцій світової і європейської національної безпеки охопили США і більшість європейських країн.

НАТО відмовився від ряду положень, що складали суть його доктрини, і став організацією, яка не має конкретного ворога. В певній мірі ми всі знаходимося в однаковому стані розробки, удосконалення і корекцій військових концепцій і доктрин, реорганізації Збройних Сил. Це дає шанс краще використати світовий досвід, співпрацю з іншими європейськими державами, закласти у військову доктрину можливість участі в майбутній системі європейської безпеки, військовому співробітництві тощо.

Місце молодій Українській Державі у світовому та європейському співтоваристві, перспективи і характер її взаємовідносин з іншими країнами, особливо сусідніми, у визначальній мірі впливають на формування і реалізацію оборонної концепції. Відповідно до оцінки небезпеки агресії, можливого характеру війни, обсягу оборонних завдань і економічних можливостей держави сьогодні і здійснюється будівництво і підготовка Збройних Сил.

Коротка аналіза деяких проблем розробки оборонної доктрини і створення Українських Збройних Сил дозволяє зробити певні висновки.

По-перше, зовнішньо-політичні кроки, пов'язані з оборонним

ініціативами, повинні бути добре продуманими, спиратись на наукову аналізу, прогнозу, розрахунок можливих наслідків і т. п. Експромти тут недопустимі. Розробка їх — це справа не окремих осіб, а інституту стратегічних досліджень, великих наукових колективів.

По-друге, Україна у всіх переговорах, що стосуються проблем оборони, скорочення озброєнь, світової, європейської чи регіональної безпеки, повинна бути представлена окремою самостійною делегацією.

По-третє, необхідно терміново поліпшити дипломатичне та інформаційне забезпечення оборонних ініціатив України на міжнародній арені, використовуючи всі можливі сучасні форми і методи. Реакція міжнародної преси на ініціативу Президента України по тимчасовому припиненню виведення тактичної ядерної зброї підтверджує це.

По-четверте, слід використати всі можливості, навіть залізаючи в борги, для негайного створення повноцінної дипломатичної та інформаційної мереж хоча б у кількох головних військово-політичних центрах світу. Без цього неможливо ні інформувати, ні прогнозувати, ані стимулювати розвиток міжнародних подій у вигідному для України напрямку. Тим більше ця робота повинна вестись у країнах СНД.

Іван ПЕТРИШИН

голова Івано-Франківського проводу ДСУ

НОРМОЮ ДІЇ КОЖНОЇ ЛЮДИНИ ПОВИННА БУТИ ТІЛЬКИ СПРАВЕДЛИВІСТЬ

Коротко про становище

У даний час народ зневірився у всьому. На сьогодні маємо хаотичний стан економіки. Щоб вийти з цього стану, потрібно мати чітку картину промисловості і сільського господарства в кожній області: на яких виробництвах немає тієї чи іншої сировини, комплектуючих матеріалів і т. д.

Знаючи причини наших бід, можна знайти вихід із такого кризового економічного становища. Рівень економічно-господарської школи у нас досить низький. Тому-то нам не допомагають ні сітеві графіки, ні АСУ (Автоматичні Системи Управління), а розроблені економічні реформи практично не впроваджуються в життя. Тут потрібно задіяти господарським механізмом, який би реалізував наше бажання. А це означає — сконцентрувати себе в усьому, мати потенціальні можливості, вміти спрацювати в будь-який момент, відчувати «золоту середину», а в першу чергу потрібно бути обізнаним як у промисловості, так і в сільському господарстві, знати звичай свого народу і володіти ситуацією, бути певним в собі і рішучим.

Роздержавлення і приватизація — єдиний вихід

1. Для виконання Закону «Про роздержавлення і приватизацію» необхідно створити комісію по контролю на базі представників різних партій та експертів з числа різних спеціалістів. Комісія повинна перевіряти, в яких умовах знаходилась та чи інша особа при тоталітарній системі. І звідси робити висновок: чи декларація про доходи відповідає рухомому та нерухомому майну, а також усім тим заощадженням, які знаходяться на рахунку в банках і ощадкасах. Бо неможливо зробити перехід з площини тоталітарної системи і беззаконня в площину правової демократичної держави, не враховуючи соціальної справедливості. Таким чином, ми будемо мати однакові стартові умови для кожного громадянина.

Щоб економіка запрацювала, потрібно задіяти всім господарським механізмом. На основі роздержавлення нам потрібно створювати акціонерні товариства і спільні підприємства на взаємовигідних умовах.

Приватизація повинна проходити в інтересах трудового народу, а не в інтересах колишньої партійної мафії.

2. Сільське господарство. Я вбачаю вихід із кризи тільки через створення фермерських господарств, а також кооперативів. Земля має належати тим, хто вміє і хоче її обробляти. Обов'язково повинна бути допомога влади як у фінансовому, так і в технічному напрямку.

3. Соціальний захист усіх верств населення, особливо людей, які в даний момент не працюють, або не мають роботи, повинен бути поставлений на перше місце. Я вбачаю тут не тільки функцію влади, але й ролі підприємств, організацій і т. д. Це створення фондів допомоги, об'єднання цих людей в асоціації, де вони змогли б працювати. Із перепрофілюванням виробництва (частково чи в цілому) необхідно провести навчання своїх працівників, згідно переходу на інший профіль роботи.

4. Військове питання. Зараз, коли більшість військових присягнула на вірність Україні, ми повинні подбати про тих людей, які покищо служать за межами рідної України. Програма захисту цих людей повинна бути розроблена не лише згори, але і в кожній області зокрема.

5. Правоохоронні органи. Необхідно зміцнити дисципліну в правоохоронних органах, МВС і СНБУ, які повинні уже мати своє нове функціонування у вільній незалежній Україні.

6. Культура і освіта. Відродження і вивчення історичної правди, в той же час не притісняти права національних меншин. Виховувати в дітей національну гідність. Приклад: на Івано-Франківщині за програмою «Чорний ліс» створюється національний музей.

7. Кадрова політика. Виходити з історичного досвіду нашого славного народу, де обрання людей, які керували державою, було всенародним (Запорізька Січ). Підбір кадрів на керівні посади до управління містом, областю повинен бути тільки на конкурсній основі із подальшим щорічним атестуванням, де в першу чергу враховувалась би думка народу, а також практична діяльність керівника тепер і в минулому.

Стефанія БУКШОВАНА

АБН — ХРЕБЕТНИЙ СТОВП ПОЛІТИКИ НАРОДІВ СХОДУ

Умовини, в яких опинилася українська справа сьогодні, зовсім інші, ніж були дотепер, зовсім несподівані. Та не лише умовини життя і визвольної боротьби українського народу та його діаспори в світі, але й міжнародні умови сучасності улягли не меншим змінам. З розпадом Советського Союзу і спадом російсько-советської загрози в світі, постали і далі постають передумови для різних змін, а навіть фундаментальних трансформацій серед народів нашої планети як у відносинах між ними, так і в їхніх внутрішніх суспільно-політичних відносинах. Постає *новий світ* у повному значенні того слова.

Ті глибокі зміни створили і далі створюють для українського народу, для розгортання і поглиблення національно-визвольних процесів у ньому та для їхньої об'єктивації в акціях нові потреби, а з ними нові шанси та нові вимоги.

Ми, українські націоналісти, стоїмо перед konieczністю переглянути свої дотеперішні позиції, усучаснити їх як у принциповій, так і в тактичній та методичній площинах. Ті позиції діляться на два основні роди: незмінні і змінні. До незмінних належать наші національно-державні принципи, примат нації і добра українського народу у всіх наших починаннях. Отже:

а) наша ціль — самостійна й соборна держава українського народу. Саме тепер ще твердіше і рішучіше, як будь-коли перед тим, наголошуємо це, бо чим ближче до реалізації наших основних і незмінних цілей, тим виразніше ми мусимо нам і нашому народові накреслювати дорогу вперед;

б) на шляху до реалізації цієї незмінної цілі ми вживаємо всіх доступних нам засобів, які вміщуються в рами прийнятих людських норм. Рамами тих засобів, з одного боку, є пасивний спротив, з другого — фізичний спротив, включно — у крайній неминучості — зі збройною боротьбою;

в) Україна, український народ належали і належать до західного світу. Хоч ми є «на грані двох світів», але духово-моральні і суспільно-політичні вартості українського народу належать до Заходу. Тому вихід із російської орбіти є ще одною константою наших позицій;

г) суспільно-політичний устрій відновленої Української Держави — це, згідно з нашими прадавніми вічевими традиціями за княжих і козацьких часів, інституціями доби Визвольних Змагань 1917-20 рр., — демократичний. Особливо відзначу це гасло визвольних змагань часів Другої світової війни і після неї: «Воля народам — воля людині!»

З тими принципами і гаслами ми розвиваємо якнайширші акції

та державну політику. Обмежитися тільки до державних чинників — то значить бути нараженим на всі ті зміни, які так часто заходять у державній політиці. Щоб цього уникнути, або принаймні до якоїсь міри знівелювати, треба мати підтримку в суспільстві.

На кінець я ще мушу сказати і хочу це дуже наголосити: тепер настав час, який дає АБН найкращі шанси й найкращі можливості для успіхів. Коли АБН цього не використає, його, як кажуть, «поїзд від'їде». Тоді АБН не матиме відповіді на питання-закід: *Де ви були, коли вас так дуже треба було?!*

Привіти Конференції

До Президії
Конференції Українських Націоналістів
Будинок Учителя, 28-29 березня, 1992 року,
Київ, Україна

Шановні Пані й Панове!

Президія Українського Світового Визвольного Фронту шле палкий привіт Конференції Українських Націоналістів, присвяченій темі: «Український націоналізм — минуле, сучасне, майбутнє». Тема дуже актуальна й напевно притягне увагу широкого активу державотворчих сил України.

Сьогодні на руїнах Советського Союзу постала молода Українська Держава у висліді переможної національно-визвольної боротьби кількох поколінь Нескореної Нації, що склала мільйонні жертви задля досягнення священної мети — відвоювання Української Самостійної Соборної Держави. Можливо, що закінчується перший великий період завдань, що їх поставила перед собою Організація Українських Націоналістів.

Перед українськими націоналістами стоїть друге велике завдання — побудова, закріплення сильної національної держави, недопущення відновлення чужих імперіалізмів, які так жорстоко нищили в минулому нашу націю. Наші завдання виразно визначені в «Десятьох заповідях Українця-Націоналіста» — в етичній ділянці: «Не дозволиш нікому сплямити слави, ні чести Твоєї Нації», в культурно-ідеологічній площині: «Будь гордий з того, що Ти є спадкоємцем боротьби за славу Володимирова Тризуба», в зовнішньо-політичній площині: «Ненавистю і безоглядною боротьбою прийматимеш ворогів Твоєї Нації» і в державно-будівничій площині: «Змагатимеш до поширення сили, багатства й слави Української Держави».

Своєю змістовною програмою Конференція Українських Націоналістів напевно спричиниться до скріплення творчих процесів державного будівництва для добра української нації і всього громадянства України.

В цьому бажаємо Вам успіхів.

З пошаною і дружнім привітом,

Слава Україні!

Героям Слава!

За Президію Світового Українського Визвольного Фронту,

Микола Андрухів
Голова

Володимир Мазур
Заступник Голови

серед українського суспільства в Україні та діаспорі. І на них будемо фронт поневолених народів бувшого Советського Союзу.

АБН повинен бути хребетним стовпом такого фронту. Для того він має найґрунтовніші передумови. Постає він у часі Другої світової війни на базі більшості народів, поневолених у Советському Союзі. Основною ідеєю Конференції поневолених народів у житомирських лісах восени 1943 року (коли кладено підстави під АБН) було універсальне право кожного народу побудувати чи відбудувати свою суверенну, ні від кого незалежну державу, бути господарем на своїй території і будувати життя згідно зі своїми прагненнями та талантами. Цей універсальний націоналізм, який кожний народ формулює й розвиває по-своєму, став базою в найважчих часах війни, а після неї — ґрунтом для спільної праці.

Сьогодні АБН не тільки має найкращі умови для всестороннього розвитку, перед ним велика функція і великі потреби. І треба сказати, що коли б ми не мали АБН, то його потрібно було б негайно створити. Вже у своєму давнішому письмі-звіті я аргументувала: щоб виконати свої функції задовільно, АБН мусить бути розбудований горизонтально і вертикально. Горизонтально він мусить охопити всі території й осередки, де є українські поселення. А вертикально він мусить розбудувати свою інфраструктуру від найменших осередків до крайового центру, а з крайових центрів побудувати центральне керівництво. Така структура зробить з АБН організацію, яка буде міцно закорінена в українському суспільстві, пов'язана з усіма виявами його життя. Щойно тоді АБН матиме доступ до суспільного українського резервуару, звідки може черпати людей до праці. Без того АБН буде постійно відчувати брак людей.

Праця АБН у вільному світі сьогодні мусить іти по трьох лініях. Окрема проблема, що мусить бути якнайшвидше розв'язана, — це АБН в республіках бувшого ССРСР. Кожна республіка, яка входила в склад ССРСР, мусить мати свою систему АБН.

Народності, які не мають республік, а є краями, або окремими округами, можуть таку систему мати в себе. АБН створений для того, щоб творити, або бути принаймні базою для спільного фронту народів бувшого ССРСР. Я не буду казати про працю АБН на терені бувшого ССРСР, бо в тому я не маю ніякого досвіду. Про те хай висловлюються інші.

Я хочу коротко сказати про працю у вільному світі. Праця у вільному світі має такі галузі:

а) кожна національна формація АБН працює в першу чергу серед власного національного суспільства, національної спільноти;

б) кожна національна формація АБН працює також серед свого оточення, тобто серед американців, канадців, англійців, бразильців і т. д. Тут АБН працює в двох напрямках: серед суспільства та серед урядових, тобто державних і муніципальних кіл. Про ту роботу можна дуже багато говорити, а тут не місце на це. Мушу підкреслити, що без паралельної діяльності на обидвох відтинках підстави АБН завжди будуть хиткі. Опиралися тільки на суспільні формації і діячів — значило б не мати впливу на державні чинники

Шановна Президіє! Шановні учасники Конференції!

Мені випала висока честь поздоровити Вас із Першою Конференцією Українських Націоналістів. Українські політичні в'язні завдяки своєму історичному політичному досвідові боротьби є важливою частиною генофонду української нації.

І ми сьогодні, після десятиліть великої боротьби, в якій кожен із нас брав участь у міру своїх сил, цієї боротьби не припинимо. Сьогодні ми маємо ще що сказати і зробити. Ми маємо виконати до кінця свій святий обов'язок перед українською нацією.

Дозвольте передати Вам привітання від українських політв'язнів, членів Співки, активних борців за УССД, а також від тих, хто в міру своїх сил вносив вклад у боротьбу за неї. Тут, у цій історичній залі, є чимало політв'язнів, які в темну ніч енкаведистського концтабірного терору посміли кинути виклик московсько-большевицькому ворогові, на захист гідності і честі українського націоналізму.

Всі ми бажаємо плідної праці сьогоднішній Конференції, висловлюємо гаряче бажання, щоб Організація Українських Націоналістів виходила широким фронтом на боротьбу за зміцнення Української Держави, поряд з іншими державотворчими політичними чинниками. Немає сумніву в тому, що завдяки десятилітнім традиціям жертвової боротьби за УССД, динамізму своєї ідеології ОУН займе провідне місце серед будівничих Української Держави.

Говорять про легалізацію ОУН. Вона потрібна в юридичному пляні. Це дає відповідні переваги в пляні боротьби та парламентської боротьби. А тому не треба говорити, що реабілітація — це неправильна постановка питання. Боротьба ОУН-УПА завжди була і є законною, справедливою і святою справою. І тому нам треба виходити на бій за цю святу справу з відкритим забралом. Бо це відповідальний, переломний момент, це ювілейний рік — рік 50-ліття УПА.

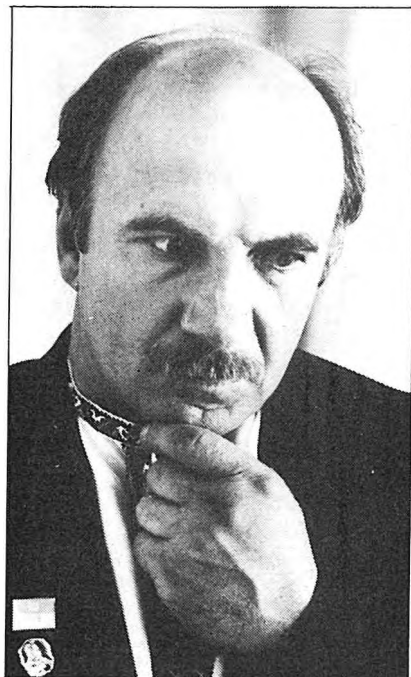
Дозвольте висловити запевнення в тому, що перша Конференція стане важливою подією не тільки в історії і змаганнях Українських Націоналістів, але й в історії української нації. Ми, колишні політв'язні, готові віддати всі сили для зміцнення Української Держави. При чому ми будемо керуватися принципами і постулатами, які ставить ОУН, тактикою і стратегією її боротьби.

Мирослав Панчук
Член колегії Великої Ради
Співки політичних в'язнів України

Поезія

Микола КОЗАК

ПАМ'ЯТІ ПЛЕМІННИЦІ ЮЗІ

1

Юзю, коли погибають хлоп'ята,
Боже, як вони кличуть матір...
Юзю, коли помирає дитина,
горою стає долина...
Юзя, маленька Юзя,
як старенька бабуся...
...Усміхнена в пелюстковій труні,
барвінок синьо-білий зацвів.
А колись квітував тільки синьо,
серед літа — горе-зими
в пам'ять цвях дощі забили,
тишу високосно розлили...
Груди — мов крила,
щоб ми не любили,
землею накрили...

2

Ми в дитинстві
гралися в смерть...
Обшарпану ляльку
хоронили в ямі,
залишаючи самотньо
на день.
А під вечір вертались похмурі.
Коли вмерла маленька Юзя,
я подумав: на день.
А вона
залишалася й на ніч...

3

...Ми з тобою давно не друзі!
Як померла маленька Юзя,
ти ж прийшов тоді (випадково?),
присутністю прикривши сором...
Голосили рідні на вістрі вітру...
Поволі розходилися.

Не всі. —

Одного людолова стріти
довелось під час голосінь...

4

Не заходьте в тишу,
не топчіть надії.
Далі голубіють,
зацвітають вишні. . .
Не заходьте в душу,
не спаліть її. . .
Змовкли солов'ї. . .
З місця сам не рушу.
Поверніть мені
дитинства вогні
і ляльку, байдужі. . .
. . . А очі Юзі —
криниці в лузі.

м. Харків

Микола САМІЙЛЕНКО

ОЗИВАЙМОСЬ НА ПРОВІСНИЙ ДЗВІН

За колючу кинутий горожу,
Не спинюся — хоч на сотню літ!
Я свій опір злу спинить не можу:
Жить по правді — Божий заповіт.

Божа істина — одна-єдина.
У живому світі споконвік
Не по правді жить лише людина
Здатна, лихам загубивши й лік.

Зла й добра у ній — непевна злука.
Озиваймось на провісний дзвін!
Все життя учімся Бога слухать —
Шлях правдивий знає тільки Він.

П/ХІ — 1944. Касплаг, Махачкала

МИ ЗНАЛИ

Осатанілі кам'яні дві скелі
Ішли одна на одну. Ми — між них.
І — понад ними. Як сніги веселі!
Ми й зараз веселіші од сумних!

Ми знали, що не вистоїмо. Знали,
Що поки наше сонце не зійшло,
Зітруть на порошок нас тих скель обвали —
Як що й вціліє, то хіба верло.
Ми головами сіяли, як маком.
Із них по горах чебреці цвітуть.
І ти нас, часе, клич!.. А не відлякуй,
Мов сич нічний з далеких перепуть.
Ми прагнем волі! І тому повстали.
Свобода нації — з усіх свобод!
Нас ті і ті полюють генерали.
А знищить нас — то знищити народ.
Осатанілий світ нічим не греба.
В «Діла» підшитим, загнаним в тайгу,
Як до схід сонця вижити нам треба!
З колін підняти Матір дорогу!
Ми знали, що не вистоїмо. Знали!..
Та як би мало не лишилось нас,
Ворожі — з Сходу й Заходу! — навали,
Як пилюгу зметем —
наш прийде час!

1947. Краслаг, лп. Шубний

УДВОХ ІЗ ЛИХОМ

Лягаю спати з лихом. Бік у бік.
Вночі обом із нас і мулька й тісно,
А вранці ми вже трохи й віддалік...
І нари — цілі.
Господи, й не тріснуть!..
Уже за звичку стало — вдвох то вдвох.
Вже часом з ним і словом перекинусь,
Мов не за мною й голоду молох
Пащеку повертає, а за кимось...
Кладе, відчую, руку на плече,
Мовчу покійно й лагідно — і краще...
Хіба що в сні коли — як опече!..
«Отак до лиха звикнути!..
Пропаций!..»

1949. Краслаг

* * *

Лишивсь модриновий пеньок
Та п'ять колод...
Горить гілляччя,
А з ним
рої моїх думок

Ввесь день горять — аж лоб гарячий.
Із лісу вийти до смерку —
Це непорушне для конвою.
На ніч у зону — хоч яку,
Та думку! — все ж несучи з собою.
Проходячи на вахті шмон,
Вахтерів

думка й по дотичній
Не доторкне. . . А я вже — он! . .
У пекло з нею, в світ містичний! . .
Засне барак. І я її,
Ласкаву, тиху, в слово втілю.
Й на опівнічній течії
Спинюсь, як на горілім гіл्लю.
І — вже!
Мов бозна й звідкіля,
З п'ятьми іду крізь сни багрові
Спочить,
як спочива земля
В осіннім золотім покрові.

I/X-1949. Шубний

ВИПРОВОЖАННЯ

Ми «недалекі» — так.
Ми — хлопці з лісу.
З криївок брані — не з студентських лав.
Ми підставляли голови і бісучі —
Нехай стина!
Аби від роду не відтяв! . .
Гадали: жити нам — ну, дав би Бог —
Ще рік чи два. . .
А тут — такий дарунок!
Сто років ділять нам на чотирьох:
З руки Кремля — уперше — не грабунок!
Чверть віку — згідно вироку — живи!
Живи й радій: «Ще, може, й не пропащий. . .»
Нестягої не вішай голови,
Бодай надій — лише на клям тій пащі.
Не хнюпся — гей, наївності свята!
Низенько поклонись їм за це благо,
Хоч з краю в край ганяють по ГУЛагу —
По зоні знов переполох: «Етап! . .»
Орлята — хоч на всі чотири вітри!
Та щойно з тюрем — в латанім стократ,
То їх би у путніще щось зодіти —
І вже: там — світер, там — новий бушлат.
Без нарікань і скнарства — хто що в змозі,

Повбирані — і хлопці — на показ!
Прощаємось.
Хто зна, куди вивозять?..
І, може, бачимось
останній раз. . .

1951 Карлаг, Чурбай-Нура

ЗНАК

В неволі як в безмежності Буття
Вважай себе за пташку легкокрилу
Чи за крота, але на вік затям
Шматочок голубого небосхилу.

Ти був під ним. Не з примхи. То була
Познака Часу. Хай там не які ми —
Ніяка ахінея чи ГУЛаг
Ту частку світу в тебе не відніме.

Пребудь у ній. Ти осіни її
Хрестом — і будь! Куток свій і собака
Розумно береже — у нічийм
Не тільки не ночує, а й не гавка.

Де ти — означ. Немає як?.. І — чим?..
І каємося — пак, химери ловим!..
Болячок — тьма: шкода — і не лічи.
А знак постав. Бодай єдино — словом!

Простої істини не забувай:
Людина й слово — явища космічні!
Не виніс тіла з лагерья — не край.
Хто знак поставив словом, то — навічно!

1953. Карлаг, Сарань

Самійленко Микола Омелянович родом із с. Спаське на Дніпропетровщині. За освітою філолог та будівельник. Політв'язень 1943-1962 рр. за участь в ОУН та УПА. Автор 7 поетичних книжок, з яких 3 уже друковані: «Сподівання» (1970 р.), «Із вирію» (1989 р.), «Світ-Однина» (1990 р.). Зібрав та впорядкував невідому поезію советських зеків. До першого випуску виходить 45 авторів. Цей том, може, вийде друком у 1992 році, у Вид-ві «Український письменник».

З 1990 року Микола Самійленко — член СПУ. Мешкає в Києві.

Наука, досліді

М. МЕЛЬНИК

БЕРЕСТЕЙСЬКИЙ ДОГОВІР ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ (Закінчення, 3)

Можна навести цілий ряд прикладів, як німці впливали на гетьманський уряд у напрямі його українізації, усунення з Києва т. зв. «московської загрози» — втікачів з Петрограду і Москви, які не були бажані для української державности, а пізніше — вимогами прискорити організацію власної армії.

В половині червня 1918 року Україну відвідала група німецьких професорів з Акселем Шмідтом та Павлом Рорбахом у проводі, які в існуванні Української Держави добачували майбутній розвиток Німеччини.

При дуже приязній зустрічі з німецькими економістами представники Українського Національного Державного Союзу докладно поінформували їх про дійсний стан на Україні, який не ворожив успіхів у закріпленні української державности, з проханням, щоб відповідно про це поінформувати німецький уряд.

По повороті в Берлін Аксель Шмідт і Павло Рорбах подавали у своїх звідомленнях, що гетьманський уряд зміряє завести Україну назад до Москви. Йому не можна довіряти тому, що в більшості він складається з кадетів, які недвозначно виявили свою неприхильність до України — як за часів царату, так і по революції.

Ці інформації мали той наслідок, що вже 27 червня німецький посол Мумм фон Шварценштайн вручив Гетьманові листа від кайзера (цісаря) Вільгельма, в якому той *закликав гетьмана перевести українізацію цілого кабінету і в цей спосіб зліквідувати внутрішні тертя та ворожнечі*. Ще того самого дня радник німецького посольства фон Берхем відвідав міністра закордонних справ Д. Дорошенка, в якого відбулася довга нарада з участю князя Урусева, барона Штейгеля, міністра Кістяківського, проф. Айхельмана та сен. Шелухина, і на якій вирішено звільнити всіх міністрів, крім Дорошенка, Ржепецького і Василенка, а всі ці пости обсадити особами національного напрямку (Донцов, Феценко, Шелухин, Єфремов, Ніковський, Порш), що викликало бурю серед російського офіцерства з протестами до Німецького Командування, а навіть із погрозами.

Київ був переповнений російськими втікачами, хворобливо ворожими до української державности, які, від монархістів починаючи, а на лівих кінчаючи, вели невпинну агітацію проти відділення України від Росії та потворили цілий ряд організацій, які мали за завдання не допустити до закріплення Української Держави.

Ситуація в Києві була напружена. Столиці загрожувала небезпека саботажів і атентатів (вибух аmunіції на Звіринці, вбивство фельдмаршала Айхгорна). Німецьке й Австрійське командування дораджували Гетьманові усунути з Києва цей «запальний великоруський елемент», обіцяючи свою допомогу. До реорганізації кабінету та усунення «запального московського елементу» не дійшло. Можливим є, що Гетьман одержав цілий ряд погроз навіть зі свого найближчого оточення.

Дійшло до ще більшого загострення, бо різні «фахівці» на державних постах навіть не крилися зі своїм єдиноділімством і ще більше повели протиукраїнську акцію (русифікацію, замикання читалень «Просвіти», конфіскацію українських газет). Спираючись на кабінет, який у своєму складі був промосковський, Гетьман не допровадив до консолідації українського народу.

Обставини вимагали реалізувати національну ідею рішуче й радикально в оперті тільки на українські сили, бо ані москалі, ані поляки ніколи не допоможуть нам збудувати державу. Це завдання міг виконати тільки український національний уряд — як за своїм складом, так і за ідеєю.

Справа українізації гетьманського уряду була предметом берлінських нарад, які відбулися під час поїздки Гетьмана до Німеччини 3-17 вересня 1918 р. Німецький уряд доклав усіх старань, щоб ця візита Гетьмана відбулася в найімпозантніший спосіб і щоб підкреслити прихильність Німеччини до незалежності України.

Це була найважливіша подія Української Держави гетьманського періоду та остання нагода врятувати українську державність, чому докази дають узгіднення та постанови, переведені під час перебування Гетьмана в Німеччині. Німці були свідомі програної війни та великого значення самостійної України для відбудови господарства Німеччини, як це пізніше заявив Дорошенкові міністр закордонних справ Зольф: «Для нас є важне тільки, щоб Україна вдержалась як самостійна держава». Німеччина так довго не виводитиме своїх військ з України, як цього буде потрібно для охорони українських кордонів. При всяких устроєвих змінах в бувшій Росії німецький уряд буде мати на увазі забезпечення *Української Самостійної Держави*. Для організації української армії якнайшвидше набрати 120.000 рекрутів для вишколу, який переведуть німецькі інструктори.

Вирішено перевести українізацію гетьманського уряду:

Прем'єр Лизогуб має перевести реорганізацію кабінету, обсаджуючи цілий ряд міністерських портфелів особами національного напрямку, що буде важливим кроком в звільненню України від так званих москвофілів (русотяпів).

У Холмській справі німецький уряд буде *твердо стояти на постановах Берестейського договору відносно західних границь України*, обсадить Холмщину німецькими військами та залишить їх для охорони північних границь України аж до часу заступлення їх українськими частинами; обговорено справу східних кордонів України та країн Підкавказзя.

Прощаючись з Гетьманом, цісар Вільгельм II словами *«Викиньте з кабінету всіх русотялів»* пригадав йому, що треба було зробити для остаточного відриву України від Росії.

Повернувшись до Києва, Гетьман на повну реорганізацію кабінету не пішов і представникам Національного Союзу заявив, що передача уряду в руки національних діячів означала б державний переворот і тому він може погодитися тільки на коаліційний кабінет, очевидно, як це пізніше виявилось, при більшості промосковських міністрів.

Тільки частинна реорганізація гетьманського кабінету була несподіванкою для німецького уряду, який сподівався, що Гетьман переведе повний набір рекрутів без проволоки та зукраїнізує свій кабінет.

Тим часом справу набору рекрутів відкладено до 1 листопада, а пізніше до 15 листопада 1918 р. Причиною було те, що в адміністрації гетьманського уряду і війська поважні і відповідальні становища під вивіскою *«фахівців»* зайняла ворожа біла і червона агентура. Наприклад, полк. Какурін, заступник начальника штабу, який не виконав наказу Гетьмана, щоб дивізія ген. Натієва зробила десант і зайняла Катеринодар, на що німці погодилися. Він зволікав із виконанням наказу, аж доки ген. Алексеев з Добровольчою армією не зайняв Кубанщину. Какуріна не пригнено до відповідальності, він залишився найвпливовішою особою в Генеральному штабі аж до кінця жовтня, коли він зі всіма документами перейшов до большевиків.

Можна навести дальші недотягнення в ділянці освіти (найбільше зукраїнізованому міністерстві), а саме: невдачу (промосковську) українізацію шкіл, яку переводив проф. Микола Василенко, найбільший в тому часі знавець Гетьманщини, співробітник *«Киевской Старини»*, редактор газети *«Киевские Открытки»*, член Українського Наукового Товариства і навіть царський в'язень. Він так високо оцінював російську культуру, що жадної (з десятих) середніх російських шкіл не перемінив на українську, заклав тільки три нові, порозкидані по різних кам'яницях.

Коли відбувалися переговори з делегатами Національного Союзу в справі реорганізації кабінету, 15 жовтня 1918 р. появилася записка десятих міністрів, т. зв. *«Записка десяти»*, зі закликом *будувати державність України в тісному союзі з Росією, з якою її в'яжуть економічні та всякі інші інтереси*. На першому місці цієї записки був підпис Миколи Василенка.

Наступного дня *«Записка десяти»* (Василенко, Ржепецький, Гербель, Гутник, Романов, Зінківський, Колокольников, Вагнер, Афанасьєв, Завадський) була опублікована в *«Киевской Мысли»* і стала сигналом до посиленого московського наступу проти самостійності України, а навіть підготовляла політичний переворот проти Гетьмана.

Тим часом у країні ширився нелад, створювалися большевицькі ячейки, а по містах боївки підготовляли різні страйки, атентати, підпали та місцеві повстання; видавано підпільні газети, в яких велася шалена пропаганда проти української влади.

По селах гуляли каральні загони, а покликаний орган безпеки «Державна Варта» складався з чужих українській справі людей, які майже нічим не відрізнялися від вище наведених загонів.

На Україну з Петрограду й Москви наїхало багато москалів, які, користаючи з української гостинності, потворили цілий ряд організацій єдиноділимського характеру і розвинули свою діяльність якраз проти України. В самому Києві при кінці літа було коло 30 тисяч озброєних військовиків, які мали силою повалити українську владу, коли прийде відповідний час.

На такі обставини Гетьман показався людиною слабої волі. Вихований серед російського оточення, він дуже поверхово визнавався в українському питанні. Йому забракло людини, яка спрямувала б його діяльність на чисто український шлях. Такою людиною міг бути Микола Міхновський — і як міністр внутрішніх справ, і рівночасно як довірена особа Гетьмана.

У порівнянні з періодом Центральної Ради так само можна схарактеризувати часи гетьманського уряду. Національна ідея була на другому місці, а на першому — федерація з Росією, а під соціальним оглядом «реакційна», з напрямом на відновлення царської Росії, як про це написав ген. Гофманн у своїх споминах «*All Wege nach Moskau*».

Вже від самого початку гетьманський уряд заманіфестував своє протинародне становище заборонаю з'їздів соціалістичних партій, селянського і робітничого (одночасно в тому часі відбувалися з'їзди «буржуазних» кадетів, Протофісу з участю гетьманських міністрів). Державні інтереси вимагали шукати шляхів до порозуміння з партіями, які представляли більшість населення. Серед селян ще була жива традиція гетьмансько-козацької доби, і з цієї причини вони в більшості не відносилися вороже до перевороту.

В тому часі, коли земля прямо горіла під ногами і коли рішали дні, Гетьман не показався людиною вмілого маневрування, компромісу і передбачливості, і тому серед заіснаних обставин прогайнував найбільше пригожий момент.

Утворення Гетьманом коаліційного кабінету, до якого ввійшли 5 міністрів від Національного Союзу (Вязлов — судівництво, Леонтович — земельні справи, Лотоцький — релігійні справи, Славінський — праця і Стебницький — освіта), викликало велике незадоволення серед московських кіл, які побоювалися, що міністри промосковського напрямку будуть змайоризовані і їхня ідея федерації з Росією буде зведена нанівець.

Також національні кола не були вдоволені цим компромісом, бо тільки повною українізацією кабінету можна було забезпечити державність України. Треба додатково зазначити, що в тому самому часі В. Винниченко з «успіхом» закінчив переговори з большевиками в справі повстання проти Гетьмана. Також група радикального офіцерства в Києві підготовляла політичний переворот.

Гетьман опинився між молотом і ковадлом, а коли йому стало відомим, що з обидвох сторін підготовляється акція на його пова-

лення, він вирішив опертися на Добровольчу Армію, вибираючи, як він сам висловився, «найменше лихо», що суперечило його програмі при обнятті влади та заяві, зробленій кореспондентові д-рові Л. Ледерердерові, що *він буде вести політику зміцнення національної самостійности* — з виключенням великоросійських і польських тенденцій.

Гетьман змінив свою політику згідно з поданою вище «Запискою десяти». Дня 14 листопада 1918 р. появилася грамота Гетьмана про федерацію України з Росією: *«Україні першій належить виступити в справі утворення Всеросійської Федерації, якої конечною метою буде відновлення Великої Росії»*.

Того самого дня Гетьман затвердив новозформований кабінет міністрів проросійського напрямку в складі: Гербель, Кістяковський, Афанасьєв, Щуцкой, Покровський, Косінський, Мерінг, Науменко, Глінка, Рейнбот, Любинський, Воронович, Ляндсберг і Завадський. Цей кабінет вже наступного дня проголосив програму діяльності, в якій на першому місці була праця для відбудови Росії.

Проголошенню грамоти передувала зустріч Гетьмана з отаманом Красновим на станції Скороходово 3 листопада 1918 р. Як доносило звітномлення кн. Фюрстенберга до австрійського уряду, Краснов мав намовляти Гетьмана завершити велике діло відбудови Росії. З цієї зустрічі нема жадних писемних звідомлень, але сам от. Краснов був єдинонеділимського напрямку, а Донська область — центром російського руху. Ще перед виданням грамоти стало відомим, що частина Добровольчої Армії з Дону і півдня прийшла на Україну й обсадила важливі відтинки в містах України. В околицях Києва мало знаходитися около 8 тисяч солдатів. Наступного дня Добровольчі відділи обсадили Крим.

Вечером 13 листопада Гетьманом були прийняті граф Берхем і заст. ген. штабу майор Ярош, які дораджували йому краще зачекати й старатися дійти до порозуміння з Антантою. Всякі зміни уряду можуть довести до заколоту, в висліді чого скористають тільки большевики.

Однак ці поради не мали успіху. Гетьман твердив, що співпраця з коаліційним урядом є неможлива.

Є вибір: або опертися на національно-демократичні елементи, або на прихильників великоросійської ідеї.

Серед перших є не більше половини державно думаючих, а решта — революціонери, що знайде своє закінчення в анархії і большевизмі.

Українство не має тепер жодного опертя поза окупаційною армією і, як тепер події розвинулися, Гетьман ніколи не погодиться, щоби зігнутися під ярмо Київської солдатської ради.

Тому Гетьман рішився зв'язатися з Добровольчою Армією. Що українська незалежницька ідея була знівечена (обдурена), можна жалувати, але серед тих обставин це є меншим лихом.

Вище подане звітномлення кн. Фюрстенберга доносило, що політика Центральних Держав відносно України, яка почалася Берестейським миром і мала за мету остаточний розподіл б. російської держави утворенням незалежної України, в висліді вчорашнього державного перевороту (проголошення грамоти про

федерацію) *закінчилася*. Якщо можна схарактеризувати гетьмана Скоропадського, то він тепер є нічим іншим, як керівником південних областей майбутнього всеросійського уряду. Він не спирається більше на окупаційні війська Центральних Держав, але на Добровольчу Армію, яку очолює ставленик Антанти генерал Денікін.

Час від квітневого перевороту був змарнований, не використано всіх сил і можливостей для закріплення української державности. Під ширмою військових командувань та фірмою Гетьмана розвинулися і зорганізувалися єдиноне ділимські російські сили, в чому до певного ступеня несе відповідальність сам Гетьман, тому що не допровадив до консолідації народу і не станув на тверді національні позиції.

Повище наведені події, а саме: протигетьманське повстання та видання Гетьманом грамоти про федерацію України з Росією стояли в різкій суперечності з Берестейським договором та спричинили упадок Української Держави.

Повстання проти Гетьмана фактично зліквідувало українську армію, бо тільки частина перейшла на бік повстанців, а решта розбіглася. В повстанні проти Гетьмана злучилися дві стихії: українська, яка бунтувалася проти московських сил, що тоді опанували гетьманський уряд, де вся влада належала Гербелеві та російським генералам, і темна сила невидимої большевицької руки.

Повстання спричинило передчасний вихід німців з України, хоч німецькі війська в інтересі Української Держави могли залишитися аж до весни 1919 року.

Використана література

Бойко І. Д. — «До питання про державність українського народу», «Український Історичний журнал», Київ, 1968.

Галайчук Богдан — «Організація української дипломатичної служби», Календар «Червоної Калини», 1938.

Горак Степан — «Мировий договір України з Центральними Державами», «За єдність Нації», 1958, ч. 7-8.

Донцов Дмитро — «Рік 1918», вид. ЛВУ, Торонто, Канада.

Дорошенко Дмитро — «Історія України» т. 1-2, Нью Йорк, 1954.

Дорошенко Дмитро — «Мої спомини про недавнє минуле», Українське Видавництво, Мюнхен, 1960.

Дорошенко Дмитро — «Замітки до історії 1918 р. на Україні», «Хліборобська Україна», кн. 3.

Ерінг Рудольф — «Боротьба за право», переклад з німецького. Київ, 1909 «Крах німецької інтервенції».

Карпенко О. Ю. — «Імперіялістична інтервенція на Україні в 1918 р.» Вид. Львівського університету, 1961.

Кедрин Іван — «Берестейський мир», спомини і матеріали. Вид. «Червоної Калини», Львів 1928.

Кедрин Іван — «У горнилі революції», «Свобода», 1967, «Золоті роковини».

Ковалевський Микола — «Як проголошено IV Універсал». Збірн. «Вільна Україна», кн. 52.

- Косаренко-Косаревич Василь — «Московський Сфінкс», Нью-Йорк, 1957.
- Коновалець Євген — «Причинки до історії української революції». Прага, 1928.
- Косик Володимир — «Чи Антанта визнала Україну в 1918 р.?» «Визвольний Шлях», Лондон, 1978 р.
- Левченко К. — «Поневолені нації і Московія в історичному аспекті» — Вид. «Нового Шляху», 1971 і 1972 рр.
- Лихолат А. В. — «Здійснення ленінської національної політики на Україні», Київ, 1917-1920.
- Мазепа Ісаак — «Україна в огні і бурі революції», «Прометей», 1950.
- Мартос Борис — «Чи була українська національна революція?» «Свобода», 1966, ч. 193.
- Мельник М. — «Прогайнований мир» (Історичні обставини, які зумовили Берестейський договір) — в рукописі. Вінніпег, 1978.
- Михайленко М. — «Росія й Україна». Накл. Української Народної Ради в Америці, 1915.
- Мицюк О. — «Доба Гетьманату в 1918 р.». Львів, 1938.
- Назарук О. — «Рік на Великій Україні». Вид. «Український Прапор». Відень, 1920.
- Оглоблин О. — «Люди старої України», Вид-во «Дніпрова хвиля». 1938.
- Млиновецький Р. — «Нариси з історії Українських Визвольних Змагань». На правах рукопису.
- Олексюк Т. — «Кам'янець — Золотий Вінець», «Листи до приятелів». 1964, ч. 3-4.
- Севрюк О. — «Підписання Берестейського договору». Календар «Червоної Калини», 1939.
- Стахів М. — «Гетьманський режим в 1918 р.»
- Солуха П. — «Договір з Москвою проти гетьмана Павла Скоропадського», 1973.
- Христюк П. — «Українська Революція» — записки і матеріяли, 1921.
- Шанковський Л. — «Українська Народна Республіка й Антанта на переломі 1917-1918, «Визвольний Шлях». Лондон.
- Шаповал М. — «Гетьманщина і Директорія — Спогади, 1919». Нью-Йорк.
- Юрченко О. — «Українсько-російські стосунки після 1917 в правовому аспекті». Видання УВУ, Мюнхен, 1975.
- Збірник — «Українська РСР на міжнародній арені 1917-1923». Вид. «Наукова Думка», Київ, 1966.
- Збірник — Світовий Конгрес Вільних Українців. Матеріяли, Нью-Йорк, 1967.
- Збірник — «Історія держави і права Української РСР», Київ, 1961.
- Allen W. E. D. — «Ukraine» — a History. New York — Russel-Russel Inc. 1963.
- Czernin Ferdinand — «Versailles 1919». The Force, Events and Personalities that shaped the treaty, New York, 1964.
- King Jere Clemens — The First World War — Selected Documents. Macmillan, London-Melbourne, 1972.
- McAuley Martin — «The Russian Revolution — The Soviet State 1917-1921 — Documents», 1975.
- Nahayewsky Isidor, Rev. — «History of the Modern Ukrainian State 1917-1923». Munich, 1966.
- Oreletsky Wasyl — «Ukraine's International Treaties and Conventions», «The Ukrainian Review», v. 11, London, 1956.
- Pidhajnyj Oleh Semenowycz — «The Formation of the Ukrainian Republic», Toronto — New York, 1966.

Pipes Richard — «The Formation of the Soviet Union», «Communism and Nationalism 1917-1923», Cambridge, Mass. — 1954.

Reshetar John, Jr. — «The Ukrainian Revolution». Princeton University Press, 1954.
Sullivant Robert S. — «Soviet Politics and the Ukraine 1951-1957». Columbia University Press, New York, 1962.

Wheeler-Bennet, John W. — «The Forgotten Peace, March 1918». London, 1939.
Bunyan James — «Intervention, Civil War and Communism in Russia». April-December 1918. Documents and materials — 1936.

The Great Events of the Great War, Documents vol. VI.
Doroschenko Dmytro — «Die Ukraine und das Reich», Verlag von S. Hirzel in Leipzig, 1942.

Hornykewicz Theophil — «Ereignisse in der Ukraine 1914-1922» Deren Bedeutung und historische Hintergründe, Philadelphia, 1968 bands 1-i.

Beyer Hans — «Die Mittelmächte und Ukraine 1918», «Isar» Verlag, München, 1950.
Fischer Fritz — «Griff nach der Weltmacht», «Die Kriegspolitik des kaiserlichen Deutschland 1914-1918». «Drosste» Verlag, Düsseldorf, 1967.

Ludendorf Erich — «Meine Kriegserinnerungen 1914-1918».
«Brest-Litowsk — Historische Texte», in Göttingen, 1969. Wanderhoeck & Ruprecht.
Wasilewski Leon — «Kwestia ukraińska jako zagadnienie międzynarodowe», Prace Ukraińskiego Instytutu Naukowego w Warszawie, 1937.

Polska Akademia Nauk — «Dokumenty materiały archiwalne do stosunków polsko-radzieckich», Wyd. «Książka i wiedza», Warszawa, 1962.

Дмитро СТЕПОВИК

ПРЕОБРАЖЕННЯ ІКОНИ

Що означає слово «ікона»? У перекладі з грецької — «образ», «зображення». Але ми так часто в побуті вживаємо слова «образ» і «зображення», що десь у глибині свідомости протестуємо проти отождолення ікони з цими поняттями. Ми бачимо в іконі над-образ і над-зображення. У нашій мові слово «ікона» піднеслося над його грецьким першозначенням на нові висоти. І на це є свої причини.

Усі види й жанри українського мистецтва зазнавали змін. Одні зникали, другі набували нового значення, треті розгалужувалися. Ікона ж лишилася майже незмінною. Це найстаріший жанр українського малярства, який, незважаючи на всі гоніння на нього, залишився елементом Божественної Літургії і найвищим мистецтвом. Цю здатність ікони жити дехто пояснює консерватизмом іконопису, нібито закладений в іконі тенденції муміфікації. Проте історія доводить, що причина не в консерватизмі. Розмова про консерватизм ікони не підтверджується її історією. Вона чутливо реагувала на нове у мистецтві, але її духовна основа міцна, мов криця.

Процес утвердження іконопису на українських землях — це боротьба нав'язуваного консерватизму з незборимим прагненням до змін, до оновлень і виявів нашого українського бачення першобразів християнства. Хіба не є фактом, що греки здавна не довіряли малярам Руси-України і воліли привозити до нас свої ікони?

Хіба не на цьому ґрунті виникали конфлікти між контролерами-візитаторами з Константинополя і київськими, чернігівськими та іншими ієрархами? Та й після 1453 року — завоювання Константинополя турками — греки підозріло ставилися до ікон українських майстрів. Чи нема, мовляв, у них «латинської» ересі?

Простежуючи обставини розвитку іконопису, ми читаємо нарікання Москви на малоросійські ересі в іконописі, на впадання наших іконописців у латинство. І ось коли ці вигадані «гріхи» досягли апогею, на наших землях з'являються в середині XVII століття двоє діячів східних церков — Антіохійський православний патріарх Макарій та архидиякон Павло з міста Алеппо, які своїми висловлюваннями й записками про українську ікону й українську архітектуру цілковито розходяться з церковними прокурорами. Павло Алепський вів щоденник, висловлюючи в ньому не тільки свої думки, а й погляди патріарха Макарія, якого супроводжував. Знаючи іконопис, відчувуючи його духове покликання, Павло Алепський, напевне, відразу помітив би ересь, скочування ікони до ілюстративності, зачеплення її світськими елементами. Проте нічого подібного не відбулося. Павло в захопленні від усього того, що побачив в Україні. Він не лише не констатує якогось відступу, навпаки, вважає досягнення українських іконописців найвидатнішими серед усіх тодішніх художників східно-християнської обрядовості.

«Перебуваючи перед тим у неволі і рабстві, тепер козакі живуть у radoщах, веселощах та на волі; спорудили соборні церкви, створили Боголіпні ікони, чесні і Божественні іконостаси й короги. Як ми зауважили, церкви одна від другої величніші, кращі, вишуканіші, вищі й більші; іконостаси, тябла та ікони одні від одних гарніші й досконаліші, навіть сільські церкви одна від другої краща» («Подорож антіохійського патріарха Макарія». — Випуск 2. Москва, 1897, с. 28).

«Я багато бачив образів, починаючи з грецьких країн до цих місць, звідси до Москви, але ніде не бачив подібного або рівного до цього» (про ікони з Василькова. Там само, с. 41).

Про ікону Богородиці з Василькова, що під Києвом, він писав: «Ікона Владичиці там велична та прекрасна, вражаючи подивом розум; подібної ми ні раніше, ні після не бачили. Богородиця так чудово намальована, що ніби говорить; одяг її — ніби темночервоний блискучий оксамит, — ми ніколи не бачили подібного виробу, — тло темне, а складки ясні, мов складки справжнього оксамиту. Щодо обруса, який, спадаючи донизу, закривав її чоло, то тоді здається, що він ніби переливається і ворухиться. Її обличчя та уста дивують своєю красою. Їм бракує лише слова. . . Господь, що сидить на її лоні, надзвичайно красивий: він ніби говорить». (Там само, с. 41).

Про іконостас Густинського монастиря: «Іконостас і тябла дають насолоду зорові, захоплюють глядача. Досі ми не бачили їм подібних та рівних; жодна людина не в силі описати цей іконостас, його величну висоту, його позолоту, блиск і вигляд. Він піднімається від долівки до горішньої частини великого куполу; святі ікони дуже великих розмірів найдосконалішого виконання; вони загли-

блені в нішах, щоб краще виявлялася краса і дзеркальний блиск їх позолоти». (Там само, с. 41).

Про зв'язки українських мистців з цивілізованим світом: «Живописці запозичили красу малювання облич та кольорів одягу від франкських і лаських живописців і тепер пишуть православні ікони вже навчені й досконалі». (Там само, с. 41).

І для повноти картини про українське храмове мистецтво і український обряд сірійський архидиякон Павло так пише про церковний спів: «Спів козаків радує душу і зцілює її від суму, бо їх наспів приємний, йде від серця і виконується ніби одними устами; вони дуже люблять співати за нотами, ніжні й солодкі мелодії. У цих же, у московитів, спів йде без навчання — як трапляється, все одно: вони цим не переймаються. Кращий голос у них — грубий, густий, басистий, який не приносить задоволення слухачеві. Як у нас він вважається недоліком, так у них наш високий наспів числиться непристойним. Вони кепкують з козаків за їх наспіви, кажучи, що це наспіви франків і ляхів, яких вони знають». (Там само, с. 165-166).

Ці оцінки важливі, бо писані чужинцем, тобто незацікавленою особою, якій наче мусіло б бути байдуже все те, що роблять українці з їхньою малозрозумілою для араба психологією. А от деякі наші ближчі сусіди хотіли б бачити в українському іконописі наслідування тільки візантійських або московських моделей. Проте ікона розвивалася не за особистими побажаннями і диктатом, а за внутрішньою логікою мистецтва Церкви, як воно розумілося народом і в'язалося з його традиціями та способом думання. Не похмуре заперечення радості світу, але й не прив'язаність до світського. Не впадання у трагізм, але й не цяцькована веселість. Ікона в Україні навіть у найскладніші періоди нашої історії не стала полем вияву протилежних почуттів.

Ікона живуча, як саме життя. Усі спроби нанести їй удари не були успішними завдяки її здатності виражати духовність доступними і простими засобами, виявлятися у різних формах народної обрядовості й народного мистецтва. Коли «святіший» Синод Російської Православної Церкви прийняв у XIX столітті ухвали щодо уніфікації церковбудівництва, на підросійській Україні набуває поширення народний іконопис. Він був спонтанний, як і вся народна творчість. За внутрішньою духовною спонукою народ відчув пониження духовості в російській академічній іконі. Щоб зберегти своє, народне, українське, — люди розвинули традицію народної духової ікони. Іконостасом стала хатня полиця, захохотою до молитви — домашня ікона.

Це не означає, що народний іконопис не розвивався і до XIX століття. Його розвиненість у давніші періоди підтверджується великим числом збережених пам'яток. Народне малювання святих розвивалося паралельно з професійним завжди. Але такого масового прихилення народу до неофіційної ікони, як у XIX столітті, ми не спостерігаємо раніше. Ледве не кожне село мало свого іконописця. Ідеалом українського селянина і ремісника не була ікона,

«яку робили колись», а ікона, «яку ми любимо»! Зрозумілість, доступність — і найбільше любов — були кращими оберігачами традиції і вираженням народної духовости.

Захоплення іконописом непрофесійними художниками засуджувалося офіційною Російською Православною Церквою. «Богомазів» переслідували, цькували. І все ж традиція збереглася і до ХХ віку. І саме вона заховала найпримітніші ознаки духовости, з яких почався новий виток відродження ікони. Цьому відродженню передували дискусії на різних рівнях — від нарікань на «нещасне барокко», яке нібито зірвало нитку традиції, до задоволеного потирання рук від перспективи того, що всі ікони, у кращому випадку, стануть музейними експонатами.

Сьогодні перед іконописцями — сім періодів і сім стильових напрямів українського іконопису. Що це за напрями? Які часові межі вони охоплюють?

Перший напрям обіймає період з кінця Х до середини ХІІ століть. Ікона була тоді «даністю». Вона щойно вкоренялася в язичницькі ґрунти Київської Руси-України — разом з усіма атрибутами східно-християнської обрядовости. Жорстока монголо-татарська навала була послана ніби для того, щоб перевірити, наскільки глибоко вкоренилася в українцях ця «даність». Іспит, як відомо, було витримано з величезними жертвами, але наша українська духовість не була зломлена.

І це виразно показує другий напрям іконопису, невіддільний від історії пізнього українського середньовіччя — з другої половини ХІІ до кінця ХV століть. Іконопис зберіг основні риси візантійсько-старокиївського стилю, але намітилися також передвідродженські риси — чисто місцеві, українські. Це вже не була візантійська, а частково післявізантійська доба. Правда, Візантія ще деякий час (до 1453 р.) існувала, але культурне відділення від неї України вже відбулося. Рубіж ХV-ХVІ століть знаменує собою завершення цього відділення. У ньому намічаються тенденції наступного, третього періоду і третього напрямку, — ренесансної української ікони, яка розвивалася у ХVІ столітті, справивши істотний вплив на українську бароккову ікону, що становить уже четвертий стильовий напрям ХVІІ-ХVІІІ століть.

П'ятий стильовий напрям пов'язаний з мистецтвом клясицизму. Ікона клясицизму розвинулася в ХІХ і в першій половині ХХ століть. З другої половини ХХ століття ми бачимо шостий напрям — стильовий синкретизм: об'єднання рис попередніх стилів на основі якогось одного і провідного стилю — чи то візантинізму, чи барокко, чи клясицизму.

Явища стильового синкретизму розвивалися паралельно із модернізмом, що становить сьомий напрям. Синкретизм і модернізм у новітній українській іконі спостерігаємо як в Україні, так і в творчості українських іконописців, що живуть у країнах Заходу.

Усі сім напрямів настільки самобутні й неповторні, що змогли забезпечити життєздатність іконопису за 1000 років нашої історії як християнського народу. Як у народному, так і в професійному

річищах іконопису XIX-XX століть бачимо стильову й іконографічну варіантність у межах виробленої у давню добу спадщини — від візантинізму до клясицизму. Є чимало учених, діячів Церкви, яким хотілося б, щоб візантинізм лишався незмінним і єдиним стилем іконотворчості, щоб вироблені 7-м Вселенським собором стандарти іконопису (737 р.) ніколи не мінялися і не доповнювалися. Але ж чи це можливо, коли і в космосі, і на землі не спинається рух? Чи ж може він спинитися у мистецтві? Пліуралізм і можливість вибору — суть усякої творчості. А ми часто хочемо «диктатури» однієї системи творчості, жадаємо відчакнути усі інші галузки з дерева мистецтва. А воно ж творилося не десять днів, а десять віків. Творилося не одним двором і не одним селом; не Київщиною, не Галичиною, не Буковиною, не Закарпаттям, а соборно — усім народом — своєрідним у частковостях і єдиним за своїм духом, за типологічними ознаками культури.

Є правдою те, що ікона Київської Руси-України являє собою взірєць високої духовости. Що сама вона — то життя духу. Це так. Але коли це пишеться для протиставлення, для нав'язування думки, ніби ікона в Україні нової доби позбавлена такої самої висоти духовости, то це суб'єктивізм. Найдавніша ікона на наших землях мала виняткове значення у межах своєї доби. Її впливова сила цілеспрямована: це була Ікона-Євангеліє, Ікона-Молитва, покликана зворушити, відродити, піднести людину. У ній міститься велике узагальнення — наче усе Святе Письмо в його сконцентрованій ідеї про відкуплення людини.

Істотне значення мав тоді постулат про «даність» перших ікон на нашу землю. Так, наприклад, ікона «Успіння Божої Матері» була дана Києву самою Дівою Марією, яка чудесним чином явилася перед грецькими малярами, що направлялися до Києва, і вручила їм свою ікону. Звернімо увагу на таку особливість. Києву дається на початку не образ Ісуса Христа, не Трійці, а Божої Матері у момент її святого Успіння, за яким має слідувати її чудесне взяття на небо. Який це був урок дітям і онукам учорашніх язичників! Ви, мовляв, теж були вмерли духово, у гріхах потопали, а тепер воскресли! Погляньте, що з вами може статися!

«Даними» в такий спосіб виявилися й інші образи, наприклад, Вишгородсько-Владимирська та Белзько-Ченстоховська ікони Божої Матері.

Не треба забувати, що доба хрещення Київської Руси-України співпала з утвердженням культу Діви Марії як у східному, так і в західному християнстві. Поширення Богородичних Ікон, змалювання Марії у найвидніших місцях храмів (Марія-Оранта у Софійському соборі в Києві) було дуже важливою проблемою. Бо ще не засіяна богословськими ученнями Русь-Україна була прекрасним полем для перевірки того, як саме народ-прозеліт сприйме такий істотний догмат і таку важливу концепцію християнства.

Адже Русь-Україна доти мала багатьох князів, великі обшири земель і багато чвар, але в ній відчувалася недостатка милосердя. Образ Марії з дитям-Христом на руці, з піднесеними руками, якими

вона хоче обняти усіх людей, навіює почуття правдивих добра й любови. Оранта з Софії Київської стає улюбленим образом іконописців на всіх обширах Руси-України. Окрім милосердя, наш народ гостро потребував тоді заступництва. Тому Оранта знаходить багато наслідувань. До нашого часу дійшла чудова київська ікона «Велика Панагія», що відзначається тією ж композицією і витонченою кольористичною градацією, що й мозаїка в Києві.

Головний храм Руси-України, св. Софія, мав вирішальний вплив на становлення й розвиток іконопису. Збережені ікони київського письма стильово й іконографічно тяжіють до мозаїк і фресок св. Софії. Панує ідея «єдиноначалія», тобто єдиного взірця і єдиного прикладу. Місцеві мистці ще не знають якоїсь альтернативної іконографії і якогось іншого стилю письма, крім тих, що їх привозили й стверджували візантійці. Юрій-Воїн кінця XI ст. несе в собі стиль софійських фресок. Можливо, в його образі втілені портретні риси св. Бориса. Як і численні святі, змальовані в соборі, він випромінює і суворість, і лагідність; напружене вглядання у щось і непогасну любов. На цих протилежностях будується психологізм цієї й інших ікон. Святі неначе знаходяться між двома світами — світом жорстокости і світом духової насолоди. Така схема пронизує ікони перших київських мучеників Бориса і Гліба. Так змальований архангел із золотавим волоссям і добрим обличчям, очі якого, проте, тужливі й сумні.

В рамках грецького канону письма наші давні майстри домагаються віртуозної технічної вправности. Такими були Олімпій та його учні, які малювали Успенський собор Києво-Печерської Лаври. Вони опанували абетку символіки кольорів, а сам процес писання ікони, починаючи з приготування дошки і кінчаючи вкриттям написаного оливою, — був для них священним дійством, супроводжуваним молитвами і Божими службами.

Монголо-татарська навала сприяла, як це не парадоксально, поширенню християнства, виникненню льокальних осередків храмовлаштування й іконописання.

Князі залишили свій народ. Зникли міражі, люди почали покладатися на допомогу духових сил. А це, у свою чергу, сприяло зростанню духовости в суспільстві, духовости в іконі. Потреба в іконі відчувалася не лише у містах, а й по селах. Твори іконопису від доби монголо-татарського ярма заховалися саме у сільських церквах. Розорена країна молила про заступництво, про визволення від ворога. Єдине князівство, що витримало натиск монголів, — Галицько-Волинське — взяло на себе ролю охоронця й продовжувача традицій Києва в літературі й мистецтві. На західні землі йшли мистці з наддніпрянських князівств. Об'єднавшись із волинянами і галичанами, вони створили нове мистецтво. У ньому є врочистість київського малярства, але водночас пробивається щось нове: тяжіння ікони до декоративности, «геометризація» постатей, милування формами.

Якраз у ділянці декоративности виразно простежується зв'язок ікон XIII-XV століть з українським народним мистецтвом. Як і в

різьбі та вишивці, ікона вражає ритмікою ліній, які мають одне спрямування, цікаві кути зламу, ритмічну черговість. Як тонко геометризовано коричнево-червоний мафорій Волинської Богоматері! Її сумний лик наче вписаний у багатокутник. Чотири великі квітки на мафорії — символ чистоти св. Діви. Вони розташовані у ромбі, а трактування складок нагадує карбування. Одяг Христа, особливо його кремова сорочка з квітками, теж ясно вказує на проникнення мотивів народного мистецтва в ікону.

Ікона з образом св. Юрія з села Станіля дає взірєць ритміки площин. Золото, червінь, чорнота сплелися в єдину ритмічну гармонію. Червоний плащ і червоний чобіт утворили кут, перетятий знизу горизонталлю чорного коня. Кінь силуетний, наче народна витинанка. Тонкі червоні смуги, імітуючи попону й узду, посилюють декоративний лад ікони.

Мотиви народного мистецтва не послабили монументальної величі українських передвідродженських (проторенесансних) ікон. Через них пізнається духовість. Драма народного життя передана в іконах у символах. Але передана конкретно й точно. Сила молитви, виражена через образ Волинської Богородиці з Луцька, така ж велика, як і у Вишгородській іконі. Молитовна сила Волинської ікони навіть ще виразніше підкреслена малюнком сумних очей з набряклими від сліз повіками. Чорний кінь під Юрієм-Змієборцем і червоний плащ на святому теж мають символічне значення. На іконі св. Юрія з села Станіля втілена молитва-надія на визволення від змії, на його загибель, на перемогу правди. Ідея свободи зумовила лаконізм цієї ікони, звільненої від усяких супровідних сцен. Автор ікони пішов на деякі порушення композиції, наприклад, що при сцені убивства змія нема мешканців міста. Як і в молитві, тут залишена тільки суть.

Фундаментальною рисою українського проторенесансного іконопису є започаткування слов'янізації, а відтак і українізації ликів святих. Цього не було в іконах, фресках, мозаїках Руси-України X-XV століть. Тоді панувала іконографія Східнього Середземномор'я. На зміну коричневим ликам, довгим носам та побільшеним очам починає утверджуватися новий лик святої людини, ближчий слов'янському розумінню вродливої людини. Іконописці України мали контакти із центрами розвитку мистецтва на Заході. Але вони й самі хотіли бачити в образах Біблії людей, схожих на представників свого народу, своєї країни. Українізація ликів виникла переважно на місцевій основі, з ініціативи самих іконописців, іноді всупереч грецьким правильникам малярства.

Прикладом іконографічної орієнтації на український тип обличчя є Богородиця Одигітрія з села Красова поблизу Львова. Вона намальована наприкінці XV століття. Не віддаляючись від загальноприйнятого образу Богородиці (у неї мигдалеві асиметричні очі, шнуркові брови дугами), але в рисах уст і носа, в овалі обличчя простежується тип слов'янки. Usta побільшені й увиразнені. Ніс не довгий, горбочок посередині незначний, помірний, обведений чіткою лінією. Звертає на себе увагу і така обставина,

як посвітління обличчя. З вохристого, наче засмаглого на сонці, — обличчя стає ніжнішим, світло-оливковим, а посередині щік — червонястим. Це колір щік матері. Він надає образів більшій життєвості, але сум у очах залишається. Висвітлення на шиї й під очима зроблені не лише для того, щоб окреслити осяжну форму, а й для підкреслення природного кольору шкіри: висвітлення не білі, а рожеві, тобто природні, ближчі кольором до жінки білої раси. Може, ці деталі ще незначні, але вони симптоматичні. У ренесансно-барокковій іконі XVI-XVIII століть ці зміни стануть визначальними.

Ще однією особливістю українського проторенесансного іконопису було закінчення оформлення композиції ікон у просторі храму. Формується багаторусний іконостас, який розвивався од вівтарної перегородки доби Київської Руси-України. Поступово перегородка подвоїлася, потім потроїлася, закривши від богомольців вівтарну частину храму. Іконостас набув функції завіси у храмі, але не для того, щоб відділити вірних від престолу, а щоб наблизити їх до нього через посередництво святих. Ідеологія іконостасу віддзеркалює зрослому ролі ікони як атрибуту, довкола якого звершується Божественна Літургія, як зображальної молитви і як Святого Письма в ликах і постатях. З побільшенням іконостасу досягаються дві цілі — догматична й естетична. При неможливості забезпечити кожного християнина текстом Святого Письма, іконостас стає «наочною Біблією». Вірні дізнаються про основних персонажів Старого і Нового Заповітів. З цієї точки зору нелогічні звинувачення протестантів на адресу християн східного обряду, ніби ікона розвиває у християн ідолопоклонські тенденції. Ні, ікона є унаочненням Біблії. Лише вона розрахована на підкріпне, на візуально-естетичне сприйняття права Святого Письма. Ікона залишається також «зримою молитвою», бо вона подає зразок молитви, заохочення до неї.

Природа іконостасу — як зображеної Біблії, як атрибуту Літургії, як виразу молитви, як історії Церкви і як окраси храму — відбита в його розташуванні. У XV ст. український іконостас виростає не більше як до трьох ярусів. Це основа представництва ікон у храмі. Перший ярус складається з царської брами, дяконських входів та щонайменше чотирьох ікон намісного ряду: Ісуса Христа, Богородиці, Івана Хрестителя, Святого Миколи. Царські двері були тоді не різьблені. На них були мальовані образи євангелістів, сцена Благовіщення. Над дверима розташовувався «Нерукотворний Образ» з ликом Ісуса Христа і двома ангелами. Пізніше над царськими дверима почали вивішувати зображення «Таємної Вечері» — символ причастя тіла й крові Ісуса Христа.

Другий ряд іконостасу — апостольський, третій, найвищий, — Молільний. По обидва боки від ікони Моління були ікони чинів: архангельського, святительського, а також ікони популярних в Україні святих: Дмитра, Юрія, Бориса, Гліба, Антонія, Теодосія.

У XVI ст. між намісним і апостольським ярусами різьблярі іконостасів та іконопису влаштували ще один ряд зображень — 12 великих річних свят. У різних районах України ці ікони називалися річними святами.

вають то святковими, то дванадцяткою, то празниковими. Мова йде про зображення шести Христологічних (Господьських), і шести Богородичних свят: Різдва Діви Марії, Введення Марії в храм, Благовіщення, Різдва Ісуса Христа, Стрітєння, Хрещення в Йордані, В'їзду до Єрусалиму, Воскресіння Христа, Вознесіння, Зіслання Св. Духа, Преображення Господнього й Успіння Богородиці. Якщо дозволяв простір, то до 12 перелічених свят додавалися ще й інші, наприклад, поширені свята Покрови, Воздвиження Чесного Хреста, Жінок-Мироносиць.

Заслужовують на окрему увагу свято Покрови й ікона на цей сюжет. Свято Покрови виникло у Візантії і пов'язане з чудодійним захистом Константинополя від нашествя орди сарацинів 911 р. Марія накрила богомольців тканиною — Покровою. Місто було врятоване. У Візантії свято не прижилося, а на Україні стало надзвичайно популярним. Це свято відповідало українській ситуації, бо у нас не бракувало нашествя ворогів. У різні періоди історії народ обирав собі оборонців — то Марію-Оранту і Марію-Одигітрію, то Дмитра Солунського і Юрія-Змієборця. У пізніє середньовіччя набуває великого поширення свято Покрови, згадки про яке відносяться до XI ст. У Греції близьке до Покрови — Ризоположення. В одному Києві на честь свята Покрови було сім Покровських церков і престолів у церквах. Малярі зображали Марію не тільки на небі, серед хмар, а й у церкві, серед вірних. Вона вкриває усіх присутніх омофором, люди стоять поряд з нею. Іноді біля Богородиці стоять гетьмани, козацькі полковники. Це ті, що прославилися хоробрістю, що відзначалися благочестивістю й побожністю, наприклад, лубенський полковник Леонтій Свічка.

І в цьому зближенні першообразів християнства з людністю виникає ренесансний напрям українського іконопису. Постаті святих стають осяжними, одягненими у ті ж святкові строї, в які одягалися люди. Завершується українізація ликів. Візантинізм розуміється як схема. Святі такою мірою зближуються з людьми зовнішньо, що зникає відчуття відстані між недосяжним небом і очевидним світом. Барокко додало до цих рис життєвості ще й бурхливий рух, напруження, масивність, контрасти і пишну декоративність.

Дослідники по-різному оцінюють українську ікону в стилях ренесансу і барокко. Одні писали, що вона повністю стала світською «картиною» на іконний сюжет, втратила свою духову силу. Інші, відкидаючи візантинізм як нібито нав'язане українцям явище, навіпаки побачили в іконі XVII-XVIII ст. правдивого провідника українського духу, естетично-духового ідеалу. У цих розходженнях виражені не так стильові, як світоглядні позиції авторів. Правда полягає, здається, в тому, що і ренесансна, і бароккова ікона в Україні не втратили зв'язку з першообразами християнства, зберігши східню літургічність. Змінилася її естетична наповненість, стильова зорієнтованість. Це важлива зміна, але вона часткова. Ікона — це не тільки атрибут церкви, а й твір мистецтва. Хіба українці не прийняли старих соборів і церков Київської Руси, коли вони у XVII-XVIII ст. «одяглися» у нові шати, дістали гру-

швидні бароккові куполи? Чи перестав бути купол символом неба після того, як сферичні бані візантійських форм набули у XVII-XVIII ст. нового профілювання і вибагливіших кривизн?

Ренесансна й бароккова ікона творилася часто тими ж мистцями, які працювали в галузі портрету й інших жанрах малярства. Їхнє мистецтво відповідало вимогам часу. Гармонійна різьба іконостасів доби ренесансу вимагала відповідних ренесансних мальовил. Пружні аканти й соковитий виноград різьблених у стилі барокко рам мали продовжуватися у золочено-тиснених іконах, у постатях і ликах святих, у пишню декорованому їхньому одязі. Введення елементів сучасності в ікону (архітектури, інтер'єрів, одягу) з усіма підставами пов'язується з посиленням реалізму в малярстві. Але хіба позареальна сама ікона? Хіба не на Землі жили святі? Заміна атрибутики, запровадження нових стилів і засобів виразності при утвердженні в людях вічних правд Бога не тільки не перешкоджають цим правдам, а роблять їх ближчими до нас.

Український барокковий іконопис відзначається і рідкісною красою, і високою духовою силою. Він був поширений у XVII і XVIII ст. по всій Україні. У другій половині XVII і в першій половині XVIII ст. на західних землях України жили й творили два великі мистці — Іван Руткович та Йов Кондзелевич. Вони досконало володіли мовою стилю барокко і вільно застосовували цю мову в іконописному мистецтві. Незалежно один від одного вони створили (разом з помічниками та учнями) по кілька іконостасів. Узяті з щоденного життя речі вони вводили в ікони. Українізацію ликів святих вважали бажаним явищем. Незважаючи на це, ми знайдемо небагато подібних до їхніх ікон зразків іконопису в усій історії українського малярства, або хоча б рівних силою духовості, збудженості релігійних почуттів. Обидва вони застосовували такі характерні для стилю барокко засоби, як тривимірна (об'ємна) масивна форма, контрастні сполучення кольорів, гра світла й тіні, напруженість, рух. На зміну статичності давніх ікон, котра виражалася в позах непорушного стояння святих, Руткович і Кондзелевич запровадили активність, зображали святих у русі, у дії. Користуються вони і прийнятими в їх час засобами психологізації, замінивши безстрашний лик — сповненим переживанням і душевного поруху. Відмовившись від площинності й елементів зворотної перспективи, притаманних старій візантійській іконі, вони передавали розгорнений углиб простір засобами лінійної та плянової перспектив. У їхніх іконах чудово відчувається матеріальність речей — твердість дерева, полиск золота, м'якість складок одягу — натомість «тіней» людей і речей у класичній візантійській іконі. Лики архангелів з Богородчанського іконостасу Кондзелевича сяють красою, висвітлюють добротою і лагідністю. Погляди у них привітні й життєрадісні.

Відступи від грецького чи російського канону письма на Україні очевидні. Але питання полягає в тому, погано це чи добре. Знецінили ці новації іконність в іконі, чи ствердили її? Сила ікони, виражена в її духовому зв'язку з вірою у Христа, — це щось більше

й вище за стиль, іконографію, за метод і засіб письма. Коли було б не так, то вся суть ікони була б зведена до набору формальних ознак. Сама ж ідея ікони (як соборності Святого Письма, Літургії, молитви й історії Церкви) полягає в тому, що життя духу в ній не віддаляється, а зближається і сполучається з життям людини.

Усі періоди і стильові напрями розвитку іконопису на українських землях мають в очах сучасних іконописців рівну цінність як сім ступенів розвитку духовости нашого народу. Поділ іконопису на класичний (як єдино правдивий) і на пост-класичний (як «зіпсований» впливами) історично необґрунтований. Поділ цей підвів декого до дивного висновку, що ікона XIX–XX століть — це вже не ікона, а її подібність. На ікону XIX–XX ст. почали дивитися згори вниз, в той час як вона продовжувала розвиватися і робити свою роботу по вихованню духовости в обездуховленій людині.

Коли з другої половини XVIII ст. в мистецькому процесі терези все більше почали схилитися у бік світського мистецтва, українські мистці лишилися прихильні до ікономалювання. Академічна освіта, здобута у Петербурзі чи Відні українськими малярами у другій половині XVIII і в XIX ст., сприяла й академізації українського ікономалювання, зміні стилів — від барокко до класицизму. Однак посилення романтичних тенденцій і тісний зв'язок професійної та народної ікони в Україні «забарвили» українську ікону світлом романтизованого серпанку. Стиль класицизму не зробив її холодною. Українські художники XIX ст. приходили до світського мистецтва часто саме від ікони. Малюючи побутові чи історичні картини, пейзажі або портрети, вони неохоче полишали ікономалювання. Кирило Головачевський, Іван Саблучок, Антін Лосенко, Дмитро Левицький, Володимир Боровиковський, Лука Долинський багато сил віддали світському мистецтву. Але, на жаль, мало хто знає, що ці майстри при кінці XVIII і на початку XIX ст. створили також чудові ікони класичного письма, пройняті зворушливістю, рідкісною красою і глибокою літургічністю.

З ікономалювання народної школи прийшов у мистецтво великий Тарас Шевченко. Іван Сошенко, який зустрів молодого Шевченка у Літньому саду в Петербурзі, сам присвятив себе іконописові. Світська тематика займала у його творчості другорядне місце. У другій половині XIX ст., в якому вже панує реалістичне світське мистецтво, художники не забули ікономалювання. Микола Пимоненко допомагав своєму батькові розмальовувати іконостаси в селах Київщини. Іконописом займався Микола Мурашко. У його приватній малярській школі у Києві викладалися основи іконописання. Уродженець Харківщини українець Ілля Рєпін створив для церкви рідного Чугуєва на Харківщині образ Миколи-Чудотворця, що рятує від страти трьох невинно засуджених людей. Великий внесок у мистецтво української ікони зробив Іван Іжакевич. Головними осередками ікономалювання залишаються монастирські малярні Української Католицької Церкви в Галичині і православні монастирі на решті території України. Монастирі — це оберігачі народних традицій українського церковного мистецтва упродовж

віків. Тому ікона у ХІХ ст. в Україні розвивається у творчості професійних мистців; у творчості народних мистців; у монастирських майстернях. Лише в монастирях ікона малюється по-старому, темперою. Професійні ж і народні художники перейшли на малювання олією. Поширюються і вдосконалюються різні методи репродукування ікон — через графічні техніки літографії й оліографії.

Складною і трагічною є доля українського іконопису у ХХ ст. На початку цього століття підноситься увага до стародавньої ікони Київської Руси-України, а також Візантії, балканських країн і Росії. Десятки мистців студіюють методи праці старих іконописців: Петро Холодний старший, Модест Сосенко, Михайло Бойчук, Корнило Устиянович, Юліян Панкевич, Михайло Осінчук. Тенденція повернення до візантинізму співіснує з тенденцією розвитку ренесансної, бароккової та класицистичної ікони. Усі головні стильові напрями минулих сторіч знайшли продовжувачів у ХХ ст. Добрий професіоналізм українського іконопису зумовлювався тим, що провід обох українських Церков (Греко-Католицької і Православної) — Митрополити Андрій Шептицький, Йосиф Сліпий, а у Православній — Василь Липківський, Микола Борецький, Іван Огієнко — були тонкими знавцями ікономалювання, багато уваги приділяли творчості мистців, які прагнули малювати ікони. При всій розмаїтості стилів і індивідуальних манер, український іконопис зберіг своє національне обличчя.

У 30-80-х роках тривав період іконоборства, якого ікона не знала від доби гоніння на ікони у Візантії у 726-842 роки. Це нове большевицьке іконоборство не було таке тривале, як те середньовічне. Але по своїй жорстокості воно перевершило його, оскільки воно скеровувалося такими нелюдями, як Сталін і його численні поплічники. Здавалося, що розвиткові української (як також російської та білоруської) ікони приходить кінець. Але ікона, разом з вірними, разом з Церквою, — витримала і цей натиск. В Україні ікона поволи відроджується у другій половині ХХ століття.

Великий інтерес являє собою доля української ікони в українських громадах у країнах Заходу. Цікаві школи іконопису дуже давно склалися в українських спільнотах, які проживають у Польщі й Словаччині, Сербії і Хорватії. У країнах Західної Європи, США, Канаді, Аргентині, Бразилії, Австралії за останні десятиліття збудовано сотні українських храмів, що належать парафіям обох Церков. Є речі й слабші. Помітна тенденція до еклектики стилів (це ще більшою мірою відноситься до архітектури), до применшення ролі іконостасу (в окремих українських храмах він присутній лише як дві намісні ікони). Але на загал українська ікона в країнах Заходу знаходиться на піднесенні. Уже давно назріла потреба в ґрунтовній монографії про український іконопис країн Заходу, де сформувалася плеяда майстрів, репрезентована іменами Петра Липинського, Павла Заболотного, Степана Меуша (засновників іконопису в Канаді), Теодора Барана, Михайла Осінчука, Петра Холодного (молодшого), Михайла Дмитренка, Святослава Гординського, Івана й Володимира Денисенків, Петро Андрусєва,

Христини Дохват, Ювеналія Мокрицького, Івана Макаренка, Андрія Мадая, Андрія Сологуба та багатьох інших. Це іконописці яскраво вираженого синкретичного напрямку письма. Модерне українське іконописання репрезентують Мирон Левицький, Юрій Новосільський, Омелян Мазурик, Ростислав Глукко та інші.

Багато лжепророків віками передрікали кінець української ікони, занепад і загибель її. А вона живе! Причини її живучости часом здаються незбагненними. Але факт є фактом. Ми можемо своїм розумом осягнути лише одну з багатьох можливих причин: ікона живе два тисячоліття у світі й одне тисячоліття — в нашому українському народі, бо сполучає в собі духове й естетичне відчуття в їхніх найвищих показниках. Після нищень і переслідувань вона відроджується і оновлюється, мов легендарний птах Фенікс.

Дмитро Степовик — доктор мистецтвознавства, автор ряду книг з історії давнього українського мистецтва. Працює дослідником в Інституті мистецтвознавства, фольклористики й етнології імені Максима Рильського Академії Наук України (Київ) і викладає курс історії культури в Українському Вільному Університеті (Мюнхен).

Михайлина КОЦЮБИНСЬКА

ГОРДИЙ ЛИК ПОЕТА

*Дай, Україно, гордого шляху,
Дай, Україно, гордого лику.*

Василь Стус

«...Інтелігенція офіціозу, прагнучи жити, простує до безславної смерти, ми, в'язні історії, — ідемо в життя (коли тільки воно прийме нас — життя, через скільки поколінь?)». Так писав Василь Стус у своєму «Таборовому зошиті», що чудом дійшов до нас із-за ґрат. На щастя, не довелося чекати кількох поколінь для того, щоб життя прийняло й гідно оцінило слово і подвиг Василя Стуса.

На сьогоднішній хвилі оновлення, що заповідається як тривкіше, свідоміше й результативніше за попередні «відлиги» (як заклинання, повторюємо, що історія дала нам останній шанс — і це, мабуть, таки правда), ім'я Стуса увійшло в життя українського народу як важливий чинник пробудження й самоусвідомлення, набуло значною мірою символічного значення.

В історії кожної національної культури були свої подвижники. Що ж до культури української, то вона давала особливо вдячний ґрунт для подвижництва (чи то гордість наша, а чи біда?..), інакше вона просто не могла б вижити в таких жорстоких і неповноцінних умовах, які визначила їй історія. Дух Шевченка витає над нею, невблаганно шукаючи все нових втілень, і одним з них став Василь Стус.

Василь Семенович Стус народився у січні 1938 року на Вінничині. Дитинство і юність минули на Донбасі. Після закінчення філологічного факультету Донецького (тоді ще Сталінського) педінституту вчителював, відбув армію, працював у газеті. 1963 року вступив до аспірантури Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР у Києві. З'являються перші журнальні публікації віршів, критичні нариси про творчість молодих поетів.

1965 року Стуса було відраховано з аспірантури «за систематичне порушення норм поведінки аспірантів і співробітників наукових установ», а конкретно — за активний протест проти арештів у середовищі українських інакодумців у серпні 1965 р. Почалися поневіряння в пошуках заробітку. Всюди — постійна загроза звільнення або «за власним бажанням», або за скороченням штатів. У друк не проривалося нічого, хібащо кілька поетичних перекладів з Гете і Гарсія Льорки під псевдонімом Василь Петрик. Крім поетичної творчості, багато й інтенсивно працював як критик і літературознавець: статті про творчість Бертольта Брехта, Генріха Бьолля, розвідка про поезію Володимира Свідзінського «Зникоме розцвітання особистости», фундаментальна праця про Павла Тичину «Феномен доби», де показано трагедію геніяльної творчої особистості в авторитарному суспільстві, виродження таланту в атмосфері ідеологічного диктату. Залишилися в рукописах також прозові твори.

Активно протестував проти реставрації культу особи, проти застосування свободи думки. Відомі його листи редакторів «Вітчизни» Л. Дмитерку з гострою критикою його виступів проти Івана Дзюби (1969), до ЦК КПУ й КГБ, до Верховної Ради УРСР (1970), де він пристрасно доводить згубність політики придушення демократії і гласності, кричущих порушень прав людини.

1972 року Стуса було арештовано разом з іншими українськими правозахисниками І. Світличним, Є. Сверстюком, Ігорем та Іриною Калинцями та ін. «Судові процеси 1972-1973 років на Україні — то суди над людською думкою, над самим процесом мислення, суди над гуманізмом, над проявами синівської любови до свого народу», — писав Стус 1975 р. у своєму публіцистичному листі «Я обвинувачую». А в 1976 р., звертаючись до Президії Верховної Ради СРСР, так пояснював свій «склад злочину»: «Я боровся за демократизацію — а це оцінили як спробу звести наклеп на радянський лад, мою любов до рідного народу, занепокоєння кризовим станом української культури закваліфікували як націоналізм, моє невизнання практики, на ґрунті якої виросли сталінізм, берієвщина та інші подібні явища, визнали як особливо зловбий наклеп. Мої вірші, літературно-критичні статті, офіційні звернення до ЦК КП України, Спілки письменників і до інших офіційних органів, сприймали як докази пропаганди та агітації».

Стуса було засуджено до 4 років таборів і 3 років заслання. Покарання відбував у Мордовії, заслання — на Колимі. 1979 року повернувся до Києва, але через 8 місяців його було заарештовано вдруге і засуджено на 15 років позбавлення волі (10 — таборів, 5

— заслання). У жовтні 1980 р. з листом на захист Стуса до учасників Мадридської наради для перевірки виконання Гельсінських угод звернувся академік А. Д. Сахаров.

Другий термін Стус відбував у спецтаборі в Пермській області. Режим останні роки був нестерпний. Позбавлення побачень, безперервні утиски з боку адміністрації, хвороби. Та головне — не мав змоги передати на волю жодного свого поетичного рядка: листи з віршами конфіскували, все написане в таборі відбирали. У стані крайнього нервового виснаження і голодівки Стус помер у карцері 4 вересня 1985 року. Поховали його у безіменній могилі на табірному цвинтарі. 19 листопада 1989 року відбулося перепоховання праху Василя Стуса та його побратимів Ю. Литвина й О. Тихого у Києві на Байковому цвинтарі.

Ім'я Василя Стуса і його творчість ще за життя стали широко відомі серед української діаспори. За кордоном побачили світ дві збірки його поезій: «Зимові дерева» (Брюссель, 1970) і «Свіча в свічаді» («Сучасність», 1977), було опубліковано його заяви, відкриті листи. Тим часом на батьківщині поета його вірші поширювалися у списках, через самвидав. Широкому загальному феномен Стуса відкрився вже після смерти поета з розвитком демократії і гласності. Почали з'являтися журнальні добірки його віршів, спогади й статті про нього. 1990 року видавництво «Радянський письменник» видало першу на Україні збірку вибраних поезій Стуса «Дорога болю», а 1991 року його було відзначено Шевченківською премією — ще один вияв нашої давньої і стійкої традиції посмертного визнання кращих синів нації. . .

Творчий доробок Василя Стуса, незважаючи на його страдницьку долю, на непереборні, здавалося б, труднощі, які поставали на шляху творчості (адже те, що було створено за колючим дротом, за його словами, «легше було написати, аніж зберегти») — досить великий. Першу свою збірку «Зимові дерева» наприкінці 60-х років поет запропонував видавництву «Радянський письменник». У цій збірці об'єднано ранні вірші, юнацьку романтичну лірику, написане у війську, створене пізніше, у Києві, в роки активного духового дозрівання, освоєння національного й світового мистецького досвіду. В цих поезіях відтворено атмосферу 60-х років з її пристрасним осмисленням болючих проблем національного розвитку, прагненням вписатися у визвольні традиції рідної культури («Сто років як сконала Січ», «Костомаров у Саратові», «Дума Сковороди», «Останній лист Довженка»). У них — неприйняття інтелектуальної задухи, протест проти бездуховости, репресій, трагічне прозріння «тьмущої тьми» завтрашнього дня, болісне шукання свого місця в ситуації життєвого вибору. Незважаючи на схвальні рецензії (зокрема Івана Драча), збірка так і не побачила світу. Вона була явно не на часі тоді, в «епоху Реставрації» кінця 60-х — поч. 70-х років. Та й саме ім'я Стуса було вже тоді під забороною.

1970 року без будь-якої надії на опублікування Стус підготував другу свою збірку під промовистою назвою «Веселий цвинтар» — цікавий поетичний документ протесту проти інтелектуального за-

стою, параду абсурдів, імітації живого життя, якої органічно не приймає його дух, своєрідний поетичний репортаж із «цвинтаря розстріляних ілюзій», говорячи словами Симоненка. Поезії, об'єднані у «Веселому цвинтарі», сповнені передчуття неминучої Голгофи, готовності лишитися собою наперекір тискові, не роздвоїтися «на себе і страх», як герой його вірша «Еволюція поета». Перед нами кредо поета на вирішальному етапі його становлення і водночас — об'єктивний у своїй поетичній суб'єктивності портрет доби. Борсання людини з чистою душею і прямим хребтом у світі абсурдів. Дійсність як театр абсурду, в якому немає місця тому, хто не хоче й не може бути слухняним виконавцем злої волі. Такий ідейний космос «Веселого цвинтаря». Сама назва знаменна — у парадоксальному поєднанні понять ключ до розуміння основного смислу збірки. Цвинтар душ, цвинтар ідей і сподівань, які доводиться ховати зовсім юними, адже вони, здавалося б, щойно народилися в недовгі роки Ренесансу 60-х. Та водночас у тональності збірки прочитується спротив цвинтарному настроєві. Кпини з нього, адже абсурдність — то вже знак нетривкості, минулості. Одне слово, веселий цвинтар. . .

Вершинна частина Стусового доробку — збірка «Палімпсести». Назвою цією (*палімпсестами* в давнину називали пергаменти, на яких стирали первісний текст, щоб написати по ньому новий) об'єднано все створене поетом у неволі, з вкрапленнями особливо дорогих йому більш ранніх поезій, які він вважав втраченими. Збірка не має стабільного змісту, вона відома в різних списках, існують різні варіанти окремих віршів, часто суттєво відмінні один від одного. В основу виданої на Заході збірки «Палімпсести» («Сучасність», 1986) ліг авторський список, надісланий автором Надії Світличній (відомій діячці українського правозахисного руху, що змушена була в 70-х роках емігрувати до США) і згодом нею ж підготований до друку. Відомі й інші не ідентичні один одному списки — як авторські, так і зроблені друзями поета. Всі вони потребують осмислення, текстологічних досліджень, докладного коментування, щоб відновити якомога повнішу й об'єктивнішу картину невідомої поезії Стуса. «Горить мені в душі така збірка 'Страсті по Вітчизні'... Може, я помилився, назвавши колимську збірку інакше. Її треба було назвати саме так», — писав він у листі до рідних. Та для нас вона існує під назвою «Палімпсести», і образ, що лежить в її основі, надзвичайно місткий, змістовний і багатозначний.

Поезії ці творилися у вкрай несприятливих умовах, рукописи забирали часто надовго, виникала загроза, що їх спалено. Пам'ять зберігала дуже багато, але не все. «Починати завжди все спочатку, — писав він, — то Сізіфова праця, яку я маю доконувати». Звідси — різні варіанти, так би мовити — нові узори по старій канві, коли давніші тексти проступають крізь написане пізніше. Та й сама доля Стусова, його «дорога болю» має в собі щось від палімпсестів. Мав мужність стерти звичну, таку, «як у всіх» життєву дорогу, «написати» собі нову, яка вела (і він це розумів) на Голгофу.

У поезії Стуса весь час накладаються на себе різні стани душі,

які, на перший погляд, заперечують, «стирають» одне одного. Але ж ні, той попередній стан душі прочитується, як давніший текст у палімпсестах, зумовлюючи особливу природну його глибину і багатимірність. І, нарешті, образ палімпсестів *розпросторюється* (якщо вжити одне з улюблених Стусових дієслів) на долю, історичний шлях України, її народу. То своєрідна «Книга биття» українського народу, в якій стерто стільки важливих «текстів» — їх треба терпляче відновлювати, по літері вибираючи слова, що проступають крізь пізніші нашарування, які затуманюють правду, повертати народові пам'ять.

З перших кроків свого творчого самовиявлення Стус брав на себе багато. Вже в ранніх віршах болісно шукає втраченої гармонії зі світом, цілісності — не загальної, ситої і ледачої, а тієї, що її треба виборювати дорогою ціною — пізнанням самого себе, готовністю не зрадити себе. «Біля гірського вогнища» із «Зимових дерев», «У цьому полі синьому, як льон» з «Веселого цвинтаря» — то Стусове «бути чи не бути». «Як вибухнути, щоб горіть?!» — так звучить у Стуса одвічне гамлетівське запитання.

Вдатися до втечі?

Стежину власну, ніби дріт, згорнуть?

Ні. Вистояти.

У ситуації життєвого вибору не міг лишитися «збоку від володимирського тракту життя рідного народу». Свідомий свого призначення. Готовий довіритися долі. Для нього доля — то стратег, а розум лиш тактик. «Тактика вбиває людину, дрібнить її, обмалює. А ми великі вже. . . Як же нам гнутися?»* У вірші, зверненому до батька, закликає його бути вдячним Україні, «котра була подарувала сина, аби забрати. . .» В цій гордій свідомості свого хреста вчуваються нотки богообраності:

Як постав ув очах моїх край,
наче перст осіяний.

Каже: сина бери, карай,
він для мене коханий.

(«За читанням Ясунарі Кавабати»)

Стусові близька ідея «трагічної мудрости», «трагічного стоїцизму», що належить до основних постулатів близького йому екзистенціалізму. З листа: «Усе гаразд. Я повен трагічного оптимізму, що світ — опроти мене — є собі, я ж є собі — опроти нього». Його життєва модель — то реальне втілення цих принципів. Між ідеєю і життєвим вибором, між словом і вчинком — немає відстані, немає суперечности.

Ось лише один епізод із табірної епопеї Стуса. При відправленні до лікарні, куди брати книги заборонялося, навідріз відмовився віддати збілочку творів стародавніх філософів — книгу відібрали, наділи наручники і силою потягли у «воронок». У цьому — весь Стус. Відстоювання своєї духової суверенности, вічний опір на-

* Всі не застережені спеціально цитати — з листів Стуса до рідних.

сильству, навіть якщо він безперспективний, «безглуздий». Але ж що в такій ситуації є безглуздом — опір чи сама ситуація?!

Саме цим насамперед зумовлена особлива привабливість і значущість Стусового образу буття, його моделі поведінки для нашої людини, яку привчали бути рабом обставин, об'єктом чиеїс волі, а не суб'єктом в його самовиявленні й самоутвердженні. З цим пов'язана і особлива вага Стусового слова. Воно підтверджене вчинком, «забезпечене нерозмінним запасом правди і ціною власного життя» (Є. Сверстюк). Тому й не сприймається як фраза.

Сьогоднішня популярність імені Стуса виникла, безперечно, на гребені політичної хвилі, зумовлена своєрідним «шоком» пізнання того, що замовчувалося, душилося, а насправді було і є гордістю нації. Широкий загаль знає передусім саме ім'я Стуса: згодовані сурогатами душі вабить образ праведника. Та популярність його поезії дедалі зростає: вона повертає словам і поняттям їхній справжній зміст, витравлений за роки й роки брехні й лицемірства. І що більше його поезія наблизатиметься до людей, то глибинніші смислові й образні пласти відкриватимуться в ній. Водночас у художньому досвіді народу залишиться і його поезія для втаємничених, недоступна широкому загалові. Адже Стус — не тільки «поет для читачів», а й «поет для поетів» — його слово розширює межі поетичного, плекає свою інтонацію, свої способи поетичного перетворення світу.

Головне патріотичне діяння Стуса — то його творість, його доробок, який належить осмислити на тлі сучасної світової поезії, повноправною частиною якої є, має бути поезія українська — як рівна серед рівних.

Стус як поет — різний. Поруч сусідують і своєрідно підтримують одне одного різні за стилістикою, за характером образності вірші. Глибока філософська ускладненість «Гойдається вечора зламана віть. . .» — і фольклорні інтонації «Два вогні горять. . .», прозора розважливість «За читанням Ясунарі Кавабати» — і своєрідний символічний примітив «Синіє сніг по краю серця».

Знає ціну точного слова в його прямому значенні. Смисломістке, воно схоплює дійсність, явище в різних ракурсах, дає відчутти поетичний аромат звичайного. Перечитуючи Стуса, не перестаєм дивуватися поетичній виразності зачинів кожного вірша. Він рідко давав назву своїм віршам. Перший рядок мовби прочиняє двері у світ кожного вірша. Тому зміст, що дається в кінці книги, у Стусовому випадку сприймаю як мінізбілочку поезії. . .

«Ніч блукає, наче кінь стриножений. . .», «На Колімі запахло чебрецем. . .», «Схились до мушлі спогадів — і слухай. . .», «І що кигиче в мертвій цій пустелі. . .», «І стало тихо, і святочно, й вічно. . .».

Стус поет інтелектуальний, поет читаючий, що свідомо, цілеспрямовано й критично *освоював* досвід світової поезії, та й не тільки поезії. Смаки й уподобання мінялися. Так, була «епоха Пастернака», потім прийшли інші провідні зрізки — Свідзінський, Бажан, італійці — Унгаретті, Квазімодо. Від кожного, «випивши» його до дна, в якийсь момент відштовхувався (у високому художньому розумінні)

в нових шуканнях вірця (хіба що Гете — величина стала, любов на все життя), навіть від Рільке, творче спілкування з яким допомогло жити в неволі і зберегти себе як поета. І захоплення й відштовхування — то все були процеси, закономірні для творчого пізнання, то була фахова школа. Якщо й «відкидав», то не зверхньо й бездумно, а як щабель, з якого вже зійшов, — і нога впевнено намацувала вищий. Чи ж без цього можливе сходження?

Та особливе місце у поезії Стуса, безперечно, належить досвіді Шевченка. Це щось незмірно вагомніше від суто літературного впливу. Поезія Стуса вся пройнята більш або менш відчутними, очевидно, підсвідомими ремінісценціями з Шевченка. Видатний український літературо- і мовознавець Ю. Шевельов у передмові до «Палімпсестів» писав: «Шевченко для нього — як українська мова. Він нею пише, він нею дихає, він кує й перековує її, як йому велить творчий дух. Не можна собі уявити Стуса поза українською мовою, не можна його уявити поза Шевченковою стихією».

Остання збірка поета, названа ним «Птах душі», лишилася за ґратами: табірне начальство не повернуло її рідним після смерті поета. За офіційною версією, її знищено. Стусового «Птаха душі» — майже повністю списаний загальний зошит у голубій обкладинці, зроблений з кількох учнівських, — бачив друг і співв'язень Стуса Василь Овсієнко. Він згадує, що вірші ці були писані верлібром, відрізнялися характером від попередніх, декотрі сюжетні, досить довгі. «...Стихія Уйтмена — вільного прозо-вірша, геть вільна, геть чутна до найменших модуляцій настрою — теперішня стихія», — писав Стус у листі 1983 р. Свого «Птаха душі» характеризував як збірку «відчайдушно-прозову», майже без патосу, неримовану, сумно-спокійну без надриву, стоїчну.

Сказати щось певніше з приводу останньої збірки поета важко, це неминуче буде фантазія на задану тему — без реального текстового матеріалу. Та, знаючи нерозтрачені можливості Стуса-поета, його потенціал, стрімке осмислене зростання, можна гадати, що то було б помітне явище в нашій поезії, та й питання про «традиційність» і «новаторство» Стуса, про «сучасність» його можна було б поставити і розв'язати значно ширше й доказовіше. Та дерево поезії Стуса — з обтятою біля верхівки кроною. . .

Якби життя Стуса склалося інакше, пролягло б у звичайному, «спокійному» річищі, без трагічних випробувань, ми, без сумніву, мали б поета інтелектуально наповненого, з високою мистецькою ерудицією, оригінальним переосмисленням світового мистецького досвіду, що для української поезії з її вічно актуальною небезпекою провінціалізму — життєво важливо. Можливо, ширшими були б тематичні обрії його поезії, багатшою — жанрова палітра, ми мали б якісь непередбачувані й плідні знахідки в царині форми. Але то був би вже інший поет — без того інтенсивного самоспалення, без тієї несамовитої експресії слова і дивовижної сконденсованості ідеї. Феномен Стуса постав саме на такому історичному і соціальному тлі. І саме такий Стус дорогий нам.

Крізь сотні сумнівів я йду до тебе,
добро і правдо віку. Через сто
зневір. Моя душа, запрагла неба,
в буремнім леті держить путь на стовп
високого вогню. . .

і врочить порив: не спиняйся, йди.
То — шлях правдивий. Ти — його предтеча.

Від Редакції «В.Ш.»:

Михайлина Коцюбинська — лауреат премії ім. В. Стуса, упорядник книги «Дорога болю» і автор Післяслова до неї.

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

РИСИ УКРАЇНСЬКОГО ЛІНГВОЦИДУ

Колоніальне становище України продовж віків і асиміляційна імперська політика не могли не мати впливу на лексику, морфологію й фонетику української мови.

Зміни, що відбувалися в українській живій і писемній мові, цей вплив і відбивають. Порівнюючи лексикографічні праці XIX і початку XX ст., простежуємо інтеграцію російських мовних стандартів до української мови, передусім у фонетиці.

У словнику П. Білецького-Носенка, укладання якого почалося 1830 р. на Полтавщині, а згодом у словнику Б. Грінченка зафіксовано такі українські форми:

Словник Носенка	Словник Грінченка	Сучасні словники
<i>ліжка</i>	<i>лижка, ложка</i>	<i>ложка</i>
<i>норів</i>	<i>норов</i>	<i>норов</i>
<i>обріть</i>	<i>оброть (хоч має ріт = рот)</i>	<i>оброть</i>
<i>парубіцький</i>	<i>парубецький, парубоцький</i>	<i>парубоцький</i>
<i>поліз</i>	<i>полоз</i>	<i>полоз</i>
<i>швірень</i>	<i>швірень, шворень</i>	<i>шворень</i>
<i>швірка</i>	<i>шворка</i>	<i>шворка</i>

З цього виразно видно зникнення української фонетичної риси — перехід *О* (а також спорадично давнього *ъ*: *възьму* — *візьму*) в *І* у закритих складах, і копіювання російських зразків, де *О* (а також давнє *Ъ*) в *І* не переходить.

Процес зникнення з української мови рис, притаманних українській фонетиці, особливої інтенсивності набув після революції. Офіційні мовні норми, вироблені після 1932 р. з участю таких видатних мовознавців, як Каганович та Постишев, і запроваджені шляхом терору й репресій, мали на меті знівелювати самобутність української мови. Так, до наведених вище слів, советські мовознавці додали й такі:

голодовка	замість	голодівка
коновка	замість	конівка
церковка	як варіант до	церківця
безводдя	як варіант до	безвіддя

А в советській практиці поява фонетичних варіантів, скопійованих з російських зразків, згодом вела до зникнення українських форм.

Цю ж тенденцію зафіксовано і в родовому відмінку множини іменників жіп. р.

За Голоскевичем

субота — *субіт*

свобода — *свобід* (бо *слобода* — *слюбід*)

роса — *рос і ріс*

стопа — *стін*

За Кагановичем-Постишевим

субота — *субот*

свобода — *свобод*

роса — *рос*

стопа — *стін і стоп*

Запозичення російської лексики до української живої, а згодом і писемної мови почалося одразу після 1654 р. Щоправда, протягом XVII і XVIII століть таке запозичення було обопільним. Російська літературна мова тоді ще не була вироблена, і вироблення її йшло під великим впливом української. Наведу тут один лексичний приклад. У словнику Білецького-Носенка зафіксовано, як українське, слово *обуза*, і автор перекладає його на російську мову не як *обуза*, а як *заботы, хлопоты, трудная должность*. Отже, Білецький-Носенко не міг слово *обуза* назвати російським. Таким воно за його часів і не було. Це було українське слово, яке засвоїла російська мова. Сьогодні ж слово *обуза* ми сприймаємо, як російське, і словники перекладають його як *тягар, клопіт, морока*.

Всотавши чималу частку української лексики, російська мова на початку XIX ст. остаточно зформувалася, і процес інтеграції російської лексики до української мови став інтенсивніший.

«Наталка-полтавка» Котляревського в особі Возного лишила нам зафіксоване в літературі свідчення цього процесу. Освіта для елітарних прошарків українського суспільства була тоді лише російськомовна, і чи не всі українські письменники діставали тільки таку освіту і часто-густо краще володіли російською мовою, ніж своєю рідною.

Коли в українському суспільстві, а надто в освічених колах, стали практично співіснувати дві мови, то багато українських слів, які мали інше значення в мові російській, стали зникати з живої й писемної мови. Цей процес можна назвати *смерть через подоби*. Так, слово *получати*, що значило *еднати*, через свою подоби до російського *получать* — *діставати, одержувати*, перестало вживатися.

Ось кілька таких зникнень:

напрасно — *раптово*, зникло через російське *напрасно* — *даремно*;
опускати — *залишати, оставляти* — через рос. *опускать* — *спускати, випускати*;
понімати — *поймати, охоплювати* — через рос. *понимать* — *розуміти*;
підклад — *підстилка* — через рос. *подкладка* — *підбій, підбійка*.

Письменники, які знали дві мови, уникали таких слів, щоб не дезорієнтувати читачів, бо читачами української літератури могли бути росіяни або російськомовні українці.

Через практикування двох мов зазнала ерозії українська система узгодження і керування слів. Так, дієслово *грати*, яке з прийменником *на* вимагало знахідного відмінку: *грати на скрипку*, у XIX–XX ст. поступово стало вимагати давального, як у російській мові: *грати на скрипці*. Дієслово *стосуватися*, яке ще у 20 роках нашого століття неодмінно вимагало прийменника *до*: *це стосується до Вас*, за післяпогромні часи цілком уподібнилося до російського *касаться* і стало майже виключно вживатися без прийменника: *це стосується Вас*.

Існування двох мов викликало потребу задовольнити знавців обох мов, і це спричиняло нівеляцію часом дуже дрібних, майже непомітних розбіжностей, як от зворотність і незворотність дієслова. Так, дієслово *хвилювати* (напр: *море хвилює*) стало частіше звучати *хвилюватися* (*море хвилюється*), ближче до російського *море волнуется*;

насміхати з кого стало звучати *насміхатися* на взір російського *насмехаться*;

пінити (про вино) стало звучати *пінитися* на взір російського *пениться*;

котити (дорогою) стало звучати *котитися* на взір рос. *катиться*.

Цей процес триває по сьогодні. Наприклад, слово *нездужати* деякі підсоветські мовці вимовляють *нездужатися*, подібно до російського *нездоровиться*, а слово *звітувати* — *звітуватися*, на взір російського *отчитываться*. І ці, практично, покручі, послідовники ідей *злиття мов* заносять до словників.

До революції 1917 р. інтеграції чужої лексики до української мови сприяло переслідування її з боку імператорської Росії. Але, переслідуючи українську мову, царський уряд не втручався до українського культурного процесу: царат не визнавав української мови і не цікавився, як українці творили своє *наречіє*.

Ця ситуація змінилася після революції. Визнавши українську мову де юре, большевицька влада, починаючи з 30-х років XX ст. стала брутально втручатися в український культурний процес. Контроль за українською мовою перебрали партійні боси, добираючи і вишколюючи відповідні мовознавчі кадри.

Поминувши історію літери Г та інші відомі калічення, наведу рідше згадувані приклади.

Всупереч мовній практиці змінено вимову слів *Басарабія*, *сантименти*, *салітра* на *Бесарабія*, *сентименти*, *селітра*, тобто підігнано під російський стандарт.

Перекручено відмінкові закінчення у назвах іноземних і подібних до них міст. Замість *з Парижу*, *з Лондону*, *з Петербургу* запроваджено російські закінчення *з Парижа*, *з Лондона*, *з Петербурга*.

Українські форми *розтягати, витягати, притягати, зтягати* в усіх словниках доповнено формами *розтягувати, витягувати, притягувати, зтягувати*, яких нема у Грінченка, і які копіюють російські *растягивать, вытягивать, притягивать, зтягивать*. Замість *розсувати, засувати* культивовано форми *розсовувати, засовувати*.

Ці малопомітні зміни мали на меті одне: знівелювати розбіжності між мовами. Нащо? Секрет нескладний. Щоб виправдати окупацію: одна мова, одна нація, одна держава. Те, що почали царі, продовжили Каганович, Постишев, Хрущов і Брежнев.

Там, де не можна було відверто запровадити російські форми, запроваджувано форми максимально наближені до російських, або живцем здерті з російських.

Дозволю собі зацитувати маленький образок, написаний з використанням цієї лексики.

ВИТОКИ ХВОРОБИ

Я з сином сіли на мілкосидяче судно, забувши про незліченну кількість кровоссальних комах, від згадки про яких я нездужаюсь і відчуваю сисний біль у грудях. Я не удавальник, о ні! Цілісність мого ества порушується. Для мене це вибухонебезпечна ситуація: замість послати повітряний поцілунок на берег, я шукаю за болезаспокійливими засобами, мене лихоманить, як колись на шлюбо-розлучному процесі. Син же — мій правомочний спадкоємець — який дорослішає не щодня, а щогодини, спокійний. Я починаю думати, що це він головний зловмисник у цій історії, або, принаймні, — потуральник. І тут мене осіняє обнадійлива думка. Я витягую голову і озираюсь за гострокінцевим предметом. За мною — кілька малоімущих співвітчизників-землеробів і одна посадова особа з цибулиноподібними очима. Ми співробітничали колись. Він ратував за це співробітництво. Але тепер я не в стані його вітати. З мене достатньо! Я розсовую юрбу і приступаю до пошуку. Усе навколишнє середовище я бачу офарбленим у червоне. Мабуть, від променепереломлення. Але я не хочу вникати, чому воно так. Усе це частковості. Головне — поставити заслон кровоссальним істотам, які посягають на моє благополуччя.

А тепер я поясню деякі з ужитих у тексті слів:

зловмисник: точна модель російського *злоумышленник*; його цілком заступають *лихочинець, злочинець, злочинник, правопорушник, лиходій, злодіяка (про злодія, грабіжника)*;

обнадійливий: копія російського *обнадеживающий*, утвореного від дієслова *обнадеживать*; ми такого дієслова не маємо, отже, форму утворено від чужого слова; по-нашому: *багатонадійний*; у даному тексті *свята (щаслива) думка*;

гострокінцевий: дублет російського *остроконечный*; поява цього покруча лишає без роботи наші слова *шпилястий, шпичастий, шпичакуватий, гострякуватий*;

посадова особа: заступає українське *урядовець*; росіяни поняття

урядовець не можуть висловити одним словом, лише парюю *дол-жностное лицо*; то й ми маємо відмовитися від свого слова і вживати неоковирну кальку *посадова особа*;

мілкосидяче судно: це чиста сміхота, а не слово; чому не вжити *мілкоплавне*?

кровоссальна комаха: достоту, як *кровососущее насекомое*; коли можна сказати *кровопивча комаха*, *комаха-вампір*, *комаха-смоктун*, *комаха-сисун*;

сисний біль: що це таке? це російська *сосущая боль*: що це за біль і як його відрізнити від *терпкого*, *пекучого*, *гризучого*, і на-решті *смоктучого*?; *смоктучий біль* це й собі не шедевр, але краще від *сисного болю*;

променепереломлення: чому не сказати *заломлення променів*? бо «общепонятно» *лучепреломление*, і українці мусять копіювати старшого брата;

передреволюційна ситуація для українців має бути лише *вибу-хонебезпечна* і в жодному разі не *передвибухова*, бо по-російськи *взрывоопасная*; а що по-українськи звучить неоковирно, байдуже, аби панував принцип мовної залежності;

те саме і з *поцілунком рукою*: нащо так говорити, коли по-російськи *воздушный поцелуй*, тож і українці мають казати *пові-тряний поцілунок*!;

розлучний процес за офіційною нормою має бути лише *шлюбо-розлучний*, бо російська протокольна-офіційна мова вживає *бра-коразводный процесс*; чи є потреба вказувати, що суд розлучає шлюб, коли єдине, що *розлучають* суди, це шлюби?

церковна баня ніколи не може бути *цибуляста*, а лише *цибули-ноподібна*, бо це точно копіює «всесоюзне» слово *лукообразная*;

дитину, що вдає з себе хворого, не називайте *комедіянт*ом, а лише *удавальником*, бо так треба, аби око-в-око відповідало ро-сійському *притворщик*;

а того, хто гострий на розум і вміє розгадувати, не звіть *угадько*, а лише *відгадник*, бо так ближче до «общепонятного» *отгадчик*;

так само не вживайте слів *підспівувач*, *підтакучь*ч, а лише *по-туральник*, бо так ближче до російської форми *потурщик*;

не здумайте нічого *забарвлювати*, бо адепти злиття мов рекомен-дують *офарблювати*, здерши це слово з російського *окрашивать*;

і нарешті ніколи не кажіть, що Ваші діти *ростуть*, *підростають*, *доростають розуму*, *доходять літ* або *вбиваються в пір'я*, бо в офіційному аргументі винайшли слово *дорослішати*, на копіл російсь-кого *взрослеть*; і так мають говорити українці.

Решту слів прокоментую коротко.

Витоки: мають копіювати російське *истоки*; по-нашому *джерела*; *лихоманить*: копія російського *лихорадит*: наше *трусить*, *трясе* або *морозить*;

правомочний: здерто цілком з російщини; наше *правочинний*, *правоможний*, *правосильний*;

для фортепіяна, який став його — визнаним ним самим — «первістком»: твір 1, число 1, під назвою «Scherzo à la Russe». (Відомо, що в Росії українське дуже часто «перейменовувалося» на російське. На превеликий жаль, і Петро Чайковський не уникнув цієї недоброї традиції).

Другу симфонію Чайковського прийнято — з повною підставою — називати «Українською», або «Малоросійською» симфонією³. Ця симфонія (твір 17, 1872 р., друга редакція 1880 р.) писалася цілком у Кам'янці. Всі її чотири частини засновані на українському пісенному і танцювальному фолклорі, або на темах, що створені композитором у стилі української музики.

Тема вступу до 1-ї частини — не що інше, як українська народня пісня «Вніз по матушке, братци, по Волге»⁴. Вона зазнає широкого варіаційного розвитку у всіх розділах 1-ї частини, звучить — модифікованою, в ліричному дусі — у 2-ій. В третю частину — Скерцо — вклинена українська за характером танцювальна мелодія. Нарешті, фінал (4-а частина), що є, очевидно, змістовим центром симфонії, побудований на популярній танцювальній мелодії «Журавель».

Друга симфонія — один з улюблених, як меломанами, так і знавцями, творів Чайковського. Театрознавець, професор Валеріян Ревуцький пригадає з цього приводу, що якось йому довелося бути свідком розмови його дядька, видатного українського композитора Левка Ревуцького, з племінником Петра Чайковського — Олександром Давидовим; йшлося про «українські» твори Чайковського, і Ревуцький дуже хвалив «прекрасно розроблену тему фіналу Другої симфонії»⁵.

Про український характер Другої симфонії Чайковський висловлювався неодноразово. Він писав — напівжартома, напівсерйозно: «Честь успіху [Другої симфонії] я приписую не собі, а справжньому композиторові зазначеного твору — Петрові Герасимовичу (старому буфетнику в Кам'янці), який, коли я складав та награвав «Журавля», раз-у-раз підходив до мене та підспівував: «Таки-таки дибє, таки-таки щиплє»⁶.

Інший видатний твір Чайковського, який можна назвати українським, це його Перший концерт для фортепіяна з оркестром (твір 23, 1875 рік, 2-га редакція 1879, 3-я редакція 1888 року). Брат композитора та його біограф Модест Чайковський писав, що тема 1-ї частини Концерту запозичена ним від «лірного наспіву малоросійських співаків-старців, записаного ним у Кам'янці на базарі»⁷. Йдеться про переосмислену — з лірично-наспівної перетворену на скерцозно-фантастичну — українську народню пісню «Ішов козак з Дону додому», широко відому з давніх часів (вона включена чи не у всі збірники народних мелодій, в тому числі Аляб'єва, Єдлічки, Маркевича, Лисенка, Ф. Колесси та ін.). Фінал (3-я частина) побудований на іншій українській народній темі, а саме: на веснянці «Вийди, вийди, Іванку». Тут, на відміну від 1-ї частини, фолклорна мелодія не зазнала переосмислення — танцювальний (згагалі властивий жанрові веснянки) характер музики залишився, волею автора, неперушеним.

Крім Другої, Чайковський створив ще одну симфонію, не менш прекрасну, в котрій фолкльорна тема (хоч і по-іншому трактована) теж виконує важливу образну функцію і несе певне «драматургічне навантаження». Мова йде про Четверту симфонію (твір 36, 1877-78 роки) з її народною піснею «Во поле березинька стояла», теж у заключній частині.

У цьому зв'язку варто нагадати про гіпотезу сучасного німецького музикознавця Клауса-Пітера Коха щодо походження названої пісні. У своїй статті «Зі спостережень за східнослов'янськими та середньоевропейськими фолкльорними зв'язками в XVI-XIX вв.»⁸ К.-П. Кох приводить декілька варіантів української танцювальної мелодії «Чоботи», яка безперечно поріднена (якщо не тотожна) російській пісні «Во поле березинька стояла». Як виявляє (і доводить багатьма прикладами досліджених ним зразків фолкльору) Кох, «основа мелодійної побудови танця «Чоботи» бере свій початок у XVI столітті»⁹. Він висловлює припущення, що пісня «Во поле береза...» виникла з варіантів мелодії «Чоботи», що була відома та записана набагато раніше згаданої російської пісні.

До української теми Чайковський звернувся в двох своїх операх — «Мазепа» та «Черевички».

Оперу «Мазепа» (за поемою О. Пушкіна «Полтава») Чайковський задумав 1881 р., теж в улюбленій ним Кам'янці. Вона була закінчена 1883 р. У партитурі чимало музики, стилізованої композитором в українському дусі, наприклад, аріозо Марії та Гопак з 1-ї картини, монолог Мазепи «Тиха українська ніч» в 2-й картині та багато інших.

Звичайно, Олександр Пушкін виступає в своїй «Полтаві» з великодержавних позицій імператора Петра I, а щодо композитора, то він слухняно «йде» в своїй опері за поетом...

Але, здається доречним нагадати, що навіть такий аж ніяк не об'єктивний щодо гетьмана Мазепи «суддя», як Пушкін, коли розповідає, як юна Марія (донька Кочубея) покохала Мазепу, відмічає, що

...она всегда певала
Те песни, кои он слагал,
Когда он беден был и мал,
Когда молва его не знала.

Пушкін уточнює в примітках до своєї поеми: «Легенда приписує Мазепі декілька пісень, що донині збереглися в пам'яті народній. Кочубей у своєму доносі (Петру I — Я. С.) також пригадає патріотичну думу, нібито створену Мазепою. Вона чудова не лише в історичному відношенні»¹⁰. Отже, Пушкін цінив художню обдарованість Мазепи. До речі, Філарет Колесса приводить твір, що приписується гетьманові Мазепі — «Пісня про чайку», і відмічає, що «в цій пісні добачували алегоричний образ України»¹¹.

«Черевички» являє собою другу редакцію опери «Коваль Вакула» (1887 р.) за повістю М. Гоголя «Ніч перед Різдом». Тут є безліч суто української музики. Аріозо Оксани «Цвіла яблунька в садочку» побудована на справжній українській народній пісні, риси українсь-

кого музичного ідіому втілені в хорі селян, що колядують (2-га картина 2-ої дії), арія Вакули «Чи чує, дівчино, серце твоє?» — справжня народна пісня «Ой не пугай, пугаченьку» тощо.

Чайковський — автор романсів — не раз звертався до образів української природи, її поезії, зокрема до Тараса Шевченка. «Малоросійська пісня» російського поета Івана Сурікова покладена на музику Петром Чайковським. Той самий поет переклав шевченковий вірш «На вгороді, коло броду», що перетворений Чайковським на дует для двох жіночих голосів, а популярний «Садок вишневий коло хати» Тараса Шевченка (в перекладі Л. Мея) став романсом Чайковського «Вечір» (інколи великий поет сам називав цей свій твір «Вечір»).

Чи багато з читачів знають про тематичне походження «Слов'янського маршу» Чайковського?

В російській літературі його не раз називають «Сербським», або навіть «Російським» маршем (див. вище!). Але насправді цей дуже популярний твір великого композитора заснований на *українській* народній пісні «Вмер батько наш».

Примітки

1) А. В. Химиченко. Воспоминания из далекого прошлого. В кн.: Воспоминания о П. И. Чайковском. Москва, 1962, с. 161.

2) Там таки, с. 18.

3) В англомовних країнах, в тому числі в найбільшій сучасній музичній енциклопедії Grove's, Другу симфонію Чайковського називають «Little Russian».

4) Див.: Лисько, Зіновій. Українські народні мелодії. Том 8. Торонто — Нью-Йорк, 1986, стор. 502.

5) В. Ревуцький. Спогади про композитора Левка Ревуцького. «Слово», Едмонтон. Збірник ч. 9, 1981.

6) Цит. за: А. Будяковский. П. И. Чайковский. Ленинград, 1935, стор. 58-59.

7) Модест Чайковский. Жизнь П. И. Чайковского. Том I. Москва — Лейпциг. 1901, с. 466.

8) Див.: зб. «Українське музикознавство». Вип. 14. Київ, 1979.

9) Там таки.

10) А. С. Пушкин. Собрание сочинений. Том III. Москва, 1960, с. 236.

11) Ф. Колесса. Українська усна словесність. Едмонтон, 1983, с. 372.

Дмитро НИТЧЕНКО

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ ДО «ЛІТЕРАТУРНОЇ УКРАЇНИ»

Мовні питання, які варто обговорити

Зрозуміло, що мова кожного народу з плином часу міняється, прогресує, удосконалюється: з'являються нові слова, терміни, так звані неологізми, утверджуються навіть нові правила, звороти, народжуються нові мовні явища. Такий процес відбувається і в нашій українській мові. Але, спостерігаючи довгий час за цим процесом, я помітив, що по війні до нашої мови прийшло чимало й шкідливих чи непотрібних нашарувань. Це часом кальки з російської мови, чисті русизми, в яких немає потреби, бо маємо свої гарні слова на ті чи інші означення. Цього, мабуть, не помічають навіть редактори, письменники та мовознавці, що живуть в Україні. Зате це легше спостерігати тим, хто живе по інших країнах світу, але, так би мовити, користується літературними та мовними і взагалі культурними здобутками рідної землі, України.

Таких моментів відхилення від традиційних мовних норм можна зауважити багато. Але згадаємо хоч частину з них. Візьмімо для прикладу хоч таке слово, як «захисник, захищати, захищатися». До війни його вживали більш-менш там, де було потрібно. Захищати можна дисертацію, захищатися від вітру, сонця, але в суді, в фізичній боротьбі, у словесних нападах, там властиве наше слово «оборонець», «боронити», «оборонятися». А що бачимо тепер? У судах уже немає оборонця, а «захисник», «громадський захисник» навіть у «Літературній Україні» (В. Корольок). Чи це вплив російської мови, чи наша байдужість? А ці запозичення чи відхилення переходять і до діяпотної української преси, яка й без того має безліч своїх помилок і засмічень.

А ось недавно зустрічаємо кальку з англійської мови: «прольонгувати» («Літературна Україна»). Чи ця калька збагачує нашу мову, коли маємо своє слово — «продовжити»?

Колись з граматики та з мовної практики було відомо, що коли перед дієсловом стоїть заперечна частка «не», то дальший іменник має стояти в родовому відмінкові. А що тепер? Ось зразки з української преси з Києва: «Не знають українську літературу», замість «української літератури». Адже питання родового відмінка *чого*, а не *що*. «Не зрушити човен з місця», замість — «човна». «Не підписати Союзний договір», замість «Союзного договору». Адже не підписувати *чого*, а не *що*. «Не взяв до рук лопату» («Дзвін» ч. 3), замість — «лопати». «Не виборю право», замість — «права». «Виборю право» (*що?*), але «не виборю *чого?*» «Чому людина не вберегла душу» («Літер. Укр.», 20.12.1990 р.), замість — «душі». «Небеса чужі не прихилило», замість — «небес чужих не прихилило». «Людина не любить працю», замість — «праці».

Часто можна спостерігати, як рівнобіжно вживають і кальку, і правильний термін чи форму: «достовірний» — калька з рос. мови «досто-

верный», а наш правильний термін - «вірогідний». «Наглядний», замість «наочний». Чи є потреба в цих запозиченнях, чи це просто незнання мови?

До війни писали «затока», тепер часто «залив», було «громозвід», тепер — «громовідвід», бо російською мовою «громоотвод». Писали «пилосмок», тепер — «пилосос», бо ж російською мовою «пилосос», хоч українською мовою немає слова «сосати», а є «смоктати». Друкують: «майовка», «голодовка», «Подол», замість «маївка», «голодівка», «Поділ». «Молодіжний», замість «молодечий». Еміграційна преса вся пише за старою традицією, як писали до війни, — «молодечий». Але останнім часом почали іноді вже писати «молодіжний». Хоч українською мовою вживають лише «молодь», а не «молодіж», бо то російська форма.

Цікаво, що замість такого слова, як красиве «сокоробка», в Україні вживають кальку з рос. мови — «соковижималка» — довге і некрасиве. Були «крамниці», а тепер — «магазини»!

Ще неприємніше ріже вухо вживання іменників чоловічого роду в давальному відмінкові однини з коротким закінченням на «у» або на «ю»: «батьку», «чоловіку», «дїду», «сину», «пану», замість: «батькові, чоловікові, дідові, синові, панові». До війни цього впливу російської мови не було, а тепер набуло масового вжитку, чим порушено давню традицію. Навіть славний Максим Рильський писав про це, що українській мові властива повна форма на «-ові» чи «єві-єві». Антоненко-Давидович, щоб зупинити цей шкідливий вплив, пішов на компроміс, радив при двох сусідніх словах чоловічого роду писати одно з «у», а друге — з «ові» — «Івану Бондаренкові». А що тепер бачимо? «Івану Франку, Тарасу Шевченку» і т. д.

Такі мовні збочення, непотрібні запозичення, кальки турбують і мене, і багатьох наших земляків по цей бік греблі; без потреби запозичується слова, які не приносять нам користі, а засмічують нашу мову. А письменники та знавці мови не звертають на це уваги, поволі звикають, і самі вживають ці шкідливі нашарування. А що буде далі?

Хотів би почути відповіді мовознавців, а може й поради, якщо я помиляюсь.

ЧИТАЙТЕ, ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ
І РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ
«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ»

Огляди, рецензії

Богдан СТЕБЕЛЬСЬКИЙ

500-ЛІТТЯ МАЛЯРСТВА В УКРАЇНІ

(З нагоди виставки вибраних картин із фондів Державного музею українського образотворчого мистецтва у Києві для відмічення 100-річчя поселення українців у Канаді).

«Дух України» — так називається виставка українського малярства, яку організувала Галерія образотворчого мистецтва у Вінніпезі, столиці канадської України. Цю ідею підтримали теж Канадський федеральний уряд, провінційний уряд Манітоби, Департамент культури та ряд інших інституцій, а в тому і Комісія для відмічення 100-ліття українських поселень у Канаді*.

Коли плянувалася виставка, ще не існувала Українська Держава, але вже свobodніше віддихав Дух України, і це відчувається із супровідного каталогу виставки, його статей, які про скарби України фахово і правдиво розказують. Передмова Михайла Романишина, директора Державного музею образотворчого мистецтва у Києві, передмова Карла А. Филлипса, директора Вінніпезької галереї мистецтва, — це інформація про генезу виставки. Дарія Зельська-Даревич пише про «Розвиток українського малярства», Ляриса Членова про «Українське мистецтво XV-XVIII ст.», а Святослав Гординський про «Українські ікони». Далі вміщено статті: Ірини Горбачової — «Українське мистецтво XIX і початку XX ст.»; Мирослави М. Мудрак — «Побут і мистецтво, в обороні жанру»; Людмили Ковальської — «Авангард на Україні»; Джералда Нідгама — «Українське мистецтво та міжнародний авангард у XX ст.»; Людмили Ковальської і Нелі Присталенко — «Михайло Бойчук і його школа» та Мирослава Шкандрія — «Школа Бойчука — теоретичне підґрунтя».

Каталог має 333 сторінки друку і, крім текстів, 118 репродукцій творів, репрезентованих на виставці. Усіх творів, що репрезентують «Дух України» в часі 500 років творення і нищення українського мистецтва, виставлено разом 132. Організаторам вдалося долучити ще 14 творів з приватної збірки Ігоря Дяченка, які не є власністю Державного музею українського образотворчого мистецтва в Києві, але збагачують характер виставки. Вони, на жаль, не увійшли в склад репродукцій каталогу, і тим більша шкода, бо належать вони творцям українського авангардного мистецтва і школі Бойчука.

Виставка «Дух України» — пересувна. Реалізується вона у трьох центрах Канади, де існують найбільші скупчення українців, — Альберті, Ма-

* Цей огляд уперше був надрукований у «Гомоні України» на сторінці «Література і мистецтво» ч. 5, 1992.

нітобі й Онтаріо. Місію її здійснення взяли на себе галерії мистецтва у Вінніпезі, Едмонтоні і в Гамільтоні. Чому Гамільтон репрезентує провінцію Онтаріо? Тут заслуга не лише найкращих канадських галерій. Гамільтонська, — як казав її директор на відкритті для преси, — єдина бездефіцитна у Канаді, але теж і вложений капітал гроша і праці українських громад названих міст вирішив місця, в яких виставка відбувалася. А була вона влаштована найраніше у Вінніпезі (з 2 серпня до 18 листопада 1991 р.), згодом у Едмонтоні (від 21 грудня 1991 р. до 15 березня 1992 р.) і остаточно у Гамільтоні (від 5 квітня до 15 червня 1992 р.).

Каталог друкувався заходами Вінніпезької галерії. Мистецьке оформлення каталогу естетично і фахово виконане, але українськомовні тексти залишені без редактора, бо не виправлені навіть друкарські помилки.

Дякуючи тому, що Гамільтон не дуже віддалений від Торонта і що адміністрація музею подбала про пресу, влаштувавши для неї ділову зустріч із комітетом виставки, вона стала відомою не лише діячам української культури, але й широким колам нашої спільноти, а навіть англомовним читачам (Крістофер Гюм — «500 ірс оф Юкреніен спирит сорс», «Торонто Стар», 12 квітня 1992 р. Автор не пожалів місця для трьох репродукцій показаних на виставці творів). Шкода тільки, що преса Едмонтону і Вінніпегу мало інформувала про виставку канадську спільноту, а зокрема ті кола, що мають відношення до української культури. Українці з Торонта відкрили цю небуденну подію аж на виставці у Гамільтоні.

Гамільтонська галерія не пожаліла приміщення, і експонати «Українського духу» мають багато простору, особливо експонати релігійного мистецтва та реалістичного з ХІХ ст. Авангардне мистецтво і Школа бойчуківців, менші форматом, займали менше місця. Насувалося враження тієї атмосфери інквізиції не лише творчості мистців, але й матеріальної основи, якою сковували свободну думку, як і сьогодні ще домінантні сили режиму блокадою паперу. З автопортрета Олекси Новаківського з дружиною до нас промовляє не тільки Дух України, але й біль України. Твір склеєний із трьох частин. Вандалом зі справ культури цей твір (і це не одинокий випадок) тричі був перерізаний, а тепер реставрований. Картина була знищена тільки тому, що українська.

У галерії Гамільтону, як у кожній галерії, існує крамничка, в якій можна придбати сувеніри, мистецькі видання, каталоги. З нагоди виставки «Дух України» виставили все, що пахне цим українським духом. І писанки, і копії ікон, і праці льокальних мистців, а між ними виструнчені рядочком стоять круглолиці «Матрьошки» із Хохломи. Стоять вони, розмальовані натуралістичними квітами, червоного, жовтого і зеленого кольору, забарвлені і дуже чужі геометризovanій Україні. Повіяло московським духом у крамничці галерії. А шкода, бо «всякому городу нрав і права, ...всякому серцю своя є любов», — казав Сковорода. Отже, з матрьошками треба було б почекати на виставку «Дух Росії», бо «советського» народу, дякувати Богові, більше немає. І жодна мішанина, а ще у мистецтві, не практикується.

При вході у виставочну залу зразу впадає у вічі велика форматом і досконалістю композиції та красою гармонії кольорів ікона «Спас у силах». Треба подивляти, що такої високої кляси мистецтво існувало у звичайному

селі Мальнів у Західній Україні. Яке ж тоді було воно у центральних містах, що не вистояли ворожим наїздам на Україну, і тому їхнє мистецтво не збереглося масово до наших часів? Хай вклякли б на двоє колін Пікассі, Браки і Матіссі. . . І добре сталося, що кожна репродукція, вміщена у каталозі, має у супроводі пояснення про місце походження і приблизний час появи твору. Хоч і не з кожним поясненням чи опінією можна погодитися. А вже дуже тяжко погодитися людині, що вивчила історію ікони в Україні, із твердженням: «На Волині і Галичині в XV-XVI ст. ст. . . орієнтувалися на православне монастирське мистецтво Греції і Росії». Чи це часом не стереотип, давно пережитий, що світло йшло з Росії на Україну, а не навпаки — з України на Росію?

XVI століття іконописного мистецтва заступлене творами «Св. Трійця», «Хрищення», «Страсті». Із XVII ст. «Чудо св. Юрія про змія». Усі названі Галицькою школою.

XVII століття вже заступлене Придніпрянською Україною, Волинню та Галичиною. На композиціях у деяких творах уже виринає тривимірність, що є впливом Ренесансу, а подекуди народнього примітивізму. З того циклу показані твори «Св. Анна» з міста Лебедин, «Христос у точилі» із села Мотижки на Київщині, «Апостоли» із села Космач на Гуцульщині та ікони — «Святая» (теж із Космача), «Вознесіння» неозначеного походження у двох варіантах. До серії ікон належать ікона з XVIII ст. «Христос лоза виноградна» із Волині і «Деїсус» із села Дворець на Хмельниччині.

У XVIII ст. появляются ікони із двовимірністю образу і впливами ренесансу та барокко західного малярства: «Стрітіння» і «В'їзд до Єрусалиму» та «Великомучениці Анастасія і Уляна». Сюди належать ікони «Почаївська Богоматір», «Деїсус» із села Березна на Чернігівщині. З того ж часу ікона «Апостоли» та образ, мальований на полотні, «Христос — недрімане око».

Портретне мистецтво — нове замовлення для мистців. Воно спотужує не тільки світську тематику, але й відкриває дорогу впливам стилів ренесансу і барокко, що вже раніше відбилися на іконографії.

Після спрIMITизованих форм церковної ікони імponує заля величних вимірами портретів церковних достойників і козацької знаті. Як у державному будівництві, подібно в культурному розвитку нарастає доба козацького барокко, що віддихає звільненими грудьми самотності народу, який творив колись архитвори мистецтва у княжу добу своєї історії XI-XIII ст. у Київській Русі і продовжував на Західніх Землях до XVII ст., безперебійно.

Добре, що автори каталогу подали короткі історії портретованих осіб, але шкода, що мало про мистців чи школи творців портретного мистецтва. Ці портрети, мальовані на полотні олією, починають нову добу «персунного мистецтва». Виставлені такі портрети: «Митрополит Київський і Галицький Петро Могила», «Митрополит Ростовський (Туптало)», «Житомирський староста Семен Дениско», «Князь Дмитро Долгорукий» (пензля мистця ієромонаха Самуїла), «Полковник переяславський Семен Сулима» та «Параска Сулима» (дружина полковника), а також портрети «знатного військового товариша Івана Забіли» і його дружини Ганни Забіли.

Пейзажне мистецтво того часу (XVIII ст.) заступлене видом на Києво-

Печерську лавру. Укладач каталогу і його текстів неправильно кваліфікує мистця примітивістом.

XIX століття на виставці заступлене жанром народнього мистецтва, серією «Козак Мамай». Таких творів показано п'ять. Тут козацьке барокко портретного жанру в'яжеться із романтизмом і народнім примітивізмом, даючи своєрідний стиль, який згодом розвивають відомі мистці академічних течій класицизму, романтизму і реалізму.

Ця група дуже добре заступлена такими іменами як Василь Тропинін, Андрій Горюнович, Василь Штернберг, Аполлон Мокрицький, Ілля Рєпін, Тарас Шевченко, Іван Соколов, Лев Жемчужников, Костянтин Трутовський, Володимир Орловський, Микола Бодаревський, Микола Кузнецов, Сергій Васильківський, Микола Пимоненко, Євген Буковецький та авторами на переломі XX ст., що є предтечами імпресіонізму, як Михайло Ткаченко, Петро Левченко, а також імпресіоністами, як Олександр Мурашко (з класичним для цього стилю образом «Біла ставка») або Кириак Костанді (з його пейзажем «Гуси»), що дорівнюють своїм мистецтвом таким майстрам Франції, як Моне. Є заступлена творчість постімпресіоніста Абрама Маневича.

Деякі з показаних творів мистців слід вирізнити не лише за стилем, але й жанром малярства. Крім старого жанру портрету, що вилонився з ікони, в двадцятому столітті виразно виступає пейзаж і, що дуже важливо, пропагована Шевченком «Мальовнича Україна», гуртові сцени життя народу, сцени його праці і побуту. Вже були згадані імена Трутовського, Васильківського і Пимоненка, а далі Фотія Красицького і Сергія Світославського, яким треба признати заслуги збереження типажу і буття народу їх доби.

Безпосередня зустріч із творами українського мистецтва підносить їх якість у нашій оцінці. Репродукції, знані з підсоветських видань, такої поганої якості, що навіть найкращі з них не витримували порівняння із технікою Заходу. Дивлячись на автопортрет Шевченка (твір рембрандтівського рівня!), дуже зростає до нього подив, який можна донести до глядача, що не знає оригіналу, лише новими репродукціями.

Не всі мистці заступлені за стилем. Петро Холодний показаний як імпресіоніст, а він творив теж, подібно як Бойчук, нав'язуючи до українських візантійських традицій, і його твори були нищені за канонам московської орди. Цьому свідчить єдиний показаний твір Олексі Новаківського, українського імпресіоніста, «Автопортрет з дружиною».

Малярство Івана Труша заступлене портретом Івана Франка, а він же був одним із зачинателів імпресіонізму і майстром краєвиду. Федір Кричевський і Олексій Шовкуненко, йдучи на компроміс між імпресіонізмом і соціалістичним реалізмом, репрезентують офіційне, але добре тогочасне мистецтво, головню у портреті. Впливи Заходу віддзеркалені у творах Лева Крамаренка і Григорія Соколовського.

Групу авангардних мистців України заступають на виставці мистці: Олександра Екстер («Три жіночі постаті» і композиція «Міст»), Всеволод Максимович («Казкові царівни»), Олександр Богомазов («Тирсоносці»), «Іграшки», «Натюрморт» та «Пілярі»), Вадим Меллер («Композиція»), Анатоль Петрицький («Жіночий портрет» і «Композиція»), Віктор Пальмов («Дачник», «Груповий портрет» та «Вершник»), Давид Бурлюк («Ка-

руселя» та «Жінки південних країн»), Василь Єрмілов («Арлекін»), Павло Голуб'ятников («Сільсько-господарська машина»).

Більшість мистців авангарду — це переважно кубісти або експресіоністи. Їх позитивним героєм було мистецтво, а не кадри трудових ресурсів у будові «соціалізму». Тому мусіли перестати творити.

Остання група мистців — монументалісти школи Михайла Бойчука, що, користаючи з традицій найкращого мистецтва чужого і рідного, прагнули творити нове українське, хоч би за темою навіть «соціалістичне». Але мусіли згинуть, а їхні твори, ті, що доступні, були знищені.

Каталог починає реєструвати школу Бойчука від мистця Кирила Гвоздика («Селяни в полі») і продовжує творами Оксани Павленко («Дівчина з яблуками»), Михайла Бойчука («Молочниця»), Тимофія Бойчука («Продаж насіння», «Жінки біля яблуні» і «Груповий портрет»), Миколи Касперовича («Голівка дівчини», «Качки»), Євгена Сагайдачного («Ступа», «На краю села», «За водою» і «Молодиця»), Василя Седляра («Портрет Оксани Павленко» і «Біля трактора»), Івана Падалки («Натюрморт», «Фотограф» і «Атака») та Миколи Рокицького («Біля яблуні»).

Із названих мистців разом із професором Михайло Бойчуком були присуджені до розстрілу советською владою його найкращі співтворці по стилю Василь Седляр та Іван Падалка. Інші були вбиті морально. Збереглися лише ті з них, що, як Оксана Павленко, виїхали з України, або ті, що перестали творити.

Поза каталогом поміщено твори мистців із колекції Ігоря Дяченка. Згадаємо прізвиська, які не повторюються: Антоніни Іванової, Марії Синякової, Олександра Хвостова-Хвостенка. Інші, з одинадцяти нових творів, були згадані раніше.

До наших завважень, що ми їх висловили раніше, пригадаємо, що 500 років українського мистецтва для виставки «Дух України» визначено за умов панування в імперії «науки», яка твердила, що український нарід перетворився у націю в XV столітті. Від того часу можна було починати нашу історію, мову і культуру. Раніше існувала «Древня Русь», і від неї пішла тільки Росія, бо тільки Росії було вільно себе починати від літописця Нестора. Допилюймо на майбутнє, щоб у наших імпрезах панувала тільки правда!

Петро ВАСИЛЕНКО

ОБРАЗ СПРАВЖНЬОГО ЖИТТЯ

Катерина Штуль, «Поворот», н'еса, Париж 1992

Третій поворот Олени Теліги в Київ надійний і назавше. Повертається поетеса в Україну чесним, героїчним ім'ям, життям, відданим за незалежність рідної землі, творчістю. Її ім'я вже широко знане літературній громадськості, серед учительства української мови і літератури, творчість її вивчатимуть майбутні громадяни України.

І якщо ім'я письменниці та її творчість знаходять розголос, то життєпис

ще мало знаній у ріднім краю. Вважаю, що велику роль у популяризації життя і літературного доробку Олени Теліги в Україні повинна зіграти п'єса Катерини Штуль «Поворот», яка, безперечно, варта перевидання в Києві. І це буде зроблено з часом, коли молода держава розбагатіє на папір.

Драматургічний твір Катерини Штуль — це політична трагедія. Критик соціалістичного реалізму додав би ще означення «оптимістична», та я втримаюсь. Трагедія є трагедія. Трагедія згубленого молодого життя, трагедія несповненого щастя і кохання, трагедія невивершеної творчості. . . Олена Теліга, судячи з п'єси, була свідомо свого вибору і своєї долі. Доли в буденному значенні трагічної, в суспільнім утвердженні — величної.

Напередодні страти поетеса говорить: «Мріяла вмерти не в ліжку, а як воїн на полі бою, залишаючи по собі образ справжнього життя». Звісно, це патетика, але вона обумовлена всім її попереднім життям і її поезією. І Катерина Штуль у своєму творі талановито показує передумови і джерела життєвого подвигу.

Драматург обминає прямолінійність, не дає нам двобою Олени Теліги з ворогами. Динамізм дії, «поле бою» створюється на площині великої, залюбленої в Україну душі. І вона виборює свою перемогу задовго до смерті своєї і смерті ворогів. «Нас не можна стерти з лиця землі. О, ні! Ми живемо. . . бо наша віра невмируща і дух наш. . . викреше нові іскри. . .» — в цих словах вся безсмертна доля Олени Теліги як людини, як поета.

У п'єсі ми бачимо не плякатну жінку, а людину з тремтливих нервів, гарячої крові, з кохання і мрії людину. Провідник про неї говорить: «Вона поетка і жінка, але поетка життя, чину. У неї нема роздвоєння. . . Вона суцільна. Вона і її поезія — це одне, нерозлучне й нероздільне. . . Олена належить до воїнів передової лінії. . . Олену ж ми звали сумлінням революції за безпосередність її переживань: тобто за те, що всі її вчинки в житті були завжди згідні з кличами її поезії. . .» І за це люди її люблять, тягнуться до неї, як квітки до сонця.

Образ Олени Теліги — значний здобуток драматурга Катерини Штуль. Може, через те, що більше душі вкладено в цей дорогий драматургові образ, інші дійові особи трагедії не такі живі, повнокровні. Вони лише ніби тло, на якому діє поетеса. Однак, я не ставив би це на недолік.

Окрім усього іншого, трагедія несе значну соціально-політичну енергію, яка, може, є рівною Олені Телізі дійовою особою.

Сюжет п'єси оригінальний, особливо третя дія.

Слід відмітити, що образ Бувшого комсомольця притягнутий за вуха, отож непереконаливий. Ми знаємо, що членами КПУ були Олесь Гончар, Іван Драч, Дмитро Павличко, але ж це справжні патріоти України!

П'єса «Поворот» має цілком сучасне звучання. Олена Теліга каже: «Схоронив наш чорнозем незатроєне зерно, а ми так боялися за молодь. А вона є». Справді, вона є, і вже показала не раз свою патріотичну суть. Влітку минулого року я був на схилах біля Капулівки, неподалік від могили Івана Сірка. Коли я побачив, скільки молоді зібралося пройтися «Шляхами козацької слави», я відчув, що Україна безсмертна, переможе і прославиться у віках. Вільно відсвятковані два свята Різдва, одне Великодня — це вже засів на непереможність духу і моці поколінь України.

«Я залишусь на своєму пості до кінця», — проголошує героїня «Повороту», а разом з тим кличе українців, суцільних у світі і в Україні, до наслідування — не поступатися ні перед ким національною ідеєю. Це ж клич діяти не лише словом, а чином, класти життя на вівтар України.

А чи не пророчі слова Олени Теліги (і драматурга): «Великий народ може залишитися великим, тільки даючи змогу іншим народам існувати, творити, розвиватися». Слід би донести ці слова до свідомості російських шовіністів!

А скільки гідності в поетеси, коли вона відповідає німецькому старшині: «... я виходжу тільки навстіж відчиненими дверима!»

Ми знаємо, що в тридцять роки в Україні було знищено комуністами-сталіністами-шовіністами близько 500 літераторів-українців. В п'єсі Любитель поезії питається: «Що ворогові до поетів?» А те, що їх слово правди — віще слово, слово-зброя.

Ніби нам говорить Олена Теліга: «... ми сильніші духом, бо ми праві... Не забудьте, що ми живемо не тільки для себе, але й для поколінь, що прийдуть по нас». Кожен національно свідомий українець повинен перейнятися цими словами, бо боротьба за незалежність набуває гостроти, потребує патріотів не лише слова, а й діла, не виключено, що доведеться ще й збройно ставати на захист Вітчизни. І з огляду на обставини, твір Катерини Штуль актуальний на сьогодні і на завтра.

Коли літературний твір має не одне прочитання, коли він за двадцять літ не втратив своєї актуальності, це вже твір мистецтва.

28.04.1992 р.

Володимир ЖИЛА

СПОДІВАННЯ, ПОВНІСТЮ ВИПРАВДАНІ

Ганна Черінь, «Ідьмо зі мною знов!» Збірка тревелогів. Об'єднання українських письменників «Слово», 1990, 353 стор.

Діапазон творчих інтересів Ганни Черінь досить широкий: вона — поетеса, прозаїк, літературний критик. При тому вона дуже плідна письменниця української діаспори. Почавши свій творчий шлях у поезії, Г. Черінь перенесла її пахощі в прозу, зокрема в жанр мистецької подорожньої літератури, що містить і географічні відомості, і опис вражень авторки, а то і мотиви звеличення людини, утвердження її права на власну думку.

Збірка «Ідьмо зі мною знов!» — це продовження тематики, яку двадцять п'ять років тому письменниця розгорнула в книзі «Ідьмо зі мною!» (1965). Різниця між ними хіба в тому, що перша книга за своїм характером континентальна, а друга — глобальна. Але обидві вони, — як пише Г. Черінь, — призначені «Моїм читачам»:

Це для тебе, любий мій читачу,
Я складаю мого серця твір.
Із тобою я сміюсь і плачу, —
Я завжди з тобою, вір-не-вір. . .

Цим Г. Черінь стала нам близькою, і «ми разом з нею переживаємо всі пригоди, бо ж 'їдемо з нею'. Оця безпосередність в'яже авторку духово з читачем, дозволяє вглиблюватися у всі заторкнені в репортажах справи. . .»

У першій книзі письменниці «подорожує» разом зі своїми читачами від руїн Берліну почерез різні стейти Америки та провінції Канади, закінчуючи свою подорож у Вашингтоні під час відкриття пам'ятника Шевченкові. У другій збірці вона «мандрує» від Гавайських островів через чотири столиці Європи (Париж, Рим, Атени, Лондон), Бразилію, Мехіко, Японію, Гонг-Конг, Китай (країну Червоного Дракона), Ямайку, Скандинавські країни, Перу, Новий Орлеан в Америці, Австралію, Фіджі, закінчуючи свої мандри «в пошуках раю на Землі» — у Новій Зеландії.

Справді великий обсяг країн. Герої її — це живі люди, характери не виняткові, та й обставини, в яких вони діють, теж звичайні, й тому відмовити їм у правдивості, чи типовості, не можна. Тим часом письменниці, спрямовуючи читача від однієї країни до другої, чимало місця відводить також і загальним українським проблемами, а коли пише про свої особисті пригоди чи клопоти, то зовсім не перевантажує свого репортажу, а навпаки — оживляє його та створює в ньому своєрідну атмосферу.

І так, на Гавайських островах Г. Черінь і її чоловік Степан Паньків (у подорожі він її супутник, охоронець та ще й газардний фотограф) одного дня вдягли українське національне вбрання — вишиту блузку й сорочку «і зробили сенсацію: серед барвистих гавайських вбрань наша одяга вражала своєю незвичайністю». Протягом цього дня вони давали своїм співмандрівникам та гідам відомості про Україну та робили «пропаганду» (стор. 21). Справді корисне зусилля, напевно успішніше за будь-які інші засоби ширення інформації про український нарід. Вишиті стріи одягли наші мандрівники також відвідуючи Версаль у Франції. З цього приводу авторка гордо пише: «Нас уже вся група знала, як українців, і через те якраз нас усі пам'ятали та на нас орієнтувалися, щоб десь у натовпі не загубитися» (стор. 48).

Авторка часто буває у доброму гуморі. Вона вміє і пожартувати. І так, приїхавши до Егейського острова Поросу, оздобленого руїнами храму Посейдона, від якого ми, українці, успадкували тризуб, письменниці мимоволі звернула увагу на похідні слова. Вона пише: «Якби я була Р., то вивела б корінь божого наймення від 'по се дно', а звідси 'посадник'. Або чим погано: 'Посейдон' — 'по сей день'. Але як почнеш таке виводити, — продовжує Г. Черінь, — то сам себе не знати куди заведеш» (стор. 73).

Розумно пожартувала собі письменниці і з англійців. Вона пише: «Англія більше, ніж ЗСА, вважає на нестачу палива, але — заявив наш гід — Бог є англієць, як це усім відомо, й він завжди знайде вихід із кожного скрутного становища. Отож, дякуючи англійському Богові, в Північній морі знайдено поклади оливи. Ми, українці, повинні теж усвідомити, що наш Бог — українець, і тоді він нам також стане помагати! За вищезгаданою теорією, між іншим, Англія колись була з'єднана з Європейським материком, і Темза була притокою Рейна, але тоді Бог вирішив переробити географію, відрубав Англію, зробив Англійський канал, і Англія стала островом».

«От і мені, — продовжує Г. Черинь, — прийшло на думку: якби ми також були певні, що наш Бог — українець, то й Він би узяв сокиру, відрубав би нас від Росії й Польщі, зробив би нас островом, і ми були б незалежні, як Англія» (стор. 85-86). Це приклад блискучої асоціації, що так підходить під наш час, коли ми прагнемо закріпити нашу незалежність.

Письменниця пригадується також над поняттям «приятельство». Воно, на її думку, в житті «цінується і культивується». «У нас, українців, не вміють приятельство культивувати. Думають тільки — а чи не можна з того щось зискати?! Бразилійці (тим часом) добрі до приятелів, але й до себе вимагають любови» (стор. 108).

Велике признання висловила письменниця українській Парані в Бразилії. Вона пише: «В силу історичних і природних умов, у Парані українська справа мабуть що найпевніша — бо молодь іще . . . тримається свого. В Північній Америці молодь американізується, в Україні підкоряється москалям, то виходить — вся надія на Бразилію. Як правило, бідність помагає національній свідомості» (стор. 116).

Влучно висловилася Г. Черинь і про японців: «На вулиці в джінсах, у себе вдома — в кімоно. Назовні американізуються, внутрі лишаяються незмінно японцями» (стр. 163).

Характеризуючи українську громаду Сіднею, письменниця торкнулася також і питання нашої релігійної нетерпимости: «Українські батьки радше видадуть дочку заміж за чужинця — протестанта чи жида, аніж за українця несвого віросповідання. 'Ви подумайте, — сказав один побожний українець з приводу соборного одруження, — православна королева забрала нашого католицького бика!'» (стор. 325).

У деяких розділах книжки багаті географічні, політичні, суспільні й релігійні екскурси, у них видно, що письменниця, плянуючи подорож, всесторонньо вивчала країни, куди мала поїхати, а під час подорожі уважно, з бльокнотом у руці, прислухалася до гідів. Вона ними захоплена. Вони, на її думку, «це спеціальна порода людей: ерудити, лінгвісти й актори в одній особі, до того ж іще й адміністратори та організатори» (стор. 42). Г. Черинь за своєю природою дуже спостережлива людина з даром гострого пера. Вона вміє підглянути навіть незначні дрібниці і події життя, повз які звичайна людина проходить мовчки, часто не замислюючи їх. Любить вона і децю покритикувати: «Я завжди була проти пересадки в містечку, та й узагалі в житті, і вважаю, що й у Сикстинській каплиці надто багато нагромадження. Може, в старі часи, коли не було кіна й телевізора, та й книг не дуже, малюнки на стінах були свого роду енциклопедією. . . Але й тепер нові церкви українці розцяцьковують так, що й муха не знайшла б місця сісти» (стор. 56).

Окремі розділи, як «Чотири столиці», «Маньяна», «Гостинність Червоного Дракона», «Вздовж і впоперек Перу», «Соняшник під евкаліптами» та «В пошуках раю на Землі» — це справжні шедеври, в яких письменниця підняла глибинні пласти життя різних народів. Краса і правда лежать в основі цих розділів. Окрім значної естетичної наснаги, ці розділи мають велику виховну силу. Мова книжки в основному — запашна, афористична. Значна частина реплік звучить як народні прислів'я та приказки.

Видання в цілому показує, що наш літературний репортаж стає кращим і кращим. Це видно вже з порівняння цих двох вище згаданих книг авторки. У репортажах Г. Черінь збережена насамперед правдивість і документальність, що вказує на справжні факти і події по-мистецьки оформлені.

Рецензована книга пройнята здоровим оптимізмом і кипучою життєлюбністю. Письменниця справді розуміє життя, цінує його різноманітність, зокрема пригоди-несподіванки. При чому усе вона переживає, над усім замислюється та підбиває підсумки, характерні виключно для неї.

У книзі є деякі друкарські огріхи, але вони ледве помітні, коли швидко пробігати очима текст. Там також і чимало гарних знімків авторки, які, до речі, добре ілюструють текст. Обкладинка д-ра Ярослава Грабовича оригінальна, а яскраві кольори різко вирізняють її.

Підсумовуючи, хочемо сказати, що *«Ідмо зі мною знов!»* у цілому виправдує сподівання читача. Тут Ганна Черінь на все дивиться його очима, збирає інформації і новини для нього, «часто жертвуючи своїм комфортом і наражуючись на прикрі ситуації. Ходити з блокнотом, заглядати в усі закутки, йти на небезпечні екскурсії — не для кожного приємність». У книзі народний погляд на життя й діяння людини повністю себе виправдав і став основою естетичного критерію письменниці та єдино правильним мірилом добра і зла.

Загалом же книга Ганни Черінь — це цінне видання, що дає правильне уявлення про багато країн нашого навколишнього світу. У ній кожний читач знайде для себе чимало корисного.

УКРАЇНСЬКА ВИЗВОЛЬНА КОНЦЕПЦІЯ

1991 року на читацькому ринку появилася другий том збірки ідеологічно-політичних писань голови УДП, голови Проводу ОУН і президента АБН Ярослава Стецька *«Українська визвольна концепція»*.

У першій частині книги *«Ідеологія українського націоналізму»* автор в окремих розділах порушив такі актуальні питання, як *«Україна — пробойова сила християнської і національної ідеї»*, *«За духову революцію»*, *«Бунт проти матеріалізму»*, *«Місце України у світі»*, *«Політичне значення України»*, *«Питома вага України по обабіч 'залізної заслони'»*, *«Україна як світова проблема»* та інші.

У другій частині книги *«Підпільно-визвольна боротьба»* автор конкретизує низку суттєвих питань (з наголосом на тактичні і стратегічні згляди), а саме: *«Ідейно-політичний резистанс організованого українського підпілля»*, *«Русійні кличі нашої боротьби»*, *«Новий світ з підпілля України»*, *«Шлях ідейної перемоги над марксизмом-ленінізмом»*, *«Нерозривність державницьких традицій: проблеми національного визволення»*, *«Проти політичних капітулянтів»*, *«Атомна війна чи політика визволення?»*, *«Міжнародне становище і українська справа»*, *«Слідами Вашингтона чи Рузвельта?»*, *«Україна — наріжний камінь світової політики»*, *«Конвенціональне озброєння»*.

та відродження націоналізму — порятунк Європи», «Дисидентство — визріваюча революційна ситуація», «Торгувати можна теж з канібалами» та інші.

Слід відмітити, що праці Ярослава Стецька позначені ціхами актуальності, вдумливості, аналітичності, рідкісним даром візії і передбачування розвиткових течій як у духовому, політичному та історичному бутті української нації, так і в широких масштабах світової політики. Багато із перспективних міркувань, заключень, тверджень і передбачень автора сьогодні стали уже дійсністю в Україні чи у світовій політиці.

Книгу зредагував і упорядкував до друку проф. Володимир Косик, видано її коштом Організації Українських Націоналістів та Українського Інституту політичної освіти в Мюнхені, і налічує вона приблизно 500 сторінок друку.

Ціна одного примірника — 50 ам. дол. або рівновартість у інших валютах. Замовлення можна зголошувати до Адміністрації «Шляху Перемоги» на адресу: «Schlach Peremohy», Zeppelinstraße 67, D-8000 München 80.

*Полк. Сергій МОКРЕНЕЦЬ,
Генеральний штаб ЗСУ*

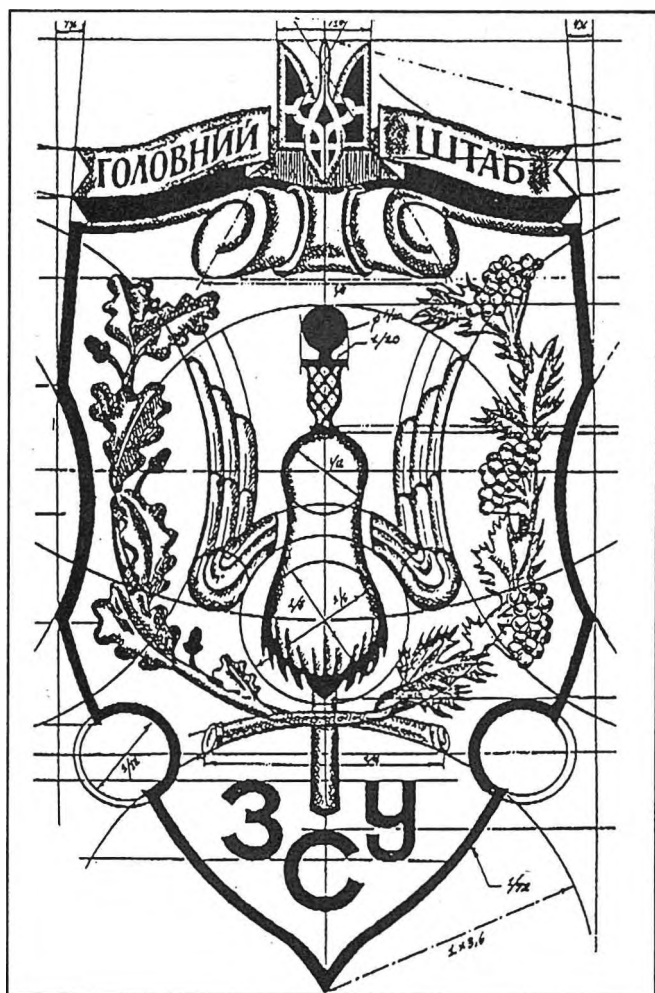
ЕМБЛЕМА ГОЛОВНОГО ШТАБУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Емблема Головного штабу Збройних Сил України являє собою щит синьої барви, на якому зображені золоті бунчук та крила, охоплені вінком, утвореним дубовою та калиною гілками, причому дубова гілка розташована з лівого боку, а калинова — з правого. Над щитом, по центру емблеми, розташовано Державний герб України — Тризуб, від якого відходять в обидва боки стрічки, що містять напис «Головний штаб». У долішній частині поля щита розміщено аббревіатуру «ЗСУ», тобто «Збройні Сили України».

Щит символізує надійний захист народу України, забезпечувати який покликані Збройні Сили України. Щит виконаний у стилізованій під українське барокко формі. Це мотивується тим, що період українського барокко — від середини XVII до початку XVIII століття — був періодом могутнього розквіту культури в Україні, становлення української козацької держави. Звертання до ефектного стилю барокко надає художньої привабливості емблемі Головного штабу, а також символізує історичну традицію державотворення та збройного захисту держави в Україні.

Бунчук виступає тут як історична, традиційна для України та її Збройних Сил ознака вищої військової влади, генеральної старшини козацького війська.

Крила, спрямовані вгору, символізують сокола, що падає на здобич. Це, з одного боку, показує мобільність, стрімкість стратегічних рішень Головного штабу Збройних Сил України, а з другого — бунчук та крила разом являють собою стилізоване зображення Тризуба. Адже одним із прочитань герба України є стилізоване зображення сокола, що падає на здобич.

Присвяти ювілярам

ЕДВАРДОВІ КОЗАКОВІ СПОВНИЛОСЯ 90

В 1902 році прийшов на світ унікальний в українському мистецтві творець сатири і гумору Едвард Козак, а згодом у скороченій назві широковідомий в Україні і в діаспорі Е-ко, майстер олівця, пензля та пера. Народився він, як і більшість українців, на селі, але дуже скоро, бо вже шістнадцятилітнім, одягнув однострій українського воїна і зняв його аж тоді, як української держави вже не було. Опинився остаточно у Львові, щоб стати мистцем. Зачисляють його до Новаківців. Але великий Учитель не кожного покоровив собі. Козака покликала призначення відкрити новий жанр мистецтва, що від козацького гумору і сміху походить, ще як запорожці листи до султана писали.

Довго плакала Україна, лилися сльози, важкі сльози. І післав Бог нам правдивого Козака — Е-ка, що спочатку в «Зизі» і «Комарі», а потім у «Лісі Микити» навчив нас також і сміятися. Сміятись не лише із ворога, але також із себе, бо не у всьому ми найкращі. А Е-ко хити наші висміює, і така в них правда глибока, що непомилна і всепрощаюча.

Чи то «Зизом» дивлячись, чи очима Грицька Зозулі, чи «Комарем» літаючи, на носах наших граючи, чи хвостом «Ліса Микити» напрям політиці українській вказуючи, Е-ко дітям казки веселі розказує про «Пуня довгоноса», що кашки їсти не хотів і йому ріс довгий ніс.

Багатогранний Е-ко: і село там під горою, і їдуть стрільці-добровільці, і політика наша опортуністична і принципіальна, і підневільна і визвольна — все віддзеркалено літописцем Е-ком.

Тож, дай Боже, здоров'я і сили Е-кові і далі творити своє мистецтво сміху і радості і радувати нас не лише кольорами веселки, але й гумором серця і пера достойного.

Б. Стебельський

Окупація Карпатської України мадярами в березні 1939 року перервала цю пільну частину життя поета. Та хоч арешт, концентраційний табір та еміграція припинили на короткий час літературну працю В. Гренджі-Донського, все ж перо не випало з його рук.

Военна завірюха кинула поета на еміграцію в Чехо-Словаччину, а мене — його дочку — в Америку. Хоч нас і розділяв океан, все ж наші зв'язки не перервалися і ми залишилися такими самими близькими, як і перед тим.

Тікаючи під час війни перед фронтом з міста до міста та з країни в країну, я не мала змоги взяти з собою творів батька, які були в моїй бібліотеці до 1944 року. І так, після мого переїзду до Америки в 1940 році, коли навіязалося між нами регулярне листування, батько почав потрохи присилати мені в листах свої твори. Як міг дістати дозвіл на висилку матеріалів, то вислав їх у цілості, а як дозволу не мав, то переписував твір у формі листа, заповнюючи картку паперу без маргінесу від краю до краю, і дописував: «Перепиши собі у формі вірша. . .» Такі листи на тонкому папері мали не раз і по 10-12 сторінок. У бібліотеці Братиславського університету батько знайшов видання «Підкарпатські казки», якого і сам не мав. Висиджував у бібліотеці днями і переписав рукою цілу книжку, а зі знімок дав зробити фотокопії. Опісля вдома переписав текст своєю машинкою і прислав усе це мені. Одна з його книжок знайшлася на стриху хати батьків у рідному селі Воловому, і, хоч була пошкоджена, він дописав бракуючі сторінки і також прислав. Старався усякими способами передати мені стільки творів, скільки міг, завжди дописуючи: «. . збережи їх, це для твого родинного архіву».

Ось так, упродовж років, назбиралася в мене більшість його творів — і старі, й нові. Вже мала я їх кілька коробок, але усі лежали невпорядковані.

В останніх роках життя батько глибоко турбувався майбутньою долею свого літературного доробку. Впродовж перших 20 років його еміграційного життя не появилася ні одна збірка з творами — все лежало в архіві і припадало порохом. Щойно після 1960-го року появилася кілька видань. Та все ж багато чого лежало ще в рукописах.

Знаючи добре, наскільки я цінила його творчість і захоплювалася нею, коротко перед смертю батько написав тестамент (заповіт), в якому просив мене зайнятися збереженням його творчої спадщини.

Коли в 1974 році батько помер, я поїхала на кілька днів до Братислави на похорон. За той короткий час я заглянула в його архів, щоб мати хоча б уявлення, як він виглядає. Та він був у такому ж невпорядкованому стані, як і мій. Маючи лише кілька днів часу і гору матеріалів перед собою, я розгубилася і не знала, з якого кінця почати і до чого перше братися.

Бачачи мою безпорадність, друг батька Юрій А. Шерегій пообіцяв при допомозі мами якнайшвидше зробити список з цілого архіву і прислати його мені.

Приїхавши додому, я взялася за роботу. В першу чергу переписала останніх 100 сторінок повісти «Сини Верховини», що їх батько не встиг докінчити. Після того зайнялася своїм архівом: посортувала твори відповідно до характеру і зробила з них списки, доповнюючи їх усіми інформаціями, які тільки мала.

Найбільше проблем я мала з поезіями — їх була незчисленна кількість,

багато з них — у кількох варіантах. Для кращого перегляду я зробила окремий альбом. Почала переписувати поезії з усіх видань, збірок, течок, паперів, нотаток — при чому порівнювала схожі поезії і, як запевнилася, що вони є перерібками оригінальних, спаровувала їх і складала докупи. Так створила три великі течки поезій, зазначаючи при кожному вірші і при кожній перерібці де і коли він був друкований.

Укладання віршів в альбом тривало майже рік. Та, як я пізніше переконалася, цей час не був втрачений, бо цей альбом став моїм головним джерелом інформації не тільки при друку видань, але він ним є і до сьогодні.

В міжчасі я одержала список архіву із Братислави. Порівняння його з моїм списком виявило, що в мене багато чого бракує. Не було іншої ради, як знову поїхати до Братислави.

У 1978 році я поїхала туди і провела п'ять тижнів у праці над архівом. Упорядкувала його як і свій вдома і переписала всі бракуючі матеріяли старенькою 50-тирічною машинкою батька. Вислід: гора паперу — понад 30 см висоти! Як це взяти з собою додому?

Та і на це родина і я знайшли спосіб, і матеріяли щасливо добралися до Америки. Дальший крок у моїй роботі був такий: доповнити цими матеріялами мій архів. Привезений матеріял довелося наново начисто переписувати.

Нарешті обидва архіви були впорядковані, списки написані. Це був уже 1979-ий рік. Упорядкування архівів взяло мені 5 років часу.

Що далі? Я пропонувала мамі в Братиславі, щоб вона подарувала свій архів до Українського Музею у Свиднику, який вже раніше дістав багато матеріялів від батька (ще за його життя). Але що робити з моїм архівом? Як його зберегти? Найбільшим моїм бажанням було видати всі твори, але мої фінансові спроможності цього не дозволяли. Я знала, що ціна досягла б астрономічних цифр.

Не бачачи іншої можливості, я вирішила зробити з архіву кілька фотокопій. Сконтактувалася з архівами та бібліотеками різних університетів в Америці і закордоном, і спитала, чи були б вони згодні прийняти архів для збереження. Одержала позитивну відповідь від п'ятих університетів — у США, Канаді і в Австралії. Отож, переклавши список матеріялів на англійську мову, я спакувала фотокопії архіву і вислала їх цим університетам разом зі своєю щирою подякою.

Та думка видати твори батька мене ні на хвилину не покидала. Я почала контактуватися зі знайомими, з редакторами, з організаціями і видавництвами, розпитувала про можливості друку, ціни, фінансування тощо. Ніде заохочуючої відповіді не діставала. Фінансування видання ніхто не хотів на себе брати, навіть відмовляти мене від будь-якого видання. Від однієї людини я дістала таку відповідь: «Пані, навіть не пробуйте. Тої роботи ви самі ніколи не виконаєте. Це ж робота для організацій і комітетів...»

Одного разу мені в руки потрапила книжка, видана машинописом. Будучи довгі роки секретаркою і професійною машиністкою, подивилася я на ту книжку критичним оком і подумала: «Я могла б її краще написати...»

І тоді спало мені на думку: «Чому не видати твори батька машинописом?» Це у великій мірі зменшило б мої видатки. Технічним викінченням я не турбувалася, бо знала, що зможу зробити добру роботу.

Одним із небагатьох моїх щирих друзів, які все заохочували мене до видання творів, був покійний д-р Юліан Гутник. Він підтримував мене на дусі, піддавав нові думки, ідеї, радив, допомагав. Звернулася я до нього з цією своєю новою ідеєю. Він захопився нею: «Роби, роби! Не чекай ні на кого, не проси нікого! Ти собі даси раду. Я хочу всі томи бачити якнайшвидше на своїй книжковій полиці!» Також і покійний Юрій Стефанік, з яким я радилася в цій справі, мене підтримав.

З поміччю д-ра Гутника, який тоді був головою відділу Карпатського Союзу у Вашингтоні, дістала я спонзорат відділу. Щоб допомогти мені матеріально, хоч відділ і не мав грошей, на пропозицію д-ра Гутника управа порозсилала сотні листів до земляків і так здобула перших передплатників для моїх майбутніх видань. Із передплат та пожертв, які почали надпливати, утворилася база, яка дала мені можливість почати видавання книжок. До сьогодні ці передплатники є моєю найбільшою фінансовою і моральною підтримкою.

Після короткого розшукування редактора, я сконтактувалася з проф. д-ром Василем Левом, який згодився взяти на себе редагування творів. Покійний проф. Михайло Михалевич зробив мистецьке оформлення обгортки і приготував кілька заставок до першого тому творів. Усе це він зробив безкоштовно в пам'ять батька і в пам'ять спільного побуту з батьком у мадярському концентраційному таборі. Покійний д-р Богдан Романенчук, який уже раніше написав був для одного з часописів обширний життєпис батька, дав згоду помістити його як вступ до першого видання.

Розвідавши про ціни друку і подивившись на свої фінансові спроможності, я побачила, що зможу оплатити тільки дуже обмежений наклад книжок. Ні одна українська друкарня не хотіла друкувати менше як 500 примірників, а цього я не могла заплатити. Реальнішим було видання біля 250–300 примірників. На ці мої вимоги згодилася американська друкарня в Міннеаполісі.

Власник друкарні з великим сантимаментом поставився до моїх старань. Він взяв мене до своєї друкарні, видрукував для мене безкоштовно спеціальний папір з обрамованням для машинопису, назначуючи точно маргінеси, середину картки і місце для сторінок; навчив мене, як наліплювати симетрично тексти та ілюстрації, як наліплювати числа для приміток, як робити поправки переліплюванням; показав, які «чудеса» можуть зробити його фотографічні апарати з моїми буквами машинопису. Подарував мені баньку друкарського клею, а що найголовніше — подарував мені малий друкарський столик зі світлом для наліплювання сторінок, який дуже придався в моїй праці.

Так, подолавши більшість перешкод, я взялася до зібрання й упорядкування віршів до першого видання. За неповних два місяці я переписала матеріал своєю новозакупленою електричною машинкою, знайшла українську друкарню для друку титульних сторінок, поприліплювала ілюстрації, додала на першій сторінці збільшену фотографію батька, зробила поазбучний список віршів, список приміток та пояснень — і віддала все до друку. 10 березня 1981 року появилася перший том творів, що включав понад 900 поезій на 456 сторінках та вступ на 26 сторінках.

Не можу описати того піднесення, тієї радости, того зворушення, що

опанували мене після появи книжки! Я стояла перед образом батька, зі сльозами на очах, ніжно притискала книжку до грудей і повторяла півголосом: «Татку, вони вже не пропадуть...»

Відгук на перше видання був дуже позитивний. Появилися дуже прихильні рецензії проф. Петра Одарченка, покійного проф. Петра Стерча, проф. Володимира Жили, Дмитра Корбутяка. Прийшло багато листів, між ними і лист від Юрія Стефаніка, яким спеціально дуже дорожу. Був він такого змісту:

«Вельмишановна і дорога Пані! Саме одержав 1 том творів Вашого забутого Батька Василя Гренджі-Донського і не можу стриматися, щоб зараз же Вам не подякувати в імені своєму і нашої канадської літературної братії, зорганізованої в «Нашому Слові». Вас треба якнайсердечніше привітати з цим великим досягненням — воно не тільки Ваше, але нас усіх. Вітаючи, хочемо побажати Вам сил і снаги, щоб Ви видали всі твори видатного українського письменника і поета, дочкою якого Ви маєте честь бути. Щирі Вам вітання, — Юрій Стефанік, голова Канадського 'Слова'».

Спочатку я запланувала видання на вісім томів, однак, при дальшій праці виявилось, що вісім томів буде замало для того, щоб охопити всі твори, тому вирішила зробити пляни на видання 12 томів.

Підготування наступних томів здавалося мені вже забавкою. Не хочу тим сказати, що з ними не було клопотів. Праця при укладанні матеріялу вимагала великої терпеливості, уваги, сконцентрування і точності. Доводилось не раз відшукувати додаткові матеріяли в архіві, перевіряти їх, виправляти; робити переклади із творів та документів; підшукувати відповідні ілюстрації, рисувати десятки заставок; допилювати працю в друкарні при фотографуванні оригінальних видань; укладати бібліографію, покажчики, словник. Якщо вдалося здобути десь нові твори, то доповнювати всі списки і бібліографію, дописувати вірші до альбому. Чимало часу займало і багато різної дрібної роботи, не говорячи вже про широку кореспонденцію у зв'язку з виданнями та розшуками творів, про книговодство та іншу адміністративну роботу.

Неабиякого труду мусіла я вложити в розшуки статей батька. Їх батько якось не подумав позбирати в один збірник, як це зробив із своїми поезіями. Довелося мені, з віддалі понад 50 років і з другої половини земної кулі, шукати часописів з 20 та 30 років. Мої розшуки по університетських бібліотеках та архівах у Міннесоті, Ілліной, Нью-Йорку і розшуки добрих людей в США, Канаді, Франції та Чехо-Словаччині увінчалися тільки частинним успіхом, бо зібрано всього біля 175 статей. Щойно в 1990 та 1991 роках, коли змінені політичні обставини на Закарпатті дозволили мені нав'язати тісніші контакти із земляками, я одержала через Івана Комлюшія з Берегова багато віднайдених ним творів батька, між ними й біля 50 мені досі невідомих статей. Ці одержані матеріяли у великій мірі доповнили 12 том.

Коли матеріял для видання був укупі, тоді треба було його два рази переписати: раз для редактора через рядок, щоб міг подати свої поправки, а вдруге вже начисто для друку. З технічного боку найбільше праці взяло мені уложення 10 тому, де наведено багато цитат, які мали бути подані різними шрифтами. Моя машинка до писання тих шрифтів не мала. Розв'язали для мене цю проблему фотографічні апарати друкаря.

Над підготуванням одного видання я сиділа місяцями, кожного дня по 10-12 годин, не знаючи відпочинку, перериваючи свою роботу тільки для того, щоб щось перекусити. Та втомі я ніколи не відчувала — робота мене захоплювала, тягнула до себе наче магнетом. Здавалося, дух Батька витав наді мною, додавав мені сили, енергії і витривалости. Він говорив до мене тими рядками, над якими працювала, і я його з любов'ю слухала.

Робота завжди йшла гладко, якщо я й мала якісь питання чи проблеми, то вони в мене легко розв'язувалися з допомогою мого щирого друга д-ра Гутника та редактора проф. Лева, який завжди був готовий допомогти мені порадами. На жаль, д-р Гутник не дочекався, щоб побачити всіх 12 томів на своїй книжковій полиці. Побачив тільки п'ять... Також і редактор проф. Василь Лев минулого року відійшов у вічність. Втрату обох цих дорогих мені осіб я ще й сьогодні дуже сильно відчуваю.

За 12 років, т. є від 1981 до 1992 року, видано 12 томів творів — поезії, поеми, твори для дітей, драматичні твори, повісті, оповідання, переклади, документальний матеріал про події 1938-39 рр., статті, спогади, огляд творчости поета та статті про нього, опис похорону, багато новознайдених творів, бібліографія творів поета та літератури про нього. Деякі матеріали ще чекають друку, тому, можливо, доведеться видати ще й 13 том. Та це вже питання майбутнього.

З появою 12 тому більша частина моєї праці скінчилася. Я вдячна долі, що дозволила мені досягнути мету, яку я собі визначила 17 років тому. Сердечно вдячна і всім тим, хто допомагав мені в моїй роботі впродовж цих довгих років — від смерті батька в 1974 році до сьогодні. Я певна, що без їхньої допомоги я не змогла б скінчити цього найбільшого проєкту мого життя. Повний кредит і подяку складаю всім поіменно в 12 томі творів батька.

Травень, 1992

**«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» — ДЕШЕВИЙ І КОРИСНИЙ
ПОДАРУНОК ДЛЯ ВАШИХ РІДНИХ І БЛИЗЬКИХ З НАГОДИ
ЇХНІХ ІМЕНІН, УРОДИН ЧИ ІНШИХ ВАЖЛИВИХ ПОДІЙ У
ЇХНЬОМУ ЖИТТІ. ВИСИЛАЙТЕ ЧИСЛА «В.Ш.» СВОЇМ
ЗНАЙОМИМ І ДРУЗЬЯМ І ЗАОХОЧУЙТЕ ЇХ СТАТИ
ПЕРЕДПЛАТНИКАМИ. ПОДАВАЙТЕ НАМ АДРЕСИ ВАШИХ
ДРУЗІВ, ЩОБ ВИСЛАТИ ЇМ ЗРАЗОК ЖУРНАЛУ.**

Присвяти Покійним

З великим смутком повідомляємо членство ОУН й українську громадськість, що 16 травня 1992 року, у Пассейку, США, несподівано відійшов у вічність —

сл. пам. д-р МИРОСЛАВ БИХ,

заслужений член ОУН, визначний член Організації Українського Визвольного Фронту, член Теренового Проводу ОУН, голова Українського Відділу Американських Приятелів АБН, визначний український громадський та політичний діяч.

Покійний народився 17 квітня 1921 р. в родині правника Миколи і Серафії Бихів, далеко від рідної землі, в місцевості Тара на Сибірі, куди його батька вивезено за службу в австрійській армії. Уже по двох місяцях еміграційного життя він з батьками переїхав на Україну до Копичинець, де його батько відкрив правничу канцелярію,

яку був змушений, будучи переслідуваний польською поліцією, перенести до Станиславова. Тут Покійний виростав аж до закінчення гімназії. Після відбуття юнацького вишколу він вступає в ряди ОУН, щоб активно включитися у визвольну боротьбу українського народу. Будучи студентом медицини у Львові, щоб досягнути військового вишкілу, вступає у ряди Української Дивізії «Галичина». Як підстаршина бере участь у боях під Бродами, щасливо проривається з оточення. Нагороджений Залізним Хрестом другої класи, крокує далі з рештками дивізії аж до закінчення війни, коли потрапляє до полону. Вирвавшись з полону, прибуває до Берхтесгадену, де відшукує свою матір. По закінченню медичних студій у Ерлангені (Німеччина), одружується з Ніною Сіренко, яка протягом його трудолюбивого життя була для нього не тільки доброю дружиною, але другом і дорадником у всіх його справах. Переїхавши до США, Покійний завершує свої медичні студії, після яких відкриває лікарську практику у Пассейку.

Протягом свого побуту в Німеччині, а пізніше у США, Покійний

активно працює в ОУН та в Організаціях Українського Визвольного Фронту, стає членом Теренового Проводу ОУН, членом Головної Управи ООЧСУ, членом Екзекутиви УККА, довгорічним головою 7 Відділу ООЧСУ в Пассейку, основоположником і першим головою Т-ва за Патріархат, головою ПАБНА, членом Дирекції Української Централі в Пассейку та членом багатьох інших товариств.

Покійний, як лікар-спеціаліст, відзначався не тільки високофаховим медичним знанням, у критичних хвиликах він не відмовляв своїх послуг і порад своїм землякам, був людиною великого серця, гуманістом, глибоко відчував долю свого народу, якому до кінця свого життя допомагав. Був щедрим меценатом на різні потреби українського національного життя. Був по-приятельськи заприязнений з Головою Проводу ОУН Ярославом Стецьком, який дуже цінив Покійного, та його дружиною Славою. Був прикладним християнином, великим сподвижником українського Патріархату. Вірив у визволення українського народу. Хоч діждався створення Української Держави, та не довелося в ній пожити. Всевишній покликав його до себе.

Українська нація втратила свого великого сина, ОУН утратила свого заслуженого карного члена, а Родина Покійного понесла найбільшу втрату, бо не стало найдорожчого члена їхньої Родини.

Провід Організації Українських Націоналістів (ОУН) горем опечалений Родині — дружині Ніні, синові Борисові, доньці — Ларисі Нагнибіді з чоловіком Симоном, онукам — Катрусі та Івасеві й усій дальшій Родині Покійного висловлює найглибші співчуття.

Вічна Йому Пам'ять!

*Провід
Організації Українських Націоналістів*

З великим смутком повідомляємо членство ОУН й українську громадськість, що 18 липня 1992 року, у Нью-Йорку, США, несподівано відійшов у вічність

сл. пам. **АНДРІЙ СОКОЛИК**

член Головної Ради ОУН, визначний член ОУН, заслужений член Служби Безпеки, кол. член Проводу ОУН, видатний український громадсько-політичний діяч.

Покійний народився 8 червня 1919 року в селі Бережниця на Стрийщині. В місті Стрию закінчив середню освіту. Ще в юнацьких роках вступив до Організації Українських Націоналістів. Був переслідуваний польською та большевицькою поліціями. В 1940 році вдалося йому, завдяки великій відвазі, втекти з рук НКВД, яке конвоювало його до Стрия. Після того

перебував у підпіллі. З приходом гітлерівських окупантів на українські землі Покійний займав у революційній ОУН провідні становища в повітовому, а потім в Окружному проводі. У часі проголошення відновлення Української Держави 1941 р., Покійний визначився великою активністю на Стрийщині. Організує відділи Української Самооборони, з якими бере участь у боротьбі проти німців.

На еміграції активно включається у працю ОУН, займаючи провідні становища, віддано працює у Службі Безпеки ОУН, виконуючи ризиковно відповідальні завдання на доручення Проводу ОУН, кількакратно очолював обласні і теренові референтури СБ. У 1958 році Покійний залишив високоплатну працю, переїхав із США до Франції, щоб організаційно скріпити працю ОУН на французькому терені. Належав до довіреного круга людей Провідника Степана Бандери та Голови Ярослава Стецька. Будучи Тереновим Провідником, дуже багато праці вкладав у розбудову організаційного та громадського життя. Був генеральним секретарем Головної Управи ООЧСУ, членом Головної Управи Братства колишніх вояків УПА ім. ген. Тараса Чупринки, членом Крайової Ради

УККА і членом Дирекції ЗУАДК-у. Був великим подвижником АБН, з рамени якого виступав делегатом на різних світових конференціях.

Покійний ціле своє життя посвятив визволенню українського народу, належав до когорти борців ОУН, яке себе гартувало у підпільній боротьбі, прямуючи до створення Української Держави. Коротко перед смертю сл. пам. Андрій Соколик, хоч з підірваним здоров'ям, відвідав Україну, де виступав зі словом привіту на Конференції Українських Націоналістів у Києві. Хотів повертати в рідну Україну, та не довелося. Всевишній покликав Його в свої хороби.

Покійний був людиною жертвенної праці, послідовности і відповідальности. Був людиною життєрадісною, доброго серця, щирим приятелем, аналітиком, мав особливу здібність розкривати ворожі підступи, спрямовані проти Українського Визвольного Фронту.

Українська нація втратила свого визначного сина, а ОУН втратила свого карного, заслуженого провідного члена, який до кінця свого життя служив жертвенно своїй Батьківщині.

Провід Організації Українських Націоналістів складає на руки сестрінки Надії Яворів у Нью-Йорку, яка опікувалася Покійним, найглибше співчуття для всієї Родини в діаспорі і в Україні.

Вічна Йому Пам'ять!

*Провід
Організації Українських Націоналістів*

З великим смутком повідомляємо членство ОУН й українську громадськість в Україні і в діаспорі, що у надвечірніх годинах у вівторок 4 серпня 1992 року, по важкій недужі, відійшов у вічність на 75 році життя

сл. пам. ред. ІГНАТ М. БІЛИНСЬКИЙ

довголітній член ОУН, перший Тереновий Провідник і довголітній член ТП ОУН у США, член Проводу ЗЧ ОУН, а від IV Великого Збору — член Проводу всієї ОУН, Теперішній Президент Українського Конгресового Комітету Америки (УККА), Заступник Президента, член Президії і Секретаріату Світового Конгресу Вільних Українців (СКВУ), Почесний Голова Головної Управи Організації Оборони Чотирьох Свобід України (ООЧСУ), член Редакційної Колегії тижневика «Національна Трибуна», співініціатор і співорганізатор Світового Конгресу Вільних Українців і Світового Українського Визвольного Фронту.

Сл. пам. ред. Ігнат М. Білінський народився у Філядельфії, США, 1 листопада 1917 року в шляхетській українській родині. Свої юні роки провів у Західній Україні. Здобувши середню освіту в Самборі й Станиславові (зараз — Івано-Франківськ) і закінчивши там Інститут Педагогії, Покійний переїхав до Львова, де студіював медицину в медичній школі Львівського університету. З поновною окупацією західних земель України московськими більшовиками в 1944 році, Покійний виїхав до Західної Європи, а в 1947 році повернувся до Філядельфії у США.

Будучи загартованим ідейно і політично в кадрах ОУН під польською, московсько-більшовицькою (1939-1941) і німецькою окупаціями, а впарі з цим у довоєнному молодіжному і громадському життю на землях України, після повороту до США сл. п. ред. Ігнат М. Білінський відразу включається в організоване українське життя, завершуючи свій освітній рівень у програмі «Політичні справи Східної Європи» Гарвардського університету, а бібліотекарство в Дрексел університеті.

Будучи від 1949 року працівником у редакції щоденника «Америка», в його Видавництві і в СУК «Провидіння», у близькій співдії та співдружності з проф. Левом Добрянським, тогочасним президентом УККА, стає душею і ініціатором розбудови та широкої діяльності УККА, займаючи в тій установі пост її Генерального Секретаря. Був він співосновником і довголітнім секретарем Пан-Американської Української Конференції, дворічним Генеральним Секретарем СКВУ та довголітнім Першим Заступником Президента СКВУ. Він також співосновоположник і голова Крайової Екзекутиви АБН у США, що співдіяла з Крайовим Комітетом Поневолених Націй, член Президії Комітету побудови пам'ятника Тарасові Шевченкові у США, співосновоположник Світової Антикомуністичної Ліги та учасник різних міжнародних конференцій, свідок українських національних справ перед Конгресовими Комісіями США та учасник багатьох важливих конференцій у Державному Департаменті. Багато зусиль поклав Покійний в організаційне оформлення і в працю Комісії дослідження голодового геноциду в Україні 1932-1933 років, і в організацію Міжнародного Трибуналу, який завершив свою працю зібранням документації про цей геноцид.

Сл. п. ред. Ігнат М. Білінський належав до кола визначніших українських публіцистів і коментаторів із численними статтями в пресових органах УВФ за океаном і в Європі. Був він автором багатьох важливих становищ та звернень УККА й ООЧСУ, якими дотичні установи унапрямували діяльність свого членства по лінії національно-політичних, громадських і культурних питань воюючої за волю і державну незалежність України.

На протязі всього свого трудолюбивого життя Покійний був людиною високого інтелекту і глибоких державотворчих засад, пре-

красним аналітиком подій і процесів та послідовним діячем по лінії принципових засад української визвольної політики. Відзначався Він великими організаторськими здібностями, послідовністю у праці, безкорисливістю, точністю і дружністю супроти друзів. Був Він переконаним українським соборником і віруючим християнином. За довголітню працю в ім'я визволення України і потреб української спільноти у США і в діаспорі та інших поневолених донедавна народів Український Конгресовий Комітет Америки нагородив Покійного Шевченківською Грамотою Волі, Грамотою Оборонця Поневолених Націй і званням Почесного Голови УККА, а ООЧСУ — званням Почесного Голови ООЧСУ.

З відходом у вічність сл. п. Ігната Білинського український нарід втратив свого вірного Сина, Організація Українських Націоналістів — свого відданого провідного члена, а українська спільнота в США і в цілій діаспорі — свого провідного діяча. За чесно пройдений шлях Він залишиться у вдячній пам'яті рідного народу.

Покійний залишив у смутку сестрінку Ярину Телепку з чоловіком інж. Юрієм і дітьми мгр. Роксоляною й Андрієм. Похоронено Покійного в понеділок 10 серпня з української церкви Царя Христа у Філадельфії на українському католицькому цвинтарі св. Марії у Факс Чейсі.

Горем опечаленій сестрінці Ярині, Юрієві, Роксоляні, Андрієві і всім членам Родини Покійного висловлюємо найглибші співчуття.

Вічна і славна Йому Пам'ять!

*Провід
Організації Українських Націоналістів*

З листів до Редакції

СЛАВА УКРАЇНІ!

Шановна Редакціє

Посилаю вам вирізку з шовіністичної «Литературной газеты» з маяч-нею О. Солженіцина і посла Росії в США В. Лукіна, а також вирізку з Харківської обласної газети «Слобідський край» з відгуками на передрук з «ВШ» статті М. Шатилова. Листи шовіністів О. Солженіцина і В. Лукіна посилаю з надією, що хтось із українських публіцистів діяспори в англо-мовних виданнях дасть гідну відповідь націонал-шовіністам.

Сам я написав статтю «Фашистська маячня російського посла» і послав у різні видання в Україні і в діяспорі («Шлях перемоги», «Українське слово», «Українська думка»).

У Харкові почала виходити добра українська національна газета «Нова Україна» (поновлене видання 1941-1943 рр. у Харкові), то на неї шакалами набігли шовіністи, вимагаючи закриття, залякують спонсорів. А чому дивуватися, коли в Харкові міську владу очолює шовініст В. Мецераков? Шовінізм у місті стає з кожним днем агресивнішим. А як йому не сваволити, коли має у Верховній Раді України покровителів—шовіністів та коли творчі спілки письменників, композиторів і художників усунулися від національного будівництва в місті і від відродження української культури? Срам на весь світ: місяці лежить у місті на подвір'ї літературного музею погруддя Г. Сковороди, роками не можуть діячі від культури встановити пам'ятник І. Сіркові ні в Харкові, ані в Мерефі. І це при тому, що замісником Обласного фонду культури є поет Віктор Бойко.

«Не поет, хто забуває про страшні народні рани. . .», тож, либонь, у Харкові немає поетів, якщо прислухатися до голосу Лесі Українки, до таких хібащо можна віднести Олександрову Ковальову, Ірину Мироненко, Василя Борового, Миколу Козака та прозаїка Валентину Овод. . . Від східнього Лосева до західньої Холодної Гори в Харкові «на всіх язиках все мовчить» на захист культури України і незалежності Української Держави. Мовчить літературне окілля. В байдужій душі або в провінції душі немає любови, а відтак потягу для служіння Вітчизні. Літературне перекотиполе. . . Багато хто з літераторів, либонь, не вірять, що повороту до Союзу нема і не буде, тож вичікують. . . А без любови до рідної землі і до свого народу література з мистецтва перероджується в ремесло ради срібляників.

А журналісти Харкова? Це ж постіль моськи шовінізму, тож і накиннулися на порядні видання «Время», «Вечерний Харьков», «Слобода», «Панорама». . . Сліпці не бачать попереду сяйва Нової України, Соборної України!

Харків — найглухіша провінція душ. У цій провінції «Нова Україна» — це єдиний просвіток осоння. Пани-видавці знають: кожна копійка, покла-

дена на вівтар незалежності і відродження, принесе гривну! Хто сьогодні ставить на Соборну Україну, той не пропаде.

Шовіністів через два-три роки не пускатимуть в порядне товариство, не буде їм майбуття.

Вітчизні віддати не вигризки душ, а всю повноцінність життя!

Національну ідею не відчують «співці», та її відчуває український нарід. В Україну закохується увесь світ, бо вона має порядний, працьовитий, совісний, чесний і гордий нарід! В Україну йде увесь світ — ми вже непереможні у своїх домаганнях зробити рідну землю краєм лише заможних та щасливих людей.

Перемога буде за нами!

Ті ж, що все німують, вичікують, «чия буде» зверху, місця в Новій Україні не матимуть!

Мужнійте, пани-брати! На шавкотню шовіністів відповімо чесним, гідним словом національної правди. Хай живе націоналізм-патріотизм! Окрім Бога і України, в світі немає для нас нічого святішого!

Брама в незалежне життя широко відчинена — вона кличе до дій патріотів України. Шовінізм у нашій землі не пройде — захлинеться своєю вовчою жовчю!

Україна кличе! Ставаймо всім народом під її синьо-жовті прапори.

Час добрий!

З щирою повагою

Петро Василенко

Харків

27.4.1992 р.

Вельмишановне панство!

Цього року в Харкові — столиці «Розстріляного Відродження» — виходить перша в Україні антологія репресованих поетів 50-80 рр. Книга називатиметься «Очима серця». Під однією палітуркою зустрінуться поети, які своєю творчістю протистояли імперському антисвітові, зберігаючи для нас і наших дітей світло національної самосвідомості. Серед авторів книги такі визначні майстри поетичної культури, як Василь Стус, Іван Світличний, Ігор Калинець, Євген Сверстюк. Більшість їх творів буде видруковано вперше. Антологія познайомить також з доробком маловідомих або зовсім незнайомих для широкого загалу авторів. Мудрість і чистота звучання словообразів відкриються читачеві з поетичних рядків о. Ярослава Лесіва, Зеновія Красівського, Миколи Сарми-Соколовського, Василя Борового. На сторінках книги буде репрезентовано тридцять поетичних портретів. При цьому віршам кожного автора передують короткий життєпис і передмова.

Художнє оформлення книги зробив відомий український графік Валер Бондар.

Видання книги стало можливим завдяки матеріальній допомозі директора фірми «БАРКАР» Г. Ф. Рудченка.

Якщо у вас, Дорогі Крайни, виникне бажання придбати для себе поетичну антологію «Очима серця», пишіть нам, будь ласка!

Чекаємо на вашу відповідь.

З повагою,

поет *Микола Козак*
відповідальний редактор

Оля Різниченко
Член редакційної Колегії

Наша адреса: Фірма «БАРКАР»,
310002 м. Харків,
вул. Дарвіна 19, кв. 45.

ЗВЕРНЕННЯ ДО УКРАЇНЦІВ, ЩО ЖИВУТЬ ЗА МЕЖАМИ БАТЬКІВЩИНИ

Високоповажні пані і панове!
Українська громадо!

На нашій рідній землі відбуваються грандіозні зміни, пов'язані з будівництвом самостійної держави. З кожним днем зміцнюється авторитет України у міжнародному співтоваристві. Очевидний факт народження українського феномена, кінцевою метою якого є становлення високорозвиненої цивілізованої держави у центрі Європи. До зведення державних основ докладає зусиль і славна українська діаспора, яка у важкі десятиліття не дала погаснути смолоскипові української політичної думки, науки, літератури, культури. Тому виняткового значення набуває сьогодні створення цільної історії української спільноти без куп'юр і винятків, включення багатющого наукового і духового скарбу, який нагромаджений поза межами української землі, у процес загальнонаціонального відродження.

Під час міжнародної наукової конференції «Український Вільний Університет: з минулого в майбутнє. До 70-річчя з часу заснування», домовлено і вирішено створити Бібліотеку і архів української діаспори у Львівському університеті при співучасті Українського Вільного Університету і Фундації УВУ в США. Йдеться про концентрацію літератури, виданої на чужині, у найстарішому українському університеті, у Львові — місті, яке має давні національно-культурні традиції. Бібліотека і архів української діаспори повинні бути доступними для широких наукових і громадських кіл, студентства. У такий спосіб ми зможемо якнайшвидше включити неоціненні духові надбання української діаспори в дію, що спрямована на прискорене будівництво держави, заповнення чорних прірв нашої історії.

Ми звертаємося до українських інституцій і українців, які живуть за межами Батьківщини, із закликом допомогти у створенні Бібліотеки та архіву. Ми радо приймемо кожну книгу, брошуру, журнал, газету, рукопис чи лист, різні творчі вияви української мистецької діаспори, інші документи, які стосуються України, гарантуємо їх збереження і досконале вивчення. А окремі праці за рекомендацією Бібліотеки будуть перевидані в Україні. З цією метою у Львівському університеті виділено відповідні приміщення.

Нагляд за діяльністю новоствореної інституції здійснюватиме Координаційний центр, який створений з числа професорів Львівського університету і УВУ.

Запрошуємо всіх українців поза Україною суших, до участі у створенні Бібліотеки і архіву української діаспори у Львівському університеті. Нехай Ваші духові скарби, що мають загальнонаціональне та світове значення, вертають, мов запізнілі перелітні птахи, на рідну землю. Тут вони зустрінуть щирий привіт і належне поцінування.

Просимо вислати їх за адресами:

В Україні:

290001, м. Львів-центр,
вул. Університетська, 1,
кімната №349
Координаційний центр ЛУ-УВУ

У Великій Британії:

SUB c/o M. Haywa,
49 Linden Gardens,
London W2 4HG
Great Britain

В США:

Ukrainian Free University
Foundation, Inc.
P. O. Box 1028,
New York, NY. 10276, USA

У Франції:

Société Scientifique Chevtchenko,
29 Rue des Bauves,
95200 Sarcelles
France

В Німеччині:

Ukrainische Freie Universität
Pienzenauerstr. 15, 8000 München 80
Germany

З повагою,

професор *Іван Вакарчук*
Ректор Львівського
Університету в Мюнхені

професор *Петро Гой*
Проректор Українського Вільного
університету імени Івана Франка

26.3.1992

П. С. На посилках просимо зазначити «Бібліотека і архів української діаспори» (може бути українською мовою).

Шановна Редакціє,

Прошу прийняти від мене подяку за опублікування в №4/92 с. 481-488 рецензії на реферат/статтю д-ра П. Р. Магочого.

Одночасно прошу опублікувати в найближчому номері журналу наступне.

Спростування

1. В №4/92 с. 385 (зміст) має бути: Рецензія на *реферат/статтю* П. Р. Магочі, а не як подано — *на книгу*.

2. На с. 481 (початок), англомовний запис прізвища автора рецензії має бути: Koval's'kuj, а не як помилково подано.

3. На с. 481 (2-й абзац): замість «не зазначено», має бути «є зазначено».

4. На с. 483 після слова *компетенцією*: замість знаку оклику, має бути 11 (*№ завваги*).

5. На с. 486: має бути 7000, а не як подано 1000.

Залишаюсь до Вас з дружнім привітом та висловлюю побажання й дальших успіхів у Вашій корисній діяльності

Мар'ян Ковальський

29.6.1992

ПОЖЕРТВИ НА «ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» (Пресовий фонд)

Від 30 грудня 1991 до 25 липня 1992

Індивідуальні пожертви:

Велика Британія:

Відділ СУБ, (Единбург)	ф. 100.00
Микола Кундиревич, (Ковентрі) з останньої Волі	ф. 2649.70
У.Т.К., (Глостер)	ф. 20.00
Петро Куцик, (Манчестер)	ф. 19.00
О. Красій, (Ковентрі)	ф. 14.60
В. Бойчук, (Дарбі)	ф. 10.00
П. Смерека, (Карляйль)	ф. 10.00
І. Парубочий, (Фелікстов)	ф. 10.00
В. Мандрика, (Единбург)	ф. 10.00
Остап Бартків, (Глостер)	ф. 10.00
П. Макарчук, (Тгортон Гітс)	ф. 10.00
П. Гарбуз, (Бері)	ф. 10.00
П. Гуляк, (Лондон)	ф. 10.00
Гр. Зьомбра, (Іпсвіч)	ф. 12.00
М. Душний, (Лій)	ф. 8.00
М. М. Глушко, (Лій)	ф. 6.00
Андрій Гуцман, (Фелікстов)	ф. 5.00
О. Боднар, (Лестер)	ф. 5.00
О. Журавінський, (Лестер)	ф. 5.00
Марія Галій, (Олдгам)	ф. 5.00
С. Стрільбицький, (Валтон)	ф. 5.00
М. Батіг (Шеффільд)	ф. 5.00
М. Береський, (Сконтгорп)	ф. 5.00
І. Воловець, (Манчестер)	ф. 5.00
Т. Парацак, (Тодморден)	ф. 5.00
М. Федчишин, (Брадфорд)	ф. 5.00
М. Путар, (Кройдон)	ф. 5.00
П. Стасюк, (Челмсфорд)	ф. 5.00
М. Замулінський, (Брадфорд)	ф. 5.00
І. Кебус, (Лондон)	ф. 5.00
О. Ковальчук, (Брадфорд)	ф. 5.00
В. Чопей, (Ноттінггам)	ф. 5.00
Гр. Чеканський, (Гілфорд)	ф. 5.00
А. Пащин, (Галіфакс)	ф. 5.00
В. Гуменюк, (Кемпстон)	ф. 5.00
М. Буртник, (Бейсінсток)	ф. 5.00

М. Мадилос, (Бедфорд)	ф. 5.00
М. Шкроміда, (Челтенгам)	ф. 5.00
В. Крук, (Брадфорд)	ф. 4.50
І. Кравчук, (Честерфільд)	ф. 4.00
М. Панас, (Брадфорд)	ф. 4.00
О. Журак, (Брадфорд)	ф. 4.00
І. Симкович, (Лій)	ф. 4.00
І. Жмуд, (Гаддерсфільд)	ф. 4.00
С. Андрушків, (Ковентрі)	ф. 3.00
Антін Ніч, (Скантгорп)	ф. 3.00
Відділ СУБ, (Болтон)	ф. 2.00
В. Парфанюк, (Брадфорд)	ф. 2.00
Осип Довбуш, (Лестер)	ф. 2.00

США:

М. Воробець, (Гілес)	\$ 55:-
Ал. Блашків, (Клівленд)	\$ 35:-
М. Гурський, (Нью-Гевен)	\$ 35:-
Т. Свердан, (Йонгстаун)	\$ 20:-
Гр. Цебрій, (Ріджвуд)	\$ 20:-
Василь Мудрак, (Бруклін)	\$ 10:-
Вол. Савків, (Сарасота)	\$ 10:-
М. Демків, (Нью-Йорк)	\$ 10:-
Б. Мороз, (Буфало)	\$ 10:-
Т. Шерер, (Кліфтон)	\$ 5:-
М. Білецький, (Лянсінг)	\$ 5:-

Канада:

о. С. Гарванко, (Чатгам)	\$ 50:-
Евген Гурбін, (Клінгтон)	\$ 50:-
Вол. Макар, (Торонто)	\$ 25:-
Ал. Лесів, (Вернон)	\$ 25:-
Василь Бицик, (Гвелф)	\$ 20:-
Василь Кухарський, (Вінніпег)	\$ 20:-
Проф. М. Андрухів, (Монтреаль)	\$ 10:-
І. Чверенко, (Монтреаль)	\$ 10:-
Т. Пасічняк, (Саскатун)	\$ 10:-
Вол. Вараниця, (Сидні)	\$ 10:-
Нік Лужба, (Ст. Катерінс)	\$ 10:-
Д. Стецок, (Торонто)	\$ 5:-

Австралія:

Степан Лісовець, (Самер Гіл)	\$ 18:-
О. Гаврилів, (Бурвуд)	\$ 10:-

Німеччина:

О. Андрушко, (Вайсенбург)	100 НМ.
---------------------------------	---------

В. Чайка, (Тамм) 20 НМ.
 Д-р М. Шафовал, (Мюнхен) 50 НМ.

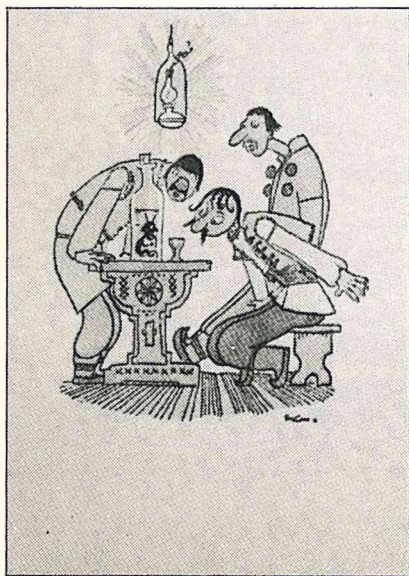
Бельгія:

Іван Федько, (Серайнг) 3000 БФ.

Доповнення: І. Сливка, (Пасадена) Австралія \$100:-

Пожертва на «Визвольний Шлях» була зроблена ще 1990 року, помилково не була оголошена, за що вибачаємось.

З РОБІТ ЕДВАРДА КОЗАКА

Нечиста сила

Сільські політики

ЗАСТУПНИКИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»

АВСТРАЛІЯ:

*Postup Ukrainian
Co-operative Trading Society,
902 Mount Alexander Road,
Essendon, Victoria, 3040.*

КАНАДА:

*The League for the Liberation
of Ukraine, 140 Bathurst St.,
Toronto, Ont., M5V 2R3.*

АРГЕНТИНА:

*W. Zastawnyj
1425 Soler,
5039 BS AIRES.*

НІМЕЧЧИНА:

*"Schlach Peremohy"
8000 München 80,
Zeppelinstr. 67.*

БЕЛЬГІЯ:

*Mr. O. Kowal
72 Blvd. Charlemagne,
1040 BRUXELLES.*

США:

*Mr. H. Cebrij
136-2nd Ave.,
New York, N.Y., 10003.*

ФРАНЦІЯ:

*Union des Ukrainiens de France
186, Blvd. St-Germain
75261 PARIS Cedex 06.*

Чикаго і околиця:

*Bohdan Kaszuba
6427 W. Forest Preserve Drive,
Harwood Heights, Ill. 60656.*

«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» — ЦЕ НАЙКРАЩИЙ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК ДЛЯ ВСІХ: КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ І КОЖНОЇ УКРАЇНКИ, СЛУЖИТЬ ТІЛЬКИ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І ЙОГО БЕЗКОМПРОМІСОВІЙ БОРОТЬБИ ЗА УССД!

СПОВНІТЬ СВІЙ ОБОВ'ЯЗОК: ВПЛАТИТЬ ПЕРЕДПЛАТУ, ПРИЄДНАЙТЕ НОВИХ ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ТА РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ ЙОГО ВСЮДИ, ДЕ ЖИВУТЬ УКРАЇНЦІ.
